

driemaandelijks tijdschrift | jaargang 8 | nummer 1
Januari - maart 2015 | afgiftekantoor Antwerpen
Erkenning: P808155

faro

TIJDSCHRIFT
over cultureel
ERFGOED

50 jaar Familiekunde (in) Vlaanderen

Kroniek van een erfgoedvereniging

Herinneringen voor de toekomst

Erfgoeddag: terug- en vooruitblik

Databank historische voertuigen

Karrenmuseum pioniert

10

Afscheidsinterview met de
administrateur-generaal

26

Het borgen van bedelzangtradities in
de Kempen

Inhoud maart 2015

- 4 Vijftig jaar Familiekunde (in) Vlaanderen ■ *Wilfried Devoldere*
- 10 Vrije improvisatie, overheidsmanagement en cultureel erfgoed. De ervaring en visies van Jos Van Rillaer ■ *Rob Belemans, Marc Jacobs en Jeroen Walterus*
- 18 Dubbelspel | 50 jaar migratie: een feest dat Erfgoeddag in 2014 niet wilde missen
■ *Tine Vandezande*
- 21 Dubbelspel | ERF! Herinneringen voor de toekomst ■ *Leen Breyne*
- 26 Van sterzingen tot zersingen. Uitdagingen en kansen voor het ICE van Driekoningen en andere bedelzangtradities ■ *Liesbet Depauw, Niels Schalley, Laure Messiaen en Emmie Segers*
- 34 ICE en dieren. Stof voor reflectie ■ *Chantal Bisschop*

34

Dierenwelzijn en/in de immaterieel-erfgoedpraktijk

- 42 Wissellere. Een nieuwe vorm van professionalisering in de cultureel-erfgoedsector? ■ *Jacqueline van Leeuwen*
- 48 Chrysostomos. Meer dan alleen vandenstreken ■ *Julie Putzeys*
- 52 Karrenmuseum lanceert databank historische voertuigen ■ *Leo van den Berg*
- 56 PINFO ■ *Annemie Vanthienen & Bram Wiercx*
- 58 Ten voeten uit

■ COLOFON

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed, 8 (2015) 1
ISSN 2030-3777

REDACTIERAAD

Leen Breyne, Roel Daenen, Bart De Nil, dr. Marc Jacobs, dr. Alexander Vander Stichele, Hildegard Van Genechten, Jürgen Vanhoutte, dr. Jacqueline van Leeuwen, dr. Olga Van Oost, dr. Gregory Vercauteren en dr. Jeroen Walterus.

redactie@faronet.be

BEELDREDACTIE

Katrijn D'hamers

EINDREDACTIE

Birgit Geudens & Annemie Vanthienen

VORMGEVING

Silke Theuwissen

HOOFDREDACTEUR

*dr. Rob Belemans
rob.belemans@faronet.be*

ADVERTEREN

*Roel Daenen
roel.daenen@faronet.be*

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

dr. Marc Jacobs, p.a. Priemstraat 51, BE-1000 Brussel

TECHNISCH-ADMINISTRATIEVE ONDERSTEUNING

FARO-secretariaat

Druk

Drukkerij Albe De Coker, Hoboken

ABONNEMENTEN

Een abonnement kost in België 25 euro (30 euro in het buitenland). Meer informatie en aanmelding op www.faronet.be/abonnements. Prijs los nummer: 8 euro.

BLIND PEER REVIEW

De artikelen in dit tijdschrift worden aan een procedure van blind peer review onderworpen.

© FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

De redactie heeft ernaar gestreefd de wettelijke bepalingen in verband met de intellectuele eigendom van de beelden na te streven. Indien u meent dat voor een bepaald beeld het auteursrecht van de maker of zijn/haar erfgenamen werd geschonden, neem dan contact op met de redactie.

Lees *faro* ook online en laat je inspireren door de digitale extra's:

www.faronet.be/tijdschrift

Vijftig jaar Familiekunde (in) Vlaanderen

TEKST Wilfried Devoldere

Op 13 december 1964 had in Gent de stichtingsvergadering van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde (VVF) plaats. Een halve eeuw later is het nuttig om even stil te staan bij de vraag wat er tijdens die vijf decennia zoal veranderde voor de genealoog. Tegelijk biedt zo'n jubileum ook een aanleiding om vooruit te blikken: wat kan Familiekunde Vlaanderen de geïnteresseerde familiekundige in de (nabije) toekomst aanbieden?

Voor 1965: een voorloper

Een eerste poging tot onderlinge samenwerking in verenigingscontext tussen genealogen in Vlaanderen is in feite nog twee decennia ouder. Op 27 september 1942 werd de 'Vlaamse Vereeniging voor Familiekunde' opgericht. Dit gebeurde op de tweede studiedag van het Verbond voor Heemkunde, een afdeling van de VTB.¹ Voorzitter was dr. Jan Lindemans, die datzelfde jaar bij een aantal vorsers het vuur had doen aanwakkeren dankzij de beknopte, maar voor die tijd voortreffelijke studie *'Hoe maak ik mijn stamboom op'*.

Een vereniging voor familiekunde bestond dus op papier, maar veel verder ging dit niet. Bij de eerste bestuursleden vinden we ook de naam van Oscar Dangez, die later ook bij de VVF actief zou zijn. Daarnaast was er Albert Clabots als consulent voor *familiekunde en huismerken*. Clabots legde een lijst aan van correspondenten: ze moesten meedelen over welke families ze stambomen of genealogische documenten bezaten. Ook werd gevraagd of ze bereid waren kleinere genealogische opzoekingen te doen voor liefhebbers die veraf woonden. Het was immers oorlog en verre verplaatsingen waren niet zo vanzelfsprekend. Tegen juli 1944 had Clabots een lijst met 116 correspondenten.²

Het einde van de oorlog – met de repressie – bracht een flinke tegenwind voor alles wat Vlaams was of Vlaams voelde. Daarbij was er een supplementair wantrouwen tegenover genealogie. SS-mannen moesten immers hun Arische roots bewijzen via kwartierstaten waaruit bleek dat ze geen joodse voorouders hadden.

In zijn artikel uit 2000 meent Lucien Van Acker dat het feit dat Albert Clabots moest werken met het Verbond voor Heemkunde en vastzat aan de *Mededelingen* van dezelfde vereniging, eerder een belemmering dan een voordeel was. Het aantal bladzijden dat het thema familiekunde in die *Mededelingen* toebedeeld kreeg, was heel beperkt. In de opvolger *Ons Heem* kreeg de ongeveer 27 pagina's tellende rubriek *Onze Stam* een eigen plaats en paginering. Dit was echter veel te weinig om van een echt genealogisch tijdschrift te kunnen spreken. Enkele jaren later hield Clabots het dan ook voor bekeken. Door een eigen en afzonderlijke paginering en rubriek toe te staan, werd binnen het heemkundeverbond expliciet en stilzwijgend erkend dat genealogie eigenlijk niet zo sterk heemgebonden is als de andere disciplines die samen de heemkunde vormen. Familiekunde is meer geschiedenis en historische wetenschap dan vele andere aspecten van de heemkunde.³ Na Clabots hield Lucien Van Acker het repertorium bij tot 1948. Een van de genealogen die de vragenlijst als 'correspondent' invulde was Michiel Mispelon. Hij werd een van de stichters van de VVF en de eerste hoofdredacteur van het tijdschrift *Vlaamse Stam*.

1965-2015: van 'start en structureren' tot een open organisatie ...⁴

Op 23 september 1964 publiceerde Eddie Van Haverbeke uit Oostende een oproep in de krant *De Standaard* om een 'Vlaamse Genealogische Vereniging' op te richten. Onmiddellijk ontving hij diverse positieve reacties. Een goede week later had hij reeds een eerste overleg met Michiel

■ Tijdens de raad van bestuur van maart 1968 werd Leo Vanackere verkozen tot nieuwe voorzitter. Collectie: Documentatiecentrum Oostende

Mispelon te Handzame, waar de stichtingsplannen werden uitgewerkt. De spreekwoordelijke kogel was door de kerk op 8 november 1964: in het hotel Le Phare (Gent) had een eerste contactvergadering plaats. Binnen de vroegere VVF spraken men wel eens over de twaalf apostelen van de genealogie in Vlaanderen. De stichters waren inderdaad met zijn twaalfen: Valère Arickx, Hugo De Ceukelaire, Maurits de Maertelaere, Gontran Eryvynck, Jozef Ghysaert, Jef Hendrickx, Michiel Mispelon, Edgard Ossieur, Ludo Poplement, Paul Thiery, Egide Vanhoonacker en Eddie Van Haverbeke. Op 13 december 1964 volgde de stichtingsvergadering in hetzelfde Gentse hotel, waarbij ook de (eerste, maar niet de laatste) statuten werden goedgekeurd.

Als nieuwe genealogische organisatie kende de VVF duidelijk een vliegende start. Dat de toenmalige Algemeen Rijksarchivaris, prof. dr. Sabbe, het erevoorzitterschap aanvaardde, was een bewijs dat de nieuwe vereniging ernstig genomen werd. Reeds in juni 1965 werd in Tongeren de tentoonstelling 'Genealogie en Heraldiek in Limburg' opgezet. Uit het eerste jaarverslag blijkt ook dat tegen eind 1965 reeds heel wat 'diensten' gestructureerd waren. Naast het secretariaat en de redactie van *Vlaamse Stam* was er een georganiseerde werking rond:

- iconografie: verzameling foto's, portretbidprentjes;
- antroponymie: antwoorden op vragen naar de betekenis van familienamen en bijdragen in het tijdschrift. 'Diensthoofd' dr. Frans Debrabandere zou later zijn standaardwerk(en) over dit onderwerp publiceren;
- documentatiedienst: bidprentjes, rouwbrieven, knipsels;
- ruildienst: ruilabonnementen in binnen- en buitenland;
- bemiddeling: ingevulde kwartierstaten of stambomen van leden met het doel 'bemiddelend' (uitwisseling gegevens) op te treden;
- vraag en antwoord;
- uitgaven (publicaties);
- archiefdagen – werkvergaderingen;
- heraldiek;

- bibliotheek: tijdens het eerste jaar ontving de VVF reeds 256 boeken;
- juridische raad.

Vanaf 1966 werd jaarlijks een congres voor familiekunde georganiseerd. De eerste editie vond plaats in Brussel op 13 maart 1966. Het jaar nadien congresseerde men in Gent. Uit de diverse diensten groeiden nieuwe gelijkaardige structuren die de organisatie verder moesten stroomlijnen. Tijdens het werkjaar 1967 werd werk gemaakt van plaatselijke VVF-afdelingen, zodat quasi iedere belangrijke Vlaamse stad momenteel een regionale afdeling van Familiekunde Vlaanderen rijk is.

Documentatiecentra

Een onrechtstreeks gevolg van de 'diensten' iconografie, documentatie- en ruildienst was de oprichting van documentatiecentra. Een eerste centrum voor familiekunde werd feestelijk geopend in de Edith Cavellstraat te Oostende op 26 april 1968. Zeven maanden later werd het 'Nationaal VVF-centrum

- Oproep van Eddie Van Haverbeke in *De Standaard* van 13 februari 1964 om een genealogische vereniging in Vlaanderen op te richten. Collectie: Documentatiecentrum Oostende

voor Familiegesciedenis' (nu het Documentatie- en Studiecentrum voor Familiegesciedenis) geopend in de Wolstraat te Antwerpen.

In 1982 begon het documentatie- en studiecetrum echter uit zijn voegen te barsten, zodat uitgekeken werd naar een nieuwe locatie. Men vond een geschikte plaats in Merksem: het oud gemeentehuis en vredegerecht aan de Van Heybeeckstraat. Na heel wat opknappwerk was het begin 1983 klaar. Datzelfde jaar ging de eigenaar, de NV Volksbelang, in faling maar op 12 november 1983 zette de 'Raad van Beheer' het licht op groen om het gebouw aan te kopen.

Via de website van Familiekunde Vlaanderen (www.familiekunde-vlaanderen.be) komen bezoekers op de site van het documentatiecentrum. Hier krijgen ze een overzicht van het enorme aanbod: bidprentjes (800.000), 375 biografieën, cartografie, databanken, fondsen, meer dan 1.200 genealogieën, handschriften (4.750 bundels), huwelijken (zo'n 16.000 oude huwelijksaankondigingen), kiezerslijsten, krantenknipsels, kwartierstaten (1.800 of het equivalent van ca. 130.000 persoonsgegevens), microfilms, parochieregisters, preciosa (originele documenten), rouwbrieven (600.000), tijdschriften en varia (onder meer plechtigecommunieprentjes). Een schare vrijwilligers staat in het documentatiecentrum ten dienste van de genealoog om hem of haar wegwijs te maken in het vele materiaal dat het centrum te bieden heeft.

Ook in het Provinciaal Centrum voor Familiegesciedenis in Oostende kunnen bezoekers rekenen op de steun van de plaatselijke vrijwilligers. Het centrum verhuisde in 1973 naar de huidige locatie aan de Dr. L. Colensstraat. Ook dit documentatiecentrum herbergt ondertussen een schat aan genealogisch doorzoekbaar materiaal. Niet minder dan 15.000 boeken en tijdschriften wachten op consultatie. Ook meer dan 820.000 bidprentjes en ongeveer 1.000.000 rouwbrieven zijn raadpleegbaar. Net als in Merksem bevat het Oostendse centrum ook fondsen, kwartierstaten, e.d. Drie verzamelingen verdienen speciale aandacht: 58.000 steekkaarten met West-Vlaamse soldaten van Napoleon, het Oostends schaduwarehief en het notariaat Oostende. (www.fv-oostende.be/bronnen.php)

Sedert de volledige integratie van het VCGH (Vlaams Centrum voor Genealogie en Heraldiek) in Handzame met de VVF tot Familiekunde Vlaanderen (oktober 2011) mag ook dit documentatiecentrum als een volwaardig centrum van Familiekunde Vlaanderen beschouwd worden. Het werd in 1978 opgericht. Net als de twee andere centra beschikt ook Handzame over een volwaardige genealogische bibliotheek en een verzameling met diverse fondsen. Speciaal is hier ook het schaduwarehief van parochieregisters. Dit archief

“ Als nieuwe genealogische organisatie kende de VVF duidelijk een vliegende start. Dat de toenmalige Algemeen Rijksarchivaris, prof. dr. Sabbe, het erevoorzitterschap aanvaardde, was een bewijs dat de nieuwe vereniging ernstig genomen werd.

■ Dit jaar en in de toekomst wil Familiekunde Vlaanderen ook informeren over bronnen inzake Wereldoorlog I. © Wilfried Devoldere, Collectie: Archives Départementales Rouen

heeft weliswaar aan belang ingeboet sinds het Algemeen Rijksarchief deze bron online raadpleegbaar maakte. Toch worden de parochieregisters nog regelmatig geconsulteerd door minder ervaren computer- en internetgebruikers. (www.vcgh.be)

Genealogie en computer

Een inmiddels verdwenen afdeling van familiekunde in Vlaanderen is de groep 'Genealogie en computer', die in 1983 werd opgericht. Deze werkgroep gaf een eigen tijdschrift uit met tips voor de genealoog die nog niet zo vertrouwd was met het pc-gebruik. Tal van raadgevingen begeleidden een hele generatie familievorsers bij hun geleidelijke overstap naar het digitaal verwerken, opslaan en delen van genealogische gegevens. Een aantal – al dan niet Nederlandstalige – 'stamboomprogramma's' kwam op de markt, waardoor het vinden of laten groeien van de stamboom in het digitale bos niet altijd even eenvoudig was. De werkgroep zorgde ook voor de alom gewaardeerde databank 'Ariadne'. Daarnaast kwamen een aantal alfabetische indexen beschikbaar, zoals de 'Genealogische databanken' per arrondissement. Dat waren erg nuttige instrumenten om uit te zoeken of een bepaalde familienaam al dan niet in een bepaalde plaats voorkwam in de doop-, huwelijks- en overlijdensindices van de oude parochieregisters. Jammer genoeg werd deze erg actieve groep opgedoekt (2005 was de laatste jaargang van het tijdschrift, de werking continueerde nog een tijdje), vanuit de veronderstelling dat de genealogen inmiddels als ervaren computergebruikers hun plan wel konden trekken. Misschien was dat een te rooskleurige inschatting. In Duitsland is de Verein für Computergenealogie verder actief gebleven en is hij nu de grootste speler binnen de DAGV (de koepel van de Duitse genealogische verenigingen).

Heraldisch College

Iedereen in ons land mag een familiewapen voeren. De enige restrictie daarbij is dat men geen wapen van een ander mag overnemen. Om toch van een zekere 'registratie' van een bur-

- In de documentatiecentra heeft de onderzoeker tal van bronnen tot zijn of haar beschikking: bidprentjes, biografieën, cartografie, databanken, fondsen, genealogieën, handschriften, huwelijksaankondigingen, kiezerslijsten, krantenknipsels, kwartierstaten, microfilms, parochieregisters, preciosa (originele documenten), rouwbrieven, tijdschriften en varia (onder meer plechtigecomunieprentjes). © Maarten Devoldere

gerlijk wapen te kunnen spreken, werd in 1973 binnen de VVF het Heraldisch College in het leven geroepen. Het Heraldisch College organiseert cursussen en voordrachten om de heraldiek beter bekend te maken en zo het voeren van burgerlijke wapens opnieuw ingang te doen vinden onder alle lagen van de bevolking. De Vlaamse genealoog kan hiermee als het ware zijn werk bekronen. Bij de registratie van een nieuw wapen worden door het Heraldisch College een aantal criteria naar voren geschoven die men dient te respecteren. Ook kan een oud wapen geregistreerd worden, als een voorvader in rechte lijn de drager ervan was en dit ook genealogisch bewezen wordt.

Vlaamse Stam

De geschiedenis van het tijdschrift *Vlaamse Stam* loopt gelijk met het ontstaan van de vroegere VVF. Onder redactie van Michiel Mispelon verscheen reeds begin 1965 het eerste nummer van *Vlaamse Stam*. Uit de talrijke besprekingen in de gedrukte pers, op de radio en bij zusterverenigingen in binnen- en buitenland blijkt dat het driemaandelijks blad een enorm succes kende. De eerste jaargang telde meer dan 320 bladzijden en vulde een leemte op in genealogisch Vlaanderen. Jarenlang was drukkerij Veys uit Pittem de plek waar het tijdschrift van de persen rolde. Hoofdredacteur Michiel Mispelon kwam er regelmatig over de vloer om ter plaatse proeven te corrigeren en laatste wijzigingen in het zetsel aan te brengen. Toen Gabriël Veys in 1974 met pensioen ging, verhuisde *Vlaamse Stam* naar de Oostendse drukker Jan Cailliau, die het de volgende 26 jaar produceerde tot aan zijn pensioen. De millenniumwissel betekende niet alleen de overstap naar onze derde huisdrukkerij – Goekint in Oostende – maar ook de intrede van *Vlaamse Stam* in het tijdperk van de digitale drukwereld. Sindsdien wordt de kopij digitaal aangeleverd per e-mail en komen drukproeven in pdf-formaat terug.

- Het Heraldisch College wil de heraldiek beter bekendmaken d.m.v. het organiseren van cursussen en voordrachten. De belangrijkste opdracht blijft het aannemen en het voeren van burgerlijke wapens opnieuw ingang te doen vinden onder alle lagen van de bevolking. © Maarten Devoldere

Naast *Vlaamse Stam* verscheen in de beginjaren van de VVF ook *Onder Ons*, een bestuursblad van veertig bladzijden per jaargang, dat de meer huishoudelijke kwesties en vergaderingen behandelde. Dit zouden later de 'gele bladzijden' in *Vlaamse Stam* worden. Vanaf 2003 tot en met 2013 kwam de inhoud ervan opnieuw aan bod in een afzonderlijk tijdschrift: *Genealogie en Heraldiek in Vlaanderen*.

Al die jaren was het voor de hoofdredacteur(s) dansen op een slappe koord. Men probeerde het evenwicht te vinden tussen vormende artikels, bronnenpublicaties of -besprekingen, kwartierstaten en interessante (korte) familiegesciedenissen. Daarbij werd ook geprobeerd een zeker evenwicht te vinden tussen de verschillende provincies of regio's. Op termijn verdwenen rubrieken en zagen nieuwe het licht. De rubriek 'Vraag en antwoord' werd bijvoorbeeld vervangen door een opvolger op de verenigingswebsite. Ook de 'Rubriek voor beginners' kende lange tijd succes en zou misschien vanuit een hedendaagse invalshoek opnieuw aan bod kunnen komen. Sedert een paar jaar verschijnt een vaste column over DNA en genealogie. Ook in de toekomst zal nog geprobeerd worden om nieuwe rubrieken, zoals over datering/identificering van foto's, in het tijdschrift te integreren. Bovendien krijgt *Vlaamse Stam* vanaf

- De geschiedenis van het tijdschrift loopt gelijk met het ontstaan van de vroegere VVF. Het eerste nummer werd reeds gepubliceerd in 1965. *Vlaamse Stam* bevat vormende artikels, bronnenpublicaties of -besprekingen, kwartierstaten en interessante (korte) familiegesciedenissen. © FARO

■ Ook studenten en jongeren vinden in toenemende mate de weg naar de documentatiecentra van Familiekunde Vlaanderen. © Maarten Devoldere

dit jaar een nieuw kleedje, met een ander formaat, kleuren-
druk en meer rubrieken. Uiteraard blijft de inhoud primeren.

Van S(V)Vf tot Familiekunde Vlaanderen

Met de komst van het 'SVVF' (Samenwerkingsverband Vlaamse Verenigingen voor Familiekunde), later Familiekunde Vlaanderen, kwam een eerste nauwe samenwerking tot stand met het Vlaams Centrum voor Genealogie en Heraldiek (VCGH) in Handzame. Het begin van de 21e eeuw betekende voor genealogen in Vlaanderen en Brussel opnieuw een stap in de evolutie van de vereniging: Familiekunde Vlaanderen bleef een open organisatie waar alle genealogen zich kunnen informeren. Hierop komen we verder terug.

Op aansturen van de Vlaamse overheid werd in 1999 het Samenwerkingsverband voor Familiekunde in het leven ge-

“ *Vele geschiedenisstudenten hebben nu al problemen met het terugvinden van voorouders van een van hun grootouders, louter door het feit dat die vanuit het buitenland naar Vlaanderen gemigreerd zijn. Genealogie wordt in de nabije toekomst dus niet enkel een zaak van bronnenkennis in de Vlaamse archieven.* ”

roepen. Even later kreeg die samenwerking een meer concrete invulling als SVVF (Samenwerkingsverband Vlaamse Verenigingen Familiekunde): de VVF (Vlaamse Vereniging voor Familiekunde) en het VCGH in Handzame (Vlaams Centrum voor Genealogie en Heraldiek in Vlaanderen) vormden vanaf dan een 'koepel', met een gemeenschappelijk meerjarenplan (beleidsplan) en een jaarlijks actieplan. Eind november 2008 werd de organisatie herdoopt in Familiekunde Vlaanderen. Vanaf 1 oktober 2011 werden de drie 'entiteiten' VVF, VCGH en FV ook juridisch één organisatie: Familiekunde Vlaanderen. Deze nieuwe structuur zou de werking een stuk vereenvoudigen. Deze manier van werken leidde ertoe dat de genealogische wereld in Vlaanderen niet alleen een ledenvereniging kent maar ook een open organisatie die de genealogie in Vlaanderen promoot en alle geïnteresseerden in familiegiedenis ondersteunt.

Ook internationale contacten met zusterverenigingen hebben binnen Familiekunde Vlaanderen en zijn voorlopers een lange traditie. De NGV (Nederlandse Genealogische Vereniging) nodigde de VVF reeds tijdens het eerste werjaar (1965) uit voor haar congres. In 1987 trad de VVF toe tot de Belgische Federatie voor Genealogie en Heraldiek. Voorzitters en bestuursleden waren regelmatig aanwezig op Nederlandse en Duitse congressen. Het duurde evenwel tot het jaar 2000 voordat die aanwezigheden een concrete invulling kregen. Van de presentie op een congres kwam ook een verslag in het tijdschrift. Zo was de vereniging vanaf 2004 onafgebroken aanwezig op de *Deutscher Genealogentag*, het congres van de Duitstalige genealogen (Duitsland, Oostenrijk en het Duitstalige Zwitserland). Telkens kon de

Een vooruitblik op de toekomst

En wat brengt de toekomst voor Familiekunde Vlaanderen (FV) en voor de familiekunde in Vlaanderen?

Op korte termijn staat een nieuw bibliotheekbeheersysteem voor alle afdelingen en documentatiecentra van FV op het programma. Daarnaast werken we in 2015 verder aan een uitbreiding van de website www.familienaam.be, dankzij een koppeling met het familienamenwoordenboek van F. Debrabandere. Nieuwe dossierthema's voor www.familiegesciedenis.be (onder meer over Belgische oorlogsvluchtelingen tijdens Wereldoorlog I) worden achter de schermen voorbereid.

Op langere termijn zitten er nog heel wat nieuwe projecten in de pijplijn. We willen ons internationaal netwerk verder structureel uitbouwen – eveneens op vlak van genetisch-genealogisch DNA-onderzoek – en werk maken van een meer cultureel gediversifieerde aanpak voor het onderzoek naar familiegesciedenis. Ook recente migraties van en naar Vlaanderen moeten hierin immers een plaats krijgen. Ten slotte willen we inzetten op de mogelijkheden van genealogisch toerisme naar Vlaanderen. Al deze projecten willen we niet alleen realiseren, maar in samenwerking met diverse partnerorganisaties uit binnen- en buitenland.

We zullen sowieso ook blijven inspelen op de uitdagingen die het digitale tijdperk met zich meebrengt. De wereld van de genealogie is immers in volle evolutie en kent een ongeziene groei. Dit is te wijten aan de steeds verder voortschrijdende digitalisering van archiefbronnen en aan de 'explosie' aan databanken met gegevens die nuttig zijn voor genealogisch onderzoek.

Een groep vrijwilligers van Familiekunde Vlaanderen is intussen aan het werk gegaan om de gedigitaliseerde genealogische gegevens binnen FV in één centraal systeem onder te brengen. Dit is de doelstelling van het ambitieuze PRODEO-project, dat we volledig hopen te financieren met sponsorgeld afkomstig uit de bedrijfssector. Ook met die noodzakelijke ontwikkeling proberen we dus mee te zijn.

Via al deze initiatieven willen we zorgen voor een nog betere, laagdrempelige familiekundige dienstverlening ten behoeve van iedereen die op zoek wil gaan naar zijn of haar familiegesciedenis in Vlaanderen en Brussel.

Valerie Vermassen, coördinator van Familiekunde Vlaanderen vzw.

genealoog achteraf proeven van weetjes of nieuwigheden die de vertegenwoordigers er opstaken. Zo volgde na het congres in Wenen een bijdrage over het *Kriegsarchiv* aldaar, van belang voor het terugvinden van de vele voorouders die bij de Oostenrijkers dienden.⁵ Vrij regelmatig is er in Duitsland ook aandacht tijdens de referaten voor opzoekingen in andere landen, bv. Polen.⁶

Dit brengt ons meteen bij een uitdaging maar ook een kans voor FV: tijdens een bijeenkomst aan de UGent kwam onlangs het feit ter sprake dat vele geschiedenisstudenten nu al problemen hebben met het terugvinden van voorouders van een van hun grootouders, louter door het feit dat die vanuit het buitenland naar Vlaanderen gemigreerd zijn. Genealogie wordt in de nabije toekomst dus niet enkel een zaak van bronnenkennis in de Vlaamse archieven.

Uit contacten met de Vlaamse overheid blijkt dat de documentatiecentra (aldus die overheid) niet zo van belang zijn. Uiteraard is het zo dat door het online aanbieden van primaire bronnen als burgerlijke stand en parochieregisters er vele geïnteresseerden via het internet op zoek gaan naar hun roots. Maar daarbij ondervinden ze veel problemen bij het lezen en interpreteren van oude akten. Van FV krijgt de vorser de nodige hulp bij de interpretatie van de bron en bij het ontleden en lezen van de teksten. De centra van FV bieden ook een schat aan verzamelingen van bidprentjes en rouwbrieven, zodat de aansluiting met een eeuw terug (voor de recentste honderd jaar zijn de bronnen moeilijk of niet consulteerbaar) toch kan bewerkstelligd worden.

Door samenwerking met andere actoren kwamen diverse realisaties tot stand, o.a. de sites www.familiegesciedenis.be, (het vernieuwde) www.familienaam.be, het genetisch-genealogisch DNA-onderzoek (een baanbrekend project) en de samenwerking met het Red Star Line Museum in Antwerpen. Meer over dit alles op www.familiekunde-vlaanderen.be.

De genealoog heeft in vergelijking met vijftig jaar geleden vandaag alle troeven in handen om een degelijke familiegesciedenis samen te stellen: internet met zijn vele bronnen, het digitale fotoestel waarmee gemakkelijk akten, documenten en familiestukken (o.a. bij verwanten) kunnen gefotografeerd worden, genealogische software, enz ... Voor Familiekunde Vlaanderen biedt dit alles mooie opportuniteiten om vorsers naar familiegesciedenis te helpen om op een gefundeerde en wetenschappelijke manier zijn of haar genealogie samen te stellen.

Wilfried Devoldere was van 2009 tot 2011 voorzitter van Familiekunde Vlaanderen en is thans bestuurslid, voorzitter van FV provincie West-Vlaanderen en FV regio Mandel-Leic. Hij is tevens ook hoofdredacteur van *Vlaamse Stam*, tijdschrift voor familiegesciedenis.

1. Origineel document, bewaard in het archief van het Nationaal Studie- en Documentatiecentrum van Familiekunde Vlaanderen vzw te Merkssem.
2. L. VAN ACKER, 'Albert Clabots en zijn 'Repertorium van Vlaamsche Familie- en Sibbekundigen'', in: *Vriendenboek Valère Arickx*. Roeselare, VVE, 2000, p. 227-233.
3. L. VAN ACKER, o.c., p. 231.
4. Voor de periode 1965-2015 deden we een beroep op de jaarverslagen van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde (bewaard in diverse documentatiecentra) en supplementair wat de periode 1965-1995 betreft: E. VAN HAVREBEKE, 'Dertig jaar Vlaamse Vereniging voor Familiekunde', in: *Liber Amicorum Jef Hendrickx*. Ekeren, VVE, 1996, pp. 3-20.
5. W. DEVOLDERE, 'Het Kriegsarchiv in Wenen. Belang voor de Vlaamse genealoog', in: *Vlaamse Stam*, (2007), p. 472-478.
6. W. DEVOLDERE, 'Genealogische opzoekingen in Polen', in: *Vlaamse Stam*, (2010), p. 555-557.

Vrije improvisatie, overheidsmanagement en cultureel erfgoed

De ervaring en visies van Jos Van Rillaer

TEKST Rob Belemans, Marc Jacobs en Jeroen Walterus

Bij het bespreken van het cultuurbeleid in Vlaanderen in de 21e eeuw is het gebruikelijk de regeerperiodes van de opeenvolgende ministers van Cultuur te gebruiken als referentieperiodes: Luc Martens (CVP, 1995-1999), Bert Aniciaux (Volksunie, 1999-2002), Paul Van Grembergen (Spirit, 2002-2004), Bert Aniciaux (Spirit, 2004-2009), Joke Schauvliege (CD&V, 2009-2014) en Sven Gatz (Open Vld, 2014-heden). Maar voor sommige sectoren waar krachtige leidende ambtenaren gedurende lange tijd hun stempel drukten, is het ook zinvol te spreken over de periodes van die topambtenaren. Dat geeft immers ook inzicht in langetermijnevoluties en -visies, andere dynamieken en accenten. In de wereld van de volksontwikkeling, tegenwoordig het sociaal-cultureel werk, speelde Gilbert Van Houtven (met pensioen sinds 1 februari 2008) een cruciale rol.¹ Voor de sector die vandaag onroerend erfgoed wordt genoemd, was Edgard Goedleven een levend monument toen hij van 1973 tot 2003 actief was, onder meer als afdelingshoofd Monumenten en Landschappen. Vanaf 1 april 2015 gaat een andere Vlaamse topambtenaar, Jos Van Rillaer, met pensioen en wordt zijn agentschap Kunsten en Erfgoed opgenomen in het Departement van culturele gelegenheden. Dat zijn mijlpalen, ook in de geschiedenis van het cultureel-erfgoedbeleid. Naast het concept 'onroerend erfgoed', dat voor monumenten en landschappen staat, is het begrip 'cultureel erfgoed' – in de betekenis van roerend, immaterieel en digitaal erfgoed – in de 21e eeuw onder zijn hoede in de administratie opgekomen en doorgebroken.

Kunsten en Erfgoed functioneert de eerste maanden van 2015 nog als een intern verzelfstandigd agentschap (IVA) van de Vlaamse overheid. Het behoort tot het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM). Het agentschap Kunsten en Erfgoed bestaat nog tot 1 april 2015 en wordt tot dan geleid door administrateur-generaal Jos Van Rillaer. De afdeling Kunsten voert het kunstenbeleid uit. De afdeling bestaat uit drie teams en een cel (het team Muziek, Audiovisuele kunst, Kunsteducatie en Letteren; het team

Podiumkunsten, Kunstencentra, Werkplaatsen; het team Beeldende Kunst, Architectuur, Vormgeving en Sociaal-artistieke werking en de cel Kunsten Internationaal). De afdeling Erfgoed voert het cultureel-erfgoedbeleid uit. Deze afdeling bestaat uit twee teams en twee cellen: het team Cultureel-erfgoedorganisaties; het team Collectie Vlaamse Gemeenschap, de cel Cultuurgoederen en de cel Topstukken. De diensten van de administrateur-generaal behandelen de overkoepelende materies en verzorgen de interne werking van het agentschap.

Naar aanleiding van zijn nakende pensionering gingen drie medewerkers van FARO op gesprek bij Jos Van Rillaer (JVR). Het leverde een tijdsdocument op met een blik op een leven als ambtenaar en als cultureel omnivoor, een reflectie over het recente verleden en over de nieuwe uitdagingen voor het cultureel-erfgoedveld.

FARO: Wat we horen in de wandelgangen, is “dat de grote passie van Jos jazz is”.

JVR: “Ik zou exacter zijn: ‘vrije improvisatie’. Zowel de Afro-Amerikaanse improvisatie, de jazz, maar ook de Europese improvisatie sinds de jaren 1960, ook in hedendaagse klassieke muziek in de late 20e eeuw. Ik ben daarin een niche-mens, behoor niet tot de brede mainstream, maar ben meer te situeren in wat men ‘far out’ noemt. Het is voor mij begonnen met piratenzenders zoals Radio London “266 meters in the medium wave band” en Radio Caroline. Bij die popmuziek raakte ik geïnteresseerd door specifieke liedjes, zoals *Little Red Rooster* (ook uitgebracht door de Rolling Stones in 1964). Daardoor ben ik op blues uitgekomen. Na tien jaar een verwoede bluesfan te zijn geweest, ben ik vanaf de jaren 1970 geëvolueerd naar jazz, met helden als Charlie Parker, Jay McShann en Jimmy Rushing. Via mainstream, met festivals als Jazz Antibes en La grande parade du Jazz in Nice, ben ik beland bij de echte free jazz, onder meer in AACM, de Association for the Advancement of Creative Musicians. Dat interesseert me mateloos; daar ben ik in blijven hangen.” ▶

■ Jazz à Juan, 2010 © Guillaume Laurent

FARO: En naast de muziek?

JVR: “Alles interesseert me, alle kunstdisciplines, met een lichte voorkeur voor hedendaagse beeldende kunst. Maar ik ben geen verzamelaar. Ik heb wel werk van bijvoorbeeld Honoré d’O, omdat ik zijn oeuvre persoonlijk echt aantrekkelijk vind. Voor de kunsthistorische wereld heb ik niet veel sleutels. En als die er wel zijn, dan zijn ze vaak vanuit mijn hedendaagse interesse opgebouwd. Ik ben tot de historische vormen van klassieke muziek gekomen via het beluisteren van hedendaagse klassieke muziek: via György Sándor Ligeti, Iannis Xenakis, Karel Goeyvaerts. Zo heb ik muziek uit de barok en de middeleeuwen ontdekt, waar trouwens ook vrije improvisatie aan te pas komt.”

FARO: Zou dat ook niet de manier zijn waarop nieuwe generaties de komende decennia in Vlaanderen tot oudere vormen van erfgoed komen: vanuit hedendaagse sleutels en zo verder terug in de tijd, eventueel via manieren zoals Alessandro Baricco dat beschreven heeft?

JVR: “Ja, mensen gaan dat bij elkaar rapen en ingangen vinden. Zo keren ze terug in de tijd en raken geïnteresseerd, merken dat ze dat wel kunnen smaken of interpreteren. Voor oude beeldende kunst bijvoorbeeld, miste ik de sleutels, zoals een grondige kennis van de Bijbel. Die heb ik niet van thuis meegekregen. Door hier in het ministerie te werken, heb ik de kans gehad om in de loop der jaren allerlei aanknopingspunten te vergaren. Ik heb van mijn werk mijn hobby kunnen maken en van mijn hobby mijn werk.”

FARO: Hoe bent u eigenlijk in het ministerie van Cultuur terechtgekomen? Was dat een bewuste keuze?

JVR: “Ik heb deelgenomen aan een examen om ambtenaar te worden en kreeg na drie jaar wachten een aanbod om in dienst te treden. Ik was toen al zeven jaar aan het werk, eerst als arbeider en daarna als bediende, onder meer in een bedrijf van verwarmingsketels. Ik kreeg Cultuur met grote C niet met de paplepel ingelepeld van mijn ouders. Maar via

mijn moeder had ik wel toegang tot de wereld van cultuur, omdat ze graag en breed las: van Courths-Mahler en Kopsalick tot bijvoorbeeld *Huis Clos* van Sartre. Ik mocht voor haar de boeken in de gemeentelijke boekerij gaan kiezen en daar ging een hele wereld voor me open. Lezen en nog eens lezen, dat was als adolescent de kans die ik greep. Ik mocht vervolgens gaan studeren en mede dankzij een pleidooi van een leraar moraal hoefde dat niet in het nabije Leuven, maar mocht ik als kotstudent naar de VUB. Ik heb het achteraf spijtig gevonden dat ik niet voor rechten gekozen heb, maar ik heb politieke wetenschappen gestudeerd vanaf het eerste jaar dat die richting aan de VUB bestond. Dat was bij een reeks bijzonder interessante professoren, zoals Ernest Mandel. Ik heb ook steeds gewerkt tijdens mijn studies, om de studiebeurs aan te vullen. Vele jaren later, in de jaren 1980 toen ik al in het ministerie werkte, heb ik nog kunnen bijstuderen. Ik specialiseerde me in overheidsmanagement en behaalde zelfs een postgraduaat Bestuurskunde in Leuven.

Bij de Vlaamse overheid heb ik het eerste decennium van mijn carrière het sociaal-cultureel werk opgevolgd, deels ook als inspecteur. Ik heb daar *la Flandre profonde* mogen leren kennen, vanuit de roots: het in de jaren 1980 nog zeer rijke en florerende lokale verenigingsleven. Het door mij verzorgde syndicale vormingswerk in de sector werd opgemerkt door het kabinet van minister Luc Van den Bossche, die toen verantwoordelijk was voor ambtenarenzaken. Ik mocht de vorming van ambtenaren helpen uitbouwen en was binnen het ministerie mee verantwoordelijk voor organisatieontwikkeling en opleidingen. Dat was zonder twijfel de meest intense periode van mijn carrière. Het tempo van impulsen was onder minister Van den Bossche, die tot 1998 op Vlaams niveau actief was, verschroeiend en hevig. In 1998 ben ik teruggekeerd naar de Administratie Cultuur en kwamen kunsten en musea in beeld. Zo heb ik nog de laatste zes maanden onder minister Martens meegemaakt.

Er is veel veranderd in de jaren 1990. De tijd dat je via politieke benoeming topambtenaar kon worden, zonder dat je bij wijze van spreken kon lezen en schrijven, was voorbij. De

professionalisering zette zich volop door. Later kwam er dan de operatie 'Beter Bestuurlijk Beleid'. Politisering is niet helemaal weg: inmenging tot op het niveau van afdelingshoofden was lange tijd gevrijwaard maar komt nu, en dat betreurt ik, blijkbaar steeds meer onder druk. Maar door de bank genomen is er tot dat niveau een objectiverende aanpak, met een pool van geschikt geachte kandidaten waaruit dan gekozen wordt."

FARO: Toen ik [Marc Jacobs] begon te werken in de cultuursector, in 1999-2000, was ik bijzonder gecharmeerd door de impulsen van de overheid en het denkwerk dat erachter leek te zitten en dat in het boekje *Esthetica voor beslissers* van Pascal Gielen werd uitgelegd. Was dat een speciale periode?

JVR: "Ja, dat was iets heel speciaals. Die groep achter *Esthetica voor beslissers* was vrij klein, maar daar zaten wel straffe mensen samen, inclusief Jef Cornelis, Bart Caron, Bart Debaere ... Die eerste legislatuur van Anciaux was heel sterk. Anciaux had heel sterke en interessante figuren gekozen voor zijn kabinet en dat gaf vonken en heel stevige discussies. Het was een periode van hevige, maar ook gezonde uitdagingen en spanningen. Ontbijtvergaderingen, werksessies en werklunches wisselden elkaar af, ook met de ambtenaren; en er was veel communicatie binnen het kabinet. De spankracht was verbluffend, de discussies over het kunstendecreet waren heftig en er gebeurde van alles. Er werd baanbrekend decretaal werk verricht in de sector en ook de middelen waren er. Daar werd ook het cultureel erfgoed als sector uitgetekend en in impulsregelingen, beleidsinstrumenten en later decreten vertaald. Het was een groot verschil met het latere kabinet-Anciaux, waar veel van de lijnen vanuit het vorige kabinet werden doorgetrokken en uitgevoerd, waar de communicatie minder breed en rijk was door een andere organisatie van het kabinet en daardoor ook een meer afstandelijke verhouding met de administratie. In dat tweede kabinet werd ook niet voluit ingezet op cultureel erfgoed: de middelen volgden onvoldoende en er werd voor andere thema's gekozen.

Daardoor kon het cultureel-erfgoedbeleid niet openbloeien op het ogenblik dat er nog veel middelen waren. Maar na 2008 was het momentum verdwenen. De middelen waren er toen niet meer, waardoor het kabinet-Schauvliege meer een beheerskabinet werd. Heel de erfgoedagenda is vandaag nog virtueel aanwezig, maar er vallen grote gaten, onder meer door de ontwikkelingen rond lokaal cultuurbeleid en decentralisatie. Recent, en in het bijzonder sinds minister Schauvliege, is er wel de verrijking via het beleid rond het borgen van immaterieel erfgoed bijgekomen, maar voor de rest zijn er nog dezelfde noden rond erfgoed als tien jaar geleden."

FARO: In die jaren is er wel wat veranderd in de administratie. Er is een afzonderlijke afdeling Erfgoed gekomen, met een groep ambtenaren die de sector kennen. Dit zorgt voor een extra stuk continuïteit en professionalisering. Hoe kijkt u hierop terug?

JVR: "Ja, dat was een goede operatie. Onder leiding van Marina Laureys werd een sterk team uitgebouwd. Je moet weten van waar we komen in de museum- en erfgoedsector: dat was echt niet oké. De medewerkers die in het agentschap

“ Die eerste legislatuur van Anciaux was heel sterk. Anciaux had heel sterke en interessante figuren gekozen voor zijn kabinet en dat gaf vonken en heel stevige discussies. Het was een periode van hevige, maar ook gezonde uitdagingen en spanningen. [...] Er werd baanbrekend decretaal werk verricht in de sector en ook de middelen waren er.

■ Groot Onderhoud IV © FARO, Foto: Jonathan Sommereyns

■ Jos Van Rillaer tijdens een informele bijeenkomst van de Europese ministers van Cultuur in september 2014 in Turijn, waar hij minister Gatz verving. Op de foto met de Italiaanse minister Franceschini. © Kunsten en Erfgoed

in dienst waren, konden een nieuwe regelgeving introduceren. Maar nu wordt er gebotst op de onvolmaakte professionalisering en op het gebrek aan investeringen op Vlaams niveau. Neem nu bijvoorbeeld de vorige museumronde van 2014, die zo goed voorbereid was, waar iedereen – administratie, commissie, inspectie financiën – zo'n voorbeeldig werk had geleverd en waar met amper 2,5 miljoen euro investeringen veel in beweging had kunnen gebracht worden. Maar de Vlaamse Regering is toen niet gevolgd en dat vond ik zo spijtig, zo jammer, zo'n gemiste kans. Ik kan nog steeds niet vatten waarom dat toen niet kon. Er was ook weinig protest of druk vanuit de erfgoedsector. Soms moet je, ook al ben je ingebed in bijvoorbeeld een stedelijke structuur, als instelling toch eens iets durven zeggen en stelling durven nemen, voor het algemeen belang. Ik stel vast dat er weinig sterke actoren zijn in de sector met een globale visie die redeneren en ageren vanuit het bredere erfgoedsectorbelang: vaak gaat het over de eigen instelling of de subsector. De brede sectorreflex en -visie en ook de kritische massa zitten naar mijn mening vooral bij de administratie en het steunpunt; dat is uiteraard nuttig, maar lang niet voldoende. Er moeten, naast administratie en steunpunt, meer landelijke krachten zijn die voor de hele sector opkomen. Het moet van onderuit groeien, want het zal ook niet alleen van de zogenaamd grote instellingen komen. Je hebt ook dat mesoniveau van intermediairen en het netwerk nodig. Ik heb veel begrip voor de decentralisatiebeweging, want op sommige andere domeinen werkte de Vlaamse overheid veel te bevoogdend; maar met alleen de grote steden gaan we het niet halen inzake het erfgoedbeleid. Die steden zitten bijvoorbeeld niet in de intergouvernementele organisaties en ook dit internationale niveau is essentieel. Het zou jammer zijn als het netwerk en

erfgoedveld op Vlaams niveau niet wordt versterkt maar net afgebouwd; dan is het terug naar af.

Cultureel erfgoed leeft momenteel nog steeds niet echt als begrip. Bijvoorbeeld in de media is er niet die reflex om, in tegenstelling tot de berichtgeving over de kunsten, telkens dat brede erfgoedbegrip en dat hele erfgoedveld mee te nemen in de communicatie. Politici luisteren beleefd als je over erfgoed spreekt, maar het leeft niet zoals het zou kunnen, of zoals het een feit is voor de kunsten. Wie trekt zich het erfgoed in al zijn diversiteit – en dus niet alleen de musea, waar men zich wel iets bij kan voorstellen – in feite aan? Er moeten aanjagers en sterk emotioneel betrokken voorvechters zijn, zowel onder politici als in het kabinet. Dat is veel meer het geval voor kunsten dan voor erfgoed, momenteel.

Het geplande visietraject cultureel erfgoed dat minister Gatz nu gelanceerd heeft, zou iets kunnen veranderen, voor meer politiek draagvlak kunnen zorgen en het enthousiasme kunnen aanwakkeren. Ook internationale ontwikkelingen zouden kunnen helpen, misschien, met de argumentatie dat Vlaanderen aansluiting moet vinden bij het internationaal erfgoedbeleid en bij de belangrijke verdragen die het schragen. Nogmaals: Vlaamse politici wijzen dat niet af, maar het leeft bij hen nog onvoldoende. Ik hoop dus echt dat de politieke krachten die visienota of dat masterplan gaan oppikken.”

FARO: Zit cultureel erfgoed bij wijze van spreken in hetzelfde schuitje als pakweg ontwikkelingssamenwerking? Niemand kan er tegen zijn, iedereen snapt de mondiale ontwikkelingen en erkent de noden, maar als het erop aankomt blijft de vinger op de knip, want het

weegt niet genoeg door. Kan hier iets aan veranderen als de federale instellingen mee in het plaatje worden opgenomen?

JVR: “Onroerend erfgoed zit momenteel niet onder cultuur; daar zit ook veel gewicht en bruggen met die sector kunnen een verschil maken. Wat de federale musea, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, het KIK betreft: dat zijn potentieel grote locomotieven met veel kritische massa, belangrijke collecties erfgoed, maar ook expertise. Het Vlaams ‘vermogen’ zit in de federale instellingen: dat is een belangrijke sleutel. Recent is daar, onder meer onder druk van N-VA, meer politieke belangstelling voor, omdat men oog krijgt voor het Vlaams vermogen. Als al die grote spelers in beeld komen, wordt cultureel-erfgoedbeleid (musea, archieven, bibliotheken ...) ook politiek belangrijker en interessanter. Het lijkt me belangrijk voor actoren in de cultureel-erfgoedsector om mee te beginnen discussiëren, om constructief stelling in te nemen in het debat rond het erfgoed dat momenteel federaal beheerd wordt. Het wordt ook een belangrijke uitdaging voor het visietraject cultureel erfgoed om dit zo mogelijk mee te nemen of erop in te spelen. In een langetermijnvisie kan je niet zonder Brussel en de federale instellingen. En vroeg of laat zal die fameuze passage in het akkoord voor de zesde staatshervorming over de zogenaamde Brusselse gewestelijke culturele materie moeten ingevuld worden. Er komen openingen en er zijn discussies gestart, zo hebben we verleden jaar ook vastgesteld tijdens de lezingenreeks *Met nieuwsgierige blik*.”

FARO: Ja, inderdaad, dat was voor de mensen die deze lezingenreeks gevolgd hebben een eyeopener. Daar zijn ook mooie resultaten uitgekomen, zoals Etnocoll rond etnografische collecties in België. Opmerkelijk was ook het kritische en scherpe interview dat u samen met Hans Feys hebt gegeven, waarin het gebrek aan samenwerkingsbereidheid rond collecties werd aangeduid en waarin u aangeeft dat het op het vlak van collectiebeleid allemaal krachtiger mag zijn.

JVR: “Ja, dat was een opmerkelijk traject. En ja, zoals ik in dat interview heb aangegeven: de koepeltrajecten van CAFH en VKC waren, met alle respect voor het werk dat gepresteerd is en voor de recente dynamiek, in het vorige decennium zo’n gemiste kans. De ambitie met VKC was bijvoorbeeld om na te gaan of het mogelijk was om vanuit en met die grote musea een backoffice voor Vlaanderen te maken; misschien geen Vlaams KIK maar dan toch een te-

“Nu wordt er gebotst op de onvolmaakte professionalisering en op het gebrek aan investeringen op Vlaams niveau. Neem nu bijvoorbeeld de vorige museumronde van 2014, die zo goed voorbereid was, waar iedereen – administratie, commissie, inspectie financiën – zo’n voorbeeldig werk had geleverd en waar met amper 2,5 miljoen euro investeringen veel in beweging had kunnen gebracht worden. Maar de Vlaamse Regering is toen niet gevolgd en dat vond ik zo spijtig.”

genhanger en partner voor die federale instelling. Zo zouden we aan allerlei noden voor behoud en beheer tegemoet kunnen komen. Het was de bedoeling om de verschillende instellingen te verbinden en zelfs een coördinator daarvoor aan te duiden. Maar dat is veel te traag gegaan. Bovendien wilden de directeurs van de musea er niet helemaal in meegaan en hebben ze het andere richtingen uitgestuurd. Door de onderfinanciering van de koepelstructuur kozen ze voor het versterken van de museale kerntaken. Ondertussen zijn de geesten en de omstandigheden wel geëvolueerd; dat moet opnieuw bekeken worden. Ook voor de relatie met privéverzamelaars en hun collecties zijn initiatieven nodig. Er moeten platformen zijn waar die instellingen en verzamelaars samenkomen en overleggen. Dat kan gefaciliteerd worden. Er zijn niet eens zoveel middelen voor nodig.”

FARO: Die rol wordt nu deels ingevuld door de Koning Boudewijnstichting, die op diverse terreinen van collectiebeleid zeer actief is; ook achter de schermen.

JVR: “Ja, gelukkig nemen zij veel op. Maar anderszits is het bizar en frustrerend: waarom is ook de Vlaamse overheid er niet veel meer en actiever mee bezig? Het is ook het tijdperk van vertogen over alternatieve financieringsbronnen. Minister Anciaux heeft mee de schouders gezet onder PMV en Cultuurinvest, maar ze vallen onder Economie. We zijn nog in Québec gaan kijken hoe ze het daar aanpakken en er is een onderzoek uitgevoerd door professor De Brabandere over diverse landen waar geëxpe- ▶

■ © Kunsten en Erfgoed

“*Het Vlaams ‘vermogen’ zit in de federale instellingen: dat is een belangrijke sleutel. Recent is daar, onder meer onder druk van N-VA, meer politieke belangstelling voor, omdat men oog krijgt voor het Vlaams vermogen. Als al die grote spelers in beeld komen, wordt cultureel-erfgoedbeleid (musea, archieven, bibliotheken ...) ook politiek belangrijker en interessanter.*

rimenteerd werd met dergelijke formules. De lessen waren helder: het kan werken, maar dan moet de hefboom onder de minister van Cultuur en niet onder die van Economie zitten. Cultuur is geen ‘plain commodity’; het gaat om andere waardenlogica’s. Er zijn nauwelijks cultuureconomen in onze sector, maar voor adviescommissies zou je ze kunnen halen waar ze wel zijn: in ons taalgebied bijvoorbeeld aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het is heel moeilijk om de bankwereld te bewegen om in te stappen in cultuurvriendelijke formules, op uitzonderingen zoals Triodos Bank na. We hebben nog geprobeerd om voor het aankopen van topstukken een ‘special purpose’-vehikel te bespreken met banken, waarbij we zouden afbetalen en zelfs staatswaarborg aanboden, waardoor hun risico verminderd werd. De banken hapten niet toe en we werden verwezen naar hun sponsor- en marketingafdeling.”

FARO: Dat klinkt allemaal wijs en voorzichtig. Is het concept vrije improvisatie eigenlijk in tegenstrijd met het werk van een topambtenaar?

JVR: “Dat vind ik niet. Er bestaan speciale boeken die gaan over het toepassen van de jazzbeginselen in management-omgevingen. Op het eerste gezicht lijkt dat improviseren in free jazz te verlopen zonder regels en afspraken, maar schijn bedriegt. De regels zijn geïnternaliseerd en dan wordt veel mogelijk. Dat is mijn droom van hoe een organisatie, een administratie maar ook een erfgoedspeler zou kunnen functioneren als lerende organisatie. Zoals in free jazz: maximale

delegatie of empowerment en vertrouwen in medewerkers; dan krijg je een zelflerend systeem.

Ik kan niet helemaal inschatten wat er de volgende jaren zal gebeuren. Het agentschap Kunsten en Erfgoed zal opgaan in een grotere structuur. Ik hoop, maar ben toch bezorgd, dat ‘erfgoed’ als entiteit in deze structuur kansen zal krijgen en niet verder door ‘kunsten’ en andere domeinen zal overstemd worden. Het zal niet gemakkelijk zijn. Ik hoop op het traject rond de visienota cultureel erfgoed. Dit kan een en ander in gang en op de agenda zetten. Het zijn moeilijke tijden, maar er is ook wel een besef van urgentie: dat men iets rond cultureel erfgoed zou moeten doen.”

FARO: Wat gaat u doen na 1 april 2015?

JVR: “Ik ga me eerst settelen in de status van gepensioneerde. Vanuit mijn muzikale passie heb ik heel veel platen verzameld en ook heel veel weggedaan, ook al heb ik nog een klassieke platenspeler. Ik heb nu nog meer dan 6.000 cd’s en dat is iets wat ik ga aanpakken tijdens mijn pensioen: grote delen van mijn cd-collectie digitaliseren. Er zitten wel speciale opnames bij. Ik ga dus in zekere zin erfgoedwerk doen. Maar daarnaast hoop ik ook actief te blijven in cultuur en bestuur; ik kan me geen leven indenken zonder. Misschien word ik actief in raden van bestuur in de culturele sector en stap ik over van de status van boswachter naar die van stropser (lacht). Het blijft me interesseren en ik denk dat ik nog wel iets kan bijdragen en betekenen door mijn ervaring verder ten dienste te stellen.

FARO: We wensen het u en de sector van harte toe.

Dr. Jeroen Walterus is adjunct-directeur van FARO. Dr. Rob Belemans is stafmedewerker voor immaterieel erfgoed bij FARO en hoofdredacteur van dit tijdschrift. Prof dr. Marc Jacobs is docent Kritische Erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Brussel (Vakgroep Kunstwetenschappen en Archeologie) en directeur van FARO.

1. “Onze” Gilbert Van Houtven met pensioen, zondag 30 december 2007, <http://fov.be/spip.php?article777>

STEUN EENS EEN

ERF
GOED
DOEL

ERFGOEDDOEL.BE

SCHENK **ERFGOED**
EEN TOEKOMST

Ook u kan steunen. Ontdek hoe op erfgoeddoel.be

50 jaar migratie: een feest dat Erfgoeddag in 2014 niet wilde missen

De bilaterale akkoorden die in 1964 tussen België enerzijds en Marokko en Turkije anderzijds werden afgesloten, zorgden ervoor dat vele tienduizenden Marokkaanse en Turkse arbeiders hun geboorteland achterlieten om in ons land een nieuw leven op te bouwen. Destijds migrant, vandaag volwaardige leden van de Belgische samenleving. Want meteen kreeg ons erfgoed er een extra dimensie bij: migratie impliceert immers een verschuiving van uiteenlopende religieuze, culturele en taalkundige kaders.

Diverse gemeenschappen zagen de herdenking van 50 jaar migratie als een kans om met dit thema aan de slag te gaan. De impact was bijzonder groot in Vlaanderen en Brussel, want de culturele sector, de diversiteitssector en gemeentebesturen boden ondersteuning op zowel inhoudelijk, logistiek als financieel vlak. Het thema diversiteit kwam tot leven in waardevolle debatten, prikkelende tentoonstellingen, culinaire reizen en documentaires. Ze lieten het publiek toe om het fenomeen migratie op een positieve manier te beleven.

TEKST Tine Vandezande

De betekenis van ‘Grenzeloos’

Vele cultureel-erfgoedorganisaties verlegden op Erfgoeddag 2014 hun grenzen. Vragen als: ‘Waarom krijg je bepaalde objecten wel en andere net niet te zien tijdens je bezoek aan een museum?’ en: ‘In hoeverre krijg je in een archief of erfgoedbibliotheek inzage in wat er achter de schermen gebeurt?’ kregen een antwoord. Daarnaast zoomde deze Erfgoeddag in op de geschiedenis van het toerisme, het circus- en kermiserfgoed, de evolutie in de cartografie, boeiende smokkel- en douaneverhalen, enzovoort.

De viering van 50 jaar migratie sloot dus naadloos aan bij het thema *Grenzeloos* van Erfgoeddag 2014. Maar vanwaar nu die titel, ‘Grenzeloos’? Om te beginnen: de vraag wanneer iets erfgoed wordt, tast al grenzen af. Gebeurt dit na minstens twee à drie generaties? Wat betekenen de vele activiteiten rond de herdenking van 50 jaar migratie vanuit Turkije en Marokko in dat verband? En wie bepaalt de grenzen tussen wat wel erfgoed en wat niet erfgoed is? Wat en voor wie zijn ook de gevolgen om daarvoor verantwoordelijkheid op te nemen?

Zeer veel organisaties gingen tijdens dit feestjaar op een creatieve manier aan de slag. Hieronder leest u drie voorbeelden, die schetsen hoe divers het aanbod was; net zoals het cultureel erfgoed dat het thema migratie weerspiegelt.

Grenzeloze verhalen in Pajottenland & Zennevallei

Migratie is voor de regio Pajottenland & Zennevallei, net naast Brussel, een actueel thema. Voor de editie 2014 van Erfgoeddag besloten de gemeentebesturen om onder het streekthema ‘Grenzeloze verhalen’ gezamenlijk activiteiten op te zetten rond migratie- en verhuisverhalen.

Onder impuls van de Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei gingen in tien gemeenten van de regio diverse activiteiten door waarop het publiek migratieverhalen kon ontdekken. Diversiteitsambtenaren en cultuurbeleidscoördinatoren, heemkundigen en bewoners met een migratieachtergrond, archieven en allochtone zelforganisaties, musea en OCMW's besloten voor de eerste keer de handen in elkaar te slaan.

Het resultaat was een Erfgoeddag met diverse activiteiten: een geocoach die u deed zoeken naar migratieverwijzingen in

“Diverse gemeenschappen zagen de herdenking van 50 jaar migratie als een kans om met het thema ‘Grenzeloos’ aan de slag te gaan. De impact was bijzonder groot, want de culturele sector, de diversiteitssector en gemeentebesturen boden ondersteuning op zowel inhoudelijk, logistiek als financieel vlak.”

de stad Halle, schriftjes vol neergepende verhuisverhalen in Dilbeek, gezelschapsspellen van over de hele wereld in Ternat...

En wat was de impact? Een van de deelnemende organisatoren stelt het als volgt: “Bezoekers hebben hun beeld veranderd over migranten in de gemeente. Er zijn contacten gelegd. De politiek beseft dat de gemeente moet inzetten op het thema en op nieuwkomers als doelgroep. De drempel is op verschillende niveaus verlaagd en het thema plaatste erfgoed in een minder stoffig daglicht.”

De techniek van het ebruschilderen

Voor Erfgoeddag 2014 sloegen ook Fameus vzw, het Forum voor Amateurkunsten vzw, FARO vzw en de Moskee Iman IbhariCamiidehandeninelkaar. Het publiek kreeg de kans om de geheimen van ebru te ontdekken: de eeuwenoude Turkse techniek van watermarmieren. Dit ambacht kende een bloei tijdens de Ottomaanse periode. Ebrupapier werd gebruikt voor staatsdocumenten of om religieuze boeken te versieren. Het gemarmerde papier was ook enorm geëerd in Europa.

Slechts enkele Turkse ambachtsslui in België beheersen de techniek. Tijdens Erfgoeddag zorgde Sufi Arts voor de artistieke invulling. Zowel professionele als amateurkunstenaars kregen de kans om aan de slag te gaan. En aan de slag gaan was het zeker en vast, aangezien meteen duidelijk werd dat u niet in een-twee-drie ebrukunstenaar wordt. De techniek vraagt immers om heel wat oefening.

Naast de workshops toonde een expo erfgoedobjecten die de klassieke Turkse cultuur illustreerden. Ook waren er rondleidingen voor het publiek door de moskee. Via een mobiele opnamestudio kon het publiek zijn verhaal over 50 jaar Turkse migratie kwijt. Later in de namiddag werden de laureaten van de fotowedstrijd ‘Waar voel jij je thuis?’ bekendgemaakt. Iedereen ▶

■ Foto links: Voor de affiche van Erfgoeddag 2014, ‘Grenzeloze verhalen in het Pajottenland & Zennevallei’, maakte de erfgoedcel een moderne herwerking van het beroemde schilderij *De Boerenbruiloft* van Bruegel. Hoewel de regio nog steeds een sterke band heeft met zijn bruegeliaanse roots, heeft migratie de cultuur diverser en rijker gemaakt.
© Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei

■ Foto rechts: In het Brusselse Broodhuis gaf publieksmedewerkster Patty Van Brabant uitleg bij de werken uit de collectie. De uit Nicaragua afkomstige Elizabeth Rodriguez benaderde ze vervolgens vanuit haar eigen achtergrond.
© Broodhuis

50 jaar migratie en immaterieel cultureel erfgoed, een getuigenis op Erfgoeddag

■ © FARO

Tijdens Erfgoeddag 2014 verzamelden moskeegebruikers, buurtbewoners, amateurkunstenaars en andere cultuurliefhebbers massaal in de Iman I-Buhari moskee in Antwerpen-Noord. Ooit was het gebouw een brouwerij, nu een ontmoetingscentrum voor de Turkse gemeenschap, maar ook voor bewoners uit de wijk en gebruikers van de stad. De beheerders van de moskee verklaarden zich snel enthousiast om samen met de Unie van Turkse Verenigingen, Fameus, het Centrum voor Beeldexpressie en FARO het immaterieel cultureel erfgoed van de Turkse gemeenschap onder de aandacht te brengen met workshops ebru, een van de grote Turkse kunstvormen. Opvallend: jongeren waren er niet van weg te slaan. Een getuigenis van Cengiz Ozdemir, kunstenaar en pleitbezorger van ebru. De ambachtelijke vaardigheid van het ebru-schilderen werd in 2014 op voordracht van Turkije opgenomen op de Representatieve Lijst van het ICE van de Mensheid. Cf. <http://bit.ly/1GG8y2Z>

Wat is voor u de betekenis en de waarde van ebru?

Cengiz Ozdemir: "Ebru is een schildertechniek die in de 16e eeuw vanuit Oezbekistan naar het Ottomaanse Rijk is overgewaaid. Waar ebru precies is uitgevonden of wie de techniek heeft ontwikkeld, weten we niet. 'Ebru' is een Perzisch (Iraans) woord dat 'wolkachtig' betekent. Het komt erop neer dat druppels in verschillende kleuren op het water een geheel vormen, alsof het verschillende kleurige wolken zijn. Voor mij betekent ebru de terugkaatsing op water van de droomwereld en psychologie van de mens. Bovendien vind ik dat de ebrukunst, naast geduld en evenwicht, ook het geheim van de schepping aanleert. Ebrukunst is een stukje geschiedenis dat door onze voorouders is overgeleverd. Het behoort tot het belangrijkste en meest waardevolle erfgoed

dat het Ottomaanse Rijk aan ons overgelaten heeft. De kleurrijke ebrukunst staat voor mij symbool voor de samenvloeiing van verschillende culturen. En dat maakt het juist tot zo'n mooie kunstvorm."

Wat is er nodig om de kunst te beoefenen?

Ozdemir: "De benodigdheden zijn een bakje met gomwater, carrageen, kwasten, pipetten, strobosjes, papier, olieverf, ossengal, pinnen, kammen en waaiers. Het marmeren wordt uitgevoerd in een bakje met gomwater. Dat moet voor gebruik heel glad zijn, zonder luchtbellens en op kamertemperatuur. Door ossengal aan de verf toe te voegen, blijft die op het gomwater drijven zonder zich te mengen met de andere kleuren. De verf wordt op het gomwater aangebracht met behulp van kwasten, pipetten of strobosjes. Dankzij pinnen, kammen en waaiers (in verschillende maten en vormen) kan de verf in verschillende lijnen en figuren worden getrokken. Pas als het patroon op het gomwater naar wens is, wordt het papier er diagonaal op gelegd en aan twee punten opgepakt om het over de rand van het bakje te laten glijden. Vervolgens wordt het papier minimaal 24 uur opgehangen om het te laten drogen. Ten slotte wordt het papier onder een drukpers gelegd om het glad te maken."

Leeft ebru ook bij 'gewone' mensen?

Ozdemir: "Ebru maakt al eeuwenlang deel uit van het hart van het Turkse erfgoed. Maar spijtig genoeg vinden mensen de materialen te duur, wat maakt dat kennis en expertise van de kunst achteruitgaat, zeker bij Turken in migratie. Vandaar de noodzaak om het belang van de kunst zoveel mogelijk in de verf te zetten en te demonstreren. Wij ijveren ervoor dat deze kunst, die de persoonlijke en culturele waarden van de mens ontwikkelt, overal bekend wordt en dat mensen de waarde van deze kunst erkennen en beseffen. Vandaag hier in de moskee merk ik dat de workshop niet enkel aanslaat bij buurtbewoners, amateurkunstenaars en kalligrafen - dat verwondert me niet - maar ook bij de Turkse gemeenschap zelf. Het lijkt alsof men een stuk trots herwonnen heeft door het eigen erfgoed te herontdekken."

Duygu Kocak, stagiaire FARO

die wou, kon een foto insturen die zijn of haar thuisgevoel in beeld bracht. Uiteraard waren er leuke prijzen aan verbonden.

Hoe interpreteer je objecten wanneer je door diverse culturele brillen kijkt?

In het Brusselse Broodhuis gaf publieksmedewerkster Patty Van Brabant in eerste instantie uitleg bij de werken uit de collectie. De uit Nicaragua afkomstige Elizabeth Rodriguez benaderde ze vervolgens vanuit haar eigen achtergrond.

Met welke religieuze of culturele bril u ook kijkt, Sint-Michiël blijft een katholieke heilige en de maquette van Brussel blijft

ook wat ze is; maar bezoekers kennen wel nieuwe en andere betekenislagen toe aan museumobjecten. Het ophalen van herinneringen en het maken van associaties met haar land van oorsprong zijn voorbeelden van een 'nieuwe betekenis' die Elizabeth gaf aan de objecten. Dit is meteen ook de reden waarom de keuze van de objecten door haar gemaakt werd.

Ook gaf dit experiment een idee van hoe ingangspoorten tot het museum gecreëerd worden voor bezoekers die behoren tot etnisch-culturele minderheden. Het biedt ook antwoorden op de vraag hoe de collectie voor hen interessanter gemaakt kan worden.

Tine Vandezande is stafmedewerker communicatie | Erfgoeddag.

Herinneringen voor de toekomst

TEKST Leen Breyne

Op zondag 26 april 2015 vieren we de vijftiende editie van Erfgoeddag. Honderden erfgoedorganisaties en -verenigingen zetten naar jaarlijkse gewoonte hun beste beentje voor om het publiek in Vlaanderen en Brussel op een waaier aan gratis activiteiten te trakteren. Deze jubileumeditie staat volledig in het teken van erven.

De drieletterslogan 'ERF!' duidt op de manier waarop erfgoedinstellingen omgaan met erfenissen, schenkingen en legaten. Welke invloed heeft een schenking op de collectievorming? Welke impact hebben grote en kleinere weldoeners – u misschien? – doorheen de jaren gehad op de werking en uitstraling van musea en archieven? En hoe zijn erfenissen in het verleden in erfgoedinstellingen terechtgekomen? Maar waar dit thema 'ERF!' vooral aandacht voor vraagt, is het feit dat iedereen erfgenaam is, ook u. Waarom vinden we het zo belangrijk dat iets voor de toekomst bewaard blijft? Hoe bewaren we de ons toevertrouwde erfenis dan het best?

Wat zou u zelf willen bewaren, waarom en hoe? Op deze vragen zoekt het project 'Herinneringen voor de toekomst' een antwoord.

'Herinneringen voor de toekomst' is een artistiek erfgoedtraject met als partners een klas, een cultureel-erfgoedorganisatie en een kunstenaar en is inhoudelijk opgebouwd rond dit Erfgoeddagthema. De erfgoedcellen Brugge, Brussel, Mijnerfgoed, CO7 en Noorderkempens stapten mee in het project. MUS-E, platform voor kunstenaars in cocreatie, begeleidt dit hele project en stuurt naar elke regio een kunstenaar die met een koffer vol herinneringen uit de streek van de kinderen een artistiek traject aflegt.

■ *In Maasmechelen gingen de leerlingen uit het vijfde leerjaar van Basisschool De Griffel samen met Erfgoedcel Mijnerfgoed op bezoek bij Roosje en Pollie, de ontwerpers van reuzen Mie en Ties. © Erfgoedcel Mijnerfgoed*

■ In Turnhout experimenteren de zesdeklassers van Basisschool Kameleon met kant.
© Basisschool Kameleon

Benieuwd naar hoe deze trajecten verlopen? Neem dan een kijkje op de blogpagina van ‘Herinneringen voor de toekomst’ (<https://herinneringenvoordetoekomst.wordpress.com>). Daar inspireren de juffen, erfgoedpartners, kinderen en kunstenaars immers iedereen die interesse heeft in het project. De resultaten worden getoond op zondag 26 april, op Erfgoeddag.

Mie Merken en Ties van Gies de Porion

In Maasmechelen maken de leerlingen uit het vijfde leerjaar van Basisschool De Griffel kennis met de reuzen Mie Merken en Ties van Gies de Porion. Beide reuzen verdienen een update, zodat ze ongegeneerd in deze 21e eeuw kunnen rondwandelen. De kunstenaars Pollie Gregoor en Roosje Chini maakten alvast maquettes van de reuzen, die op ware grootte meer dan drie meter hoog zullen worden. MUS-E muzikant Bart Braeken verdiept zich in de boeiende geschiedenis van deze figuren en zorgt samen met de kinderen van De Griffel voor een muzikale interpretatie.

“We hopen met de leerlingen op een mooi traject met veel ervaringskansen. Dit zou een verrijking moeten zijn voor onze kinderen. Wij doen met plezier mee aan dit project omdat het een interessant onderwerp is dat volgens ons de kinderen enorm boeit en een verbredende kijk geeft op hun omgeving”, aldus Mieke Creemers en Djada Di Caro, leerkrachten van het vijfde leerjaar van De Griffel.

Leen Roels van de Erfgoedcel Mijn-Erfgoed vult aan: “De eerste werksessie is ondertussen achter de rug. De leerlingen maakten kennis met de kunstenaar, percussionist Bart Braeken, met het concept erfgoed en met het thema: de Eisdense reuzen, gebaseerd op de pre-industriële en industriële (mijn)geschiedenis van Eisden. De erfgoedpartner, Stichting Erfgoed Eisden, stelde een koffer samen met voorwerpen en documenten gelinkt aan het thema. Inmiddels

werden ook afspraken gemaakt voor een bezoek van de erfgoedpartner aan de school.”

Kantnijverheid, zegt u?

In Turnhout bouwen de zesdeklassers van Basisschool De Kameleon herinneringen op aan de kantnijverheid. Samen met beeldend kunstenaar Marian Lesage maakt de klas van juf Els op een speelse manier kennis met deze erfenis. Draden worden geworpen, gevlochten, gekruist en met elkaar verbonden. Wat is kant en waar doet het u aan denken? Wat zeggen deze draden over het leven vroeger en nu? De interesse van de leerlingen is alvast gewekt.

Het klasbezoek van Gib en Sofie van het Taxandriamuseum stoomt de leerlingen helemaal klaar voor hun tegenbezoek aan het museum. Daar keren ze samen met Gib terug in de tijd en maken ze kennis met de geschiedenis van Turnhout. Uiteraard komt ook het kantklossen hier opnieuw aan bod. De leerlingen steken zelf de handen uit de mouwen bij het ontwerpen van een eigen historische kledinglijn en een persoonlijk wapenschild.

Reda en Bilal, twee leerlingen van het zesde leerjaar, getuigen van hun enthousiasme: “Vandaag hebben wij geleerd wat kant is en hoe je het moet tekenen op een blad door frottage. We mochten op een blaadje tekenen waaronder kant lag om

“ ‘Herinneringen voor de toekomst’ is een artistiek erfgoedtraject met als partners een klas, een cultureel-erfgoedorganisatie en een kunstenaar. Het is inhoudelijk opgebouwd rond het Erfgoeddagthema.

■ Het klasbezoek van Gib en Sofie van het Taxandriamuseum stoomt de leerlingen van Basisschool Kameleon helemaal klaar voor hun tegenbezoek aan het museum. Daar keren ze samen met Gib terug in de tijd en maken ze kennis met de geschiedenis van Turnhout. © Basisschool Kameleon

een fantasietekening te maken. We mochten ook verf op het kant doen, zodat wij een mooi schilderij kregen. Samen met gans de klas maakten we een heuse 'kantfoto'."

"Vorig jaar deden we een publieksonderzoek in het kader van Erfgoeddag. Toen bleek dat een belangrijke doelgroep gezinnen met kinderen zijn", aldus Stijn Marinus van de Erfgoedcel Noorderkempen. "Daarom willen we dit jaar specifiek inzetten op kindvriendelijke activiteiten. Dit project past hier perfect in, omdat we op deze manier een toonmoment op Erfgoeddag hebben, waar hopelijk in elk geval de kinderen van de school zelf, samen met hun ouders, naar zullen komen kijken. Ook voor een ruimer publiek lijkt dit ons een potentieel heel leuke tentoonstelling; die bovendien in het mooie kader van het Taxandriamuseum zal staan."

Guillaume Charlier is niet langer een onbekende

In Brussel organiseert kunstenaar Sophie Vanhomwegen met de kinderen van het vijfde leerjaar van Basisschool Sint-Joost-aan-Zee een heus raad-spel over het leven en de identiteit van Guillaume Charlier. Via tal van opdrachten, foto's en voorwerpen in de herinneringskoffer trachten de leerlingen het levensverhaal van Charlier te achterhalen. Een bezoek aan het Charliermuseum geeft hen de kans om hun 'reconstructies' aan de realiteit te toetsen.

"Het Charliermuseum was heel enthousiast om mee in het traject te stappen", zegt Chantal Brems van de Erfgoedcel Brussel. "De basisschool Sint-Joost-aan-Zee, een school met een zeer diverse leerlingenpopulatie, zag ook meteen de meerwaarde van dit traject. Het is een kans om de leerlingen van het vijfde leerjaar te laten kennismaken met het museum en, samen met de kunsteducatieve organisatie, met de collectie aan de slag te gaan en ze te laten aansluiten op hun leefwereld."

De Blijde Intrede van Keizer Karel

Precies vijfhonderd jaar geleden deed Keizer Karel V zijn Blijde Intrede aan de Kruispoort in Brugge. Samen met kunstenaar Tine Guns brengt het vijfde leerjaar van Basisschool Mozaïek deze gebeurtenis straks in herinnering.

"Als buurtschool is omgaan met erfgoed onlosmakelijk verbonden met onze identiteit als school. Kinderen bewust maken van onze en hun identiteit, leert hen ook bewust omgaan met de waarde van erfgoed." Aan het woord is Joost Dendooven, directeur van Basisschool Mozaïek uit Sint-Kruis. "Instappen in het project 'Herinneringen voor de toekomst' was voor ons dan ook een evidentie."

"De directeur vroeg ons of wij dit project zagen zitten. Hij legde de grote lijnen uit en ik was meteen verkocht!", aldus juf Katelijne Boone van het vijfde leerjaar B. "Cultureel erfgoed is enorm belangrijk, maar vaak weten de mensen er maar weinig over. Het is dan ook een enorm uitdagend project om dit met de leerlingen van dichterbij te bekijken. Toen ik hoorde dat we voor dit project nauw zouden samenwerken met een kunstenaar, werd mijn enthousiasme alleen maar groter. [...] Zeker nu ik weet dat ze met media zullen werken, ben ik ervan overtuigd dat het enthousiasme van mijn leerlingen ook enorm zal zijn. Ik hoop dat mijn leerlingen door dit project wat meer zullen weten over erfgoed en er eens bij stil zullen staan dat sommige elementen in Brugge en Sint-Kruis een interessant verhaal met zich meedragen, dat ze op een artistieke manier een stuk geschiedenis van Sint-Kruis ervaren en zullen onthouden."

Haar collega, meester Karel Van Parys van het vijfde leerjaar A, vult aan: "Omdat het traject heel erg muzisch is, zullen de kinderen nauwelijks het gevoel hebben dat ze met geschiedenis bezig zijn. Dat maakt het net zo leuk! Er wordt ook verwacht dat er veel vanuit de kinderen zelf zal komen en dat vind ik een uitdaging."

■ Precies vijfhonderd jaar geleden deed Keizer Karel V zijn Blijde Intrede aan de Kruispoort in Brugge. Samen met kunstenaar Tine Guns brengt het vijfde leerjaar van basisschool De Mozaïek deze gebeurtenis straks in herinnering.
© Tine Guns

■ In Oostvleteren maakt de graadklas van juf Ilina kennis met de prachtige collectie kermisaffiches van het gemeentearchief.
© Vrije Basisschool Vleteren Klavertje 3

Kermisaffiches

In Oostvleteren maakt de graadklas van juf Ilina kennis met de prachtige collectie kermisaffiches van het gemeentearchief. Samen met digitaal kunstenaar Joke Neyrinck stellen de leerlingen op basis van deze affiches een eigen kermis en surrealistische wereld samen. De fantasie krijgt de vrije loop en allerlei eigenaardige spelletjes worden uitgevonden. Met potlood, stift, acrylstift en gekleurd papier wordt alles in een reuzegrote collage-affiche samengebracht. Deze affiche brengt het verleden en het heden samen, aangevuld met digitale tekeningen via iPads. Bovendien maken de kinderen kennis met oude kaarten van Vleteren, het wapenschild, oude disboeken, de molen en het verhaal van een Duitse verpleegster. In kleine tekenschriftjes houden de kinderen hun eigen ervaringen bij.

“De archiefdienst van Vleteren telt slechts één deeltijds personeelslid, waardoor groots opgezette projecten weinig of niet uitgevoerd kunnen worden”, zegt Tijs Goethals, de intergemeentelijk archivaris van Poperinge-Vleteren. “Doordat ‘Herinneringen voor de toekomst’ een samenwerking is tussen verschillende partners, biedt het als kleinere erfgoedorganisatie een uitgelezen kans om toch aan een uitgebreid project te kunnen deelnemen.”

Leerkracht Ilina Verhaeghe ziet het project als een deur naar het verleden die opengaat voor haar leerlingen en hen creatief uitdaagt: “Ik verwacht dat de beleving van de kinderen centraal staat, dat ze verwonderd zijn over hoe het vroeger was, dat ze méér willen weten. Ik hoop dat ze zich betrokken voelen en zelf initiatief nemen. We krijgen de ruimte om samen creatief bezig te zijn zonder dat er druk wordt opgelegd. Ik wil niets liever dan dat ze trots zullen zijn op hun werk!”

Hilde Cuyt van Erfgoedcel CO7 hoopt op een langetermijneffect bij de deelnemende kinderen: “We hopen dat naar aanleiding van het project de kinderen in hun dagelijks leven al eens de link leggen naar vroeger (bv. kermis en nu). Het toonmoment op Erfgoeddag zorgt ervoor dat de cultuurbeleving niet enkel voor de kinderen is, maar gedeeld wordt met ouders, familie, dorpsgenoten ... de gemeenschap.”

De resultaten van al deze interacties rond ‘ERF!’ zullen tijdens Erfgoeddag op 26 april te bewonderen zijn in Brugge, Brussel, de Limburgse mijnstreek, de Westhoek en de Noorderkempen.

Leen Breyne is coördinator van Erfgoeddag.

DE NACHT VAN DE GESCHIEDENIS

DINSDAG 24 MAART 2015

- Meer dan 200 historische activiteiten over landbouw en visserij door de eeuwen heen
- Ontdek alle activiteiten op www.davidsfonds.be/nacht, met o.a.:
 - een lezing over voeding en globalisering bij Boerenbond in Leuven
 - een duik naar landbouwdocumenten in het stadsarchief van Mechelen
 - vlasverhalen in Texture in Kortrijk
 - een lezing met proeverij in de Abdijsite Herkenrode in Kuringen
 - een nocturne in het STAM in Gent
 - ...

ds De
Standaard

eos memo

www.davidsfonds.be/nacht • 016/310.600

DAVIDSFONDS
EVENTEN

Van sterzingen tot zersingen

Uitdagingen en kansen voor het ICE van Driekoningen en andere bedelzangtradities

TEKST Liesbet Depauw, Niels Schalley, Laure Messiaen en Emmie Segers

Bedelzingen gaat op zijn minst terug tot de 17e eeuw, al zijn de gebruiken in de loop der eeuwen grondig veranderd en werd hun toekomst herhaaldelijk bedreigd. Allerhande overheden trachtten – vaak tevergeefs – het bedelzingen te verbieden. Vandaag is de belangrijkste bedreiging eerder intern van aard: bezorgde ouders sturen hun kinderen liever niet meer alleen op pad. De Kempen vormen daarop een uitzondering: daar worden maar liefst minstens acht verschillende bedelzangtradities beoefend. Die regio vormt dan ook een ideale proeftuin voor een lokaal borgingstraject met bovenregionaal belang. In wat volgt, analyseren Erfgoedcel k.ERF en LECA hun gezamenlijke werking rond het borgen van bedelzangtradities als een vorm van immaterieel cultureel erfgoed (ICE) en zetten ze uiteen hoe een erfgoedcel en een expertisecentrum elkaar kunnen versterken in de ondersteuning van een grote groep traditiedragers bij het doorgeven van hun erfgoed.

Van wilde bedeltochten tot gedomesticeerd plezier

Veel bedelzanggebruiken situeren zich binnen ruimere rituelen van 'de omgekeerde wereld'. Vooral de wintermaanden geven al eeuwenlang aanleiding tot feesten waarin de sociale verhoudingen heel even worden omgekeerd. Tijdens de zogenaamde 'zottenfeesten' gelden de bestaande regels niet en hebben de machtelozen het voor een keer voor het zeggen. Veel van die zottenfeesten situeren zich rond kerkelijke feestdagen zoals de Dag van de Onnozele Kinderen (28 december), Driekoningen (6 januari) of Vastenavond.¹ Het is opmerkelijk dat de zottenfeesten aanvankelijk voornamelijk binnen kloosters, kerken en abdijen werden gevierd. Koorknappen en lagere geestelijken namen de leiding over, kozen een kindbisschop of richtten ezelsmissen in. Vanaf de

15e eeuw vonden de zottenfeesten steeds vaker een weg naar buitenkerkelijke milieus. Vooral tijdens de 16e en 17e eeuw waren feesten zoals de koningstrekking en carnaval bijzonder populair. Ongeveer in diezelfde periode kwam het sterzingen in opmars: tijdens de twaalf dagen rond Kerstmis trokken mensen zingend van deur tot deur in ruil voor wat brood, lekkernijen, drank of kleingeld. Deze traditie werd door verschillende sociale groepen beoefend: handarbeiders, dagloners en minderbedeelde kinderen of volwassenen.² De bedeltochten namen vaak ruige vormen aan, vooral wanneer adolescenten en echte bedelaars de deuren aandedden.³ Het bedelzingen was dan ook niet onverdeeld geliefd. Er zijn tal van sporen terug te vinden van overheidsdiensten die het bedelzingen wilden indijken. Zo beslisten de schepenen van Olen in 1662 om maatregelen te treffen tegen zangers en vagebonden. De graanprijs was zodanig gestegen dat het bedelen van brood tijdens Oud en Nieuw per ordonnantie verboden werd: "... Te gaen om nieuwe jaer, noch op den avond noch op den dach van 't toecomende jaer 1663, op penne van 3 gl. [gulden], te verhalen op de ouders, de meesters der kinderen oft jongens tselve doende ..."⁴

De meeste bedelzangtradities omvatten echter meer dan een bedeltocht van deur tot deur. Door hun band met katholieke hoogdagen of andere markante dagen in het kalenderjaar (zoals de equinox) waren het vaak belangrijke sociale evenementen. Het publieke bedelzingen werd gekoppeld aan feesten binnenshuis, telkens met eigen gebruiken en tradities. Het driekoningenfeest in de 17e eeuw bijvoorbeeld werd uitvoerig gedocumenteerd door schilder Jan Steen (1626-1679). Hij wijdde maar liefst vijftien schilderijen aan het onderwerp. Ook Jacob Jordaens vereeuwigde het driekoningenfeest in zijn schilderij *De Koning Drinkt* (ca. 1640), waarbij vooral de losbandigheid en dronkenschap van de feestvierders opvallen.

De hedendaagse bedelzangtradities hebben het ruige karakter van zich afgeschud. De feesten in familiale kring zijn vervangen door sociale evenementen zoals een driekoningenstoet, een groot kampvuur of een openluchtreceptie. In sommige gevallen blijft enkel het bedelzingen overeind. Vandaag zijn het voornamelijk lagerschoolkinderen die de traditie beoefenen. Van bedelen uit noodzaak is niet langer sprake: het gebruik heeft eerder een ritueel karakter. De grootste transformatie vond plaats in de 19e eeuw, binnen de

■ In de Kempen worden maar liefst acht verschillende bedelzangtradities beoefend, waaronder driekoningenzingen. © Greetje Hannes

■ *Kaarsje in de Lantaarn, vooral gevierd in Dessel en Mol-Ezaart, is een feest met licht als belangrijk element. De zomer wordt vrolijk uitgezongen tijdens de laatste dagen van september, wanneer de dagen korter en de nachten langer worden. © Greetje Hannes*

begin oktober), Krik Krak (laatste zondag van september), Vastenavond, Goriën (12 maart) en Sint-Catharina (25 november).

Van 'folklore' naar immaterieel cultureel erfgoed

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat bedelzangtradities dynamisch zijn en zich telkens opnieuw aanpassen aan de tijd. Vaak worden bedelzangtradities aangeduid als folklore, maar dat doet afbreuk aan de brede gedragenheid en vooral de levensvatbaarheid van de hedendaagse gebruiken. Folklore impliceert vergane glorie, iets dat krampachtig in stand wordt gehouden maar geen echt draagvlak meer heeft. Bedelzingen heeft dan ook niets met folklore te maken. Het is een eigentijds gebruik, met wortels in het verleden, maar aangepast aan de noden van deze tijd. In dat opzicht is het relevant te spreken van immaterieel cultureel erfgoed. In tegenstelling tot folklore is immaterieel erfgoed *levend* erfgoed en dus per definitie veranderlijk. Zeker bij tradities waarbij liederen worden gezongen, is dat het geval. Een begrip dat deze dynamiek mooi uitdrukt is het uit de Duitse

volkskunde ontleende 'zersingen', wat zoveel wil zeggen als 'al zingend wijzigen'.⁶ Deze term illustreert het broze karakter van (volks)liederen, die zo eenvoudig aanpasbaar zijn dat ze zelfs tijdens het zingen gealterneerd kunnen worden. In deze fragiliteit schuilt een groot potentieel. De mogelijkheid om bedelzang gemakkelijk te vertalen naar een hedendaags erfgoedverhaal schept kansen. *Zersingen* is in zekere zin contextualiseren, het verstaanbaar maken van eeuwenoude gebruiken in de contemporaine maatschappij door ze te integreren in eigentijdse, relevante tendensen.

Een mooi voorbeeld van die flexibiliteit vinden we in Retie. In dit Kempens dorp komen alle inwoners jaarlijks samen op de laatste zondag van september voor het bedelzangfeest Krik Krak. De traditionele lantaarntocht vormt het hoogtepunt van het feest. Tot voor dertig jaar kende Krik Krak geen centrale organisatie. Kinderen trokken spontaan met uitgeholde bieten en papieren lantaarns al zingend door de straten naar het centrum. In de jaren 1980 was de populariteit van het gebruik tanend. Om Krik Krak nieuw leven in te blazen, koppelden de VVV en de plaatselijke middenstand een jaarmarkt aan de lantaarntocht. Door de uitbreiding van de activiteiten steeg de populariteit van Krik Krak. Het feit dat Krik Krak zich dankzij de jaarmarkt onderscheidde van andere bedelzangtradities zoals Kaarsje in de Lantaarn speelde daarbij een belangrijke rol. Door het feest een 'uniek' en

ruimere context van het beschavingsoffensief en de verburgerlijking. Opinielidert trachtten de 'wilde' en 'boerse' rituelen om te buigen tot meer 'beschaafde' initiatieven in het teken van soberheid en liefdadigheid. Met wisselend succes. In 1900 bijvoorbeeld vond het Poperingse stadsbestuur het nog steeds nodig om het 'schooien' op Vastenavond te verbieden wegens te veel overlast.⁵ Na de Eerste Wereldoorlog brak een algemene periode aan van nostalgie naar 'de goede oude tijd'. Cinema's en dancings schoten als paddenstoelen uit de grond. Er brak een soort van heimwee uit naar de 'eenvoudige gebruiken' zoals het steeds minder populaire sterzingen. In toenmalige kranten lieten tal van opiniemakers zich laatdunkend uit over de nieuwe, moderne tijd. Uit hun betogen valt duidelijk af te leiden dat het sterzingen enkel beoefend werd door kinderen uit minder begoede milieus. Pas na de Tweede Wereldoorlog namen ook kinderen uit meer welstellende gezinnen deel aan bedelzangtradities. In die periode verengde het aantal dagen waarop werd rondgegaan. Zingen op Sint-Gregorius (12 maart), Sint-Jan (24 juni), Sint-Andries (30 november), Sint-Lucia (13 december) en de Dag van de Onnozele Kinderen (28 december) verdween grotendeels. Vandaag zijn er nog drie 'grote' bedelzangmomenten, namelijk die rond Sint-Maarten (11 november), Oudjaar (31 december) en Driekoningen (6 januari). Grote uitzondering op de regel zijn de Kempen. Daar zingen ze ook naar aanleiding van Kaarsje in de Lantaarn (einde september en

vooral lokaal karakter te geven, identificeerden de inwoners zich sterker met het gebruik. Dat strookt met de algemene tendens van regionalisering: in een globaliserende wereld plooiën mensen zich steeds vaker terug op het lokale om te bepalen wie ze zijn.⁷

Van SWOT-analyse naar ideeëncafé

De tijd dat tradities quasi automatisch werden doorgegeven, is voorbij. Vernieuwing, modernisering, upgrade ... creëren een continue rush naar 'ander en beter'. Traditiedragers hebben vandaag dan ook vaak moeite om nieuwe generaties nog warm te maken voor hun gebruiken. Om die mensen meer slagkracht te geven, lanceerde UNESCO in 2003 de baanbrekende *Conventie voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed*. Baanbrekend omdat niet de naties of instituten, maar wel de traditiedragers zelf centraal staan. Van erfgoedorganisaties wordt verwacht dat ze traditiedragers ondersteunen, vormen en trainen om op eigen kracht hun immaterieel erfgoed door te geven. Maar hoe doe je dat? Op die vraag is geen eenduidig antwoord te formuleren. Zorgen voor erfgoed is maatwerk, afgestemd op de problemen waar een bepaalde groep mee kampt. Een van de belangrijkste instrumenten van de Vlaamse overheid is het online platform www.immaterieelerfgoed.be. Op die website beschrijven traditiedragers én erfgoedorganisaties de diverse manieren waarop ze aan erfgoedzorg doen. Ook het traject van de bedelzangtradities kan u er in detail nalezen.⁸

Er zijn echter grenzen aan participatie en zelfredzaamheid. Traditiedragers hebben wel degelijk nood aan begeleiding door professionele erfgoedbemiddelaars en procesbegeleiders om samen met hen op zoek te gaan naar de beste oplossingen op maat. Het einddoel is duidelijk: traditiedragers in staat stellen om hun erfgoed door te geven aan volgende generaties.

In januari 2013 wierf Erfgoedcel k.ERF een medewerker aan om zich een jaar lang te ontfermen over de bedelzangtradities in Balen, Dessel, Geel, Laakdal, Meerhout, Mol en Retie. Hij werd het gezicht van het bedelzangproject en slaagde erin om de traditiedragers en de erfgoedcel via een duurzame netwerkstrategie te laten samenwerken om de continuïteit van het project te verzekeren. Door de grote diversiteit en spontaniteit van de gebruiken bleek het vooreerst geen sinecure om de cultureel-erfgoedgemeenschap te bepalen, laat staan om hen te laten participeren aan het project. Bedelzang behoort – zoals veel immaterieel erfgoed – tot het collectief; overdracht van deze gebruiken gebeurt via de directe naasten van actieve beoefenaars (ouders, grootouders, broers, zussen, de jeugdvereniging en bij uitzondering de lagere scholen). Om een zo divers mogelijke groep mensen te bereiken, lanceerde de erfgoedcel een oproep om deel te nemen aan een ideeëncafé over de toekomst van bedelzang. Meer dan dertig traditiedragers gingen op de uitnodiging in en brainstormden over hedendaagse uitdagingen en mogelijke oplossingen. Het ideeëncafé was zo opgesteld dat de deelnemers uiteindelijk tot een SWOT-analyse kwamen. Daarin wordt opgesomd wat de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen voor het erfgoed zijn. Zo'n analyse is een van de meest effectieve manieren om samen met de erfgoedgemeenschap een toekomstplan te maken. De deelnemers kaartten drie grote ►

■ Op 31 december trekken vele Kempische kinderen zingend van deur tot deur om wat snoep of een centje te verdienen. In vele Kempische dorpen is Nieuwjaarse Zoete zingen een ware hype. © Greetje Hannes

■ Feesten in familiale kring zijn vervangen door sociale evenementen zoals een groot kampvuur n.a.v. Sinte-Mette in Retie. De verschillende buurtcomités verzamelen weken op voorhand hout. Wanneer iedereen rond het vuur staat, deelt Sinte-Mette typische Sint-Maartensbroodjes uit aan de jongsten. © k.ERF

“ Een begrip dat de dynamiek mooi uitdrukt is het Duitse ‘zersingen’, wat zoveel wil zeggen als ‘al zingend wijzigen’. Deze term illustreert het broze karakter van (volks)liederen, die zo eenvoudig aanpasbaar zijn dat ze zelfs tijdens het zingen gealterneerd kunnen worden. In deze fragiliteit schuilt een groot potentieel.

uitdagingen aan. In eerste instantie wezen ze op een gebrek aan maatschappelijke zichtbaarheid. Dat uitte zich op twee manieren. De vertegenwoordigers van de ‘grote’ tradities zoals Driekoningen en nieuwjaarszingen gaven aan dat ze het aantal zangers jaar na jaar zagen dalen omdat mensen het gebruik niet meer kennen. Vooral mensen die recent in het dorp kwamen wonen, zouden minder voeling hebben met de traditie. Daardoor blijven de deuren vaker dicht, wat demotiverend werkt. De ‘kleine’ tradities (zoals Kaarsje in de Lantaarn, Goriënzingen, Krik Krak ...) zien hun ledenaantallen niet spectaculair dalen, maar betreuren het feit dat hun gebruiken nauwelijks gekend zijn buiten de dorpsregio. Veiligheid vormt een tweede belangrijke uitdaging. Het drukke verkeer en het gebrek aan veilige oversteekplaatsen en voetpaden zorgen ervoor dat veel ouders hun kinderen niet alleen de baan op sturen. Bovendien leven we in het zogenaamde post-Dutrouxtijdperk, waarin ouders bijzonder op hun hoede zijn. Een zekere organisatie en supervisie dringen zich dan ook op. Een laatste factor die door de aanwezigheid van het ideeëncafé werd aangehaald, is de contemporaine verwenmaatschappij. De deelnemers hebben het gevoel dat kinderen de laatste decennia steeds vaker snoep

en speelgoed krijgen, los van bepaalde feest- of verjaardagen. Hierdoor komt het ‘geefkarakter’ van de bedelzanggebruiken in het gedrang. Voor kinderen was ‘de buit’ immers een van de belangrijkste drijfveren om de winterkou te trotseren. Een van de grootste kansen bleek de band met regionale identiteit. Vooral in de landelijke gebieden bleken de bedelzanggebruiken bijzonder levensvatbaar. Het is opmerkelijk hoe de deelnemers bepaalde bedelzangtradities beschreven als ‘iets van ons’, waarbij ze weinig rekening hielden met de effectieve verspreiding van het gebruik. Bedelzingen was ‘typisch voor de Kempen’, al gebeurde het toe-eigenen van bepaalde gebruiken ook op een nog lokaler niveau. Verschillende dorpen vonden hun tradities ‘uniek’ en pleitten ervoor om de gezongen liederen in het plaatselijk dialect te laten zingen. Dat zagen ze als een kans. Door de eigenheid van het bedelzingen te benadrukken, zouden mensen zich er meer verbonden mee voelen en gemotiveerder zijn om ze door te geven aan hun kinderen. Tijdens het ideeëncafé werden nog heel wat mogelijke oplossingen aangereikt.⁹ Veel van die ideeën werden meegenomen bij het uitwerken van het erfgoedzorgplan.¹⁰

Het lokale erfgoedzorgplan

Uit het ideeëncafé kwam duidelijk naar boven dat de verschillende bedelzangtradities zo lokaal verankerd zijn, dat bewoners van het ene dorp de gebruiken van het andere vaak niet kennen. Daarom bouwde Erfgoedcel k.ERF de website www.zing-ze.be. Die website dient als zenuwcentrum en centraal informatiepunt voor het volledige project. De hedendaagse bedelzangtradities worden er voorzien van een beknopte sociaal-historische context. Waar komt de traditie voor?

■ De kinderen van de basisschool in Schoonbroek, een gehucht bij Retie, vieren op 12 maart Goriën. Tijdens het Goriënzingen dragen de jongens en meisjes kronen van papieren bloemen. Foto: Niels Schalley, © k.ERF

Welke gebruiken zijn eraan verbonden? Hoe is de traditie ontstaan? Deze top-downinformatie wordt gecombineerd met documentatie van onderuit. Traditiedragers vullen de website met foto's van hun zangtochten. Intussen werden al meer dan 200 foto's ingezonden en nemen ca. 2.000 zangers deel aan de wedstrijd. De hoge participatiegraad is grotendeels te danken aan de manier waarop mensen worden aangemoedigd om deel te nemen. Erfgoedcel k.ERF schreef een 'challenge' uit die inspeelt op de competitiedrang tussen de verschillende gemeenten. Op de website is live te zien welk dorp het meeste foto's instuurde en zich 'zangdorp van het jaar' mag kronen. De erfgoedcel zag die uitdaging aanvankelijk als een leuke bijkomstigheid, maar voor bewoners en de lokale media werd ze een van de meest zichtbare aspecten van het project.

Op de website worden ook educatieve pakketten aangeboden. Volgens een ongeschreven regel gaan kinderen ouder dan 12 niet meer bedelzingen, vandaar dat de pakketten zich richten op kinderen van het 3e en 4e leerjaar van het basisonderwijs. Kinderen van die leeftijd gaan zeker nog zingen en hebben voldoende basiskennis om begrippen als erfgoed en traditie te leren plaatsen. Erfgoededucatie is geen vak op zich. Het is dan ook cruciaal dat leerkrachten weten welke eindtermen ze bereiken met de aangeboden lessen. Zoals bij veel erfgoedlessen worden hier vooral eindtermen behaald binnen de domeinen wereldoriëntatie, muzische vorming, geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappelijke vorming en Nederlands.¹¹ De educatieve pakketten zijn opgehangen aan een aantal audiofragmenten, waarin 'André' achtergrondinformatie geeft bij een bepaalde bedelzangtraditie. Ook de bedelzangliederen zijn integraal te beluisteren via de site. De erfgoedcel koos er bewust voor om zowel de vormgeving als de audiofragmenten zo dicht mogelijk bij de leefwereld van kinderen te houden. Ze werkte daarvoor samen met Casa Blanca vzw.

Als derde maatregel liet de erfgoedcel aangepaste verkeersborden maken voor de verschillende dorpen. Op de borden staat te lezen: 'Matig je snelheid, zingende kinderen'. Op de borden worden dezelfde figuurtjes gebruikt als in de educatieve pakketten, zodat de herkenbaarheid voor de kinderen vergroot. De borden werden in eerste instantie ontwikkeld in het kader van de verkeersveiligheid, maar ze vormen ook een goede manier om de plaatselijke bevolking en media te sensibiliseren en te informeren over de plaatselijke gebruiken. Voor lokale media hadden de borden duidelijk een nieuws-waarde. Op die manier kreeg het bedelzangtraject opnieuw aandacht in de pers. Lokale media zijn een belangrijke partner voor erfgoedcellen. Ze hebben immers hetzelfde regionale doelpubliek voor ogen.

Bedelzang is dynamisch en flexibel. Door het ontbreken van complexe rituelen of logge hiërarchische structuren kunnen de gebruiken zich snel aanpassen aan de noden van de tijd, zonder aan de kern van de traditie te raken. De vierde borgingsactie speelt daar handig op in. Voor een publieksvriendelijk doe-het-zelfboek zocht de erfgoedcel contact met een niet voor de hand liggende doelgroep: blogmoeders en hun achterban. Blogmoeders zijn een vrij recent fenomeen: na 2000 verschenen de eerste online logboeken waarin moeders hun leven, ideeën of creaties delen met een ongedefinieerd publiek. Sommige blogs zijn zo populair dat ze uit-

■ De erfgoedcel liet aangepaste verkeersborden maken om de verkeersveiligheid te bevorderen en de zichtbaarheid voor de plaatselijke gebruiken te verhogen. Op de borden worden dezelfde figuurtjes gebruikt als in de educatieve pakketten en op de website, zodat de herkenbaarheid voor de kinderen vergroot. © Woestijnpaleis

monden in boeken, televisieprogramma's of andere betaalde activiteiten. Dat is niet toevallig. Uit onderzoek blijkt dat dergelijke blogs hoogopgeleide, website-trouwe vrouwen aantrekken die vaak verantwoordelijk zijn voor de aankopen van hun hele gezin.¹² Ook voor de bedelzangtradities is die doelgroep interessant, aangezien het vaak ouders zijn die hun kinderen enthousiast maken voor het gebruik. Blogs zijn echter meer dan een bijkomend communicatiekanaal. Ook de creativiteit van bloggers kan ingezet worden bij de actualisering van oude gewoonten en tradities. Erfgoedcel k.ERF werkte samen met acht bloggers uit de regio, die elk vanuit hun eigen insteek een bedelzanggebruik actualiseerden. Hun handleidingen voor fluorescerende koningscapes, Marokkaanse uitdeelkoekjes, blikken lantaarns en eigentijdse zingzakken werden gebundeld in het boek *Zing Ze*, dat tegen een lage kostprijs wordt verkocht op heel wat lokale verdeelpunten. In het boek worden opnieuw heel beknopt de geschiedenis en kenmerken van de verschillende bedelzangtradities weergegeven.

Van lokale naar (inter)nationale erfgoedzorg

Hoe sterk bedelzingen ook verbonden mag zijn met de Kempense identiteit, strikt regionaal zijn deze gebruiken allerminst. Driekoningenzingen, Sint-Maartentochten en Nieuwjaarse Zoete vinden bijval in heel Vlaanderen. Daarom werkte Erfgoedcel K.ERF van bij de aanvang van het project samen met het landelijk expertisecentrum LECA. Die vzw ondersteunt, onderzoekt en behartigt het erfgoed van feesten en rituelen. Aanvankelijk nam LECA voornamelijk een adviserende rol op zich, maar de samenwerking leidde ook tot twee concrete realisaties: een inspiratiegids over erfgoedzorg en een internationale studiedag.

In de inspiratiegids komen vragen aan bod zoals: welke educatieve initiatieven bestaan er al rond bedelzingen? Op welke manieren wordt de veiligheid voor de jonge zangers verbeterd? Hoe worden de gebruiken en liederen gedocumen-

■ Driekoningen wordt in Spanje en zijn voormalige kolonies op een bijzondere manier gevierd. Daar hebben de koningen de rol van schenkeilige op zich genomen. Net zoals Sinterklaas brengen zij de kinderen een bezoek en laten zij cadeautjes achter. Deze traditie is wijdverbreid en kent overal zijn lokale rituelen en gebruiken. Zo zetten de kinderen van Puerto Rico een bakje gras onder hun bed om de kamelen van de koningen te voeden. © Rebecca T. Caro

teerd? Voor dat laatste nam LECA contact op met collega-organisatie Resonant – Centrum voor Muzikaal Erfgoed. Zij werkten een korte, praktische handleiding uit voor al wie een project rond liedcultuur wil opzetten. Het eindresultaat 'Wie zingt die krijgt' bundelt deze diverse inzichten en werd ruim verspreid onder traditiedragers.³³

Die vorm van krachtenbundeling, van samenwerking tussen erfgoedorganisaties én traditiedragers, is tevens het uitgangspunt van de website www.immaterieelerfgoed.be. Dit online platform wil vooral tonen hoe mensen voor hun immaterieel erfgoed zorgen (borgen). Nog steeds leeft het vooroordeel dat de website vooral een 'lijst' wil maken van het immaterieel erfgoed in Vlaanderen. Wie de site even bestudeert, merkt echter al snel dat de mensen achter het immaterieel erfgoed en de manieren waarop dat erfgoed wordt doorgegeven, meer aandacht krijgen dan de gebruiken zelf. Voor diepgaande historische analyses is op deze website geen ruimte, voor hedendaagse borgingsacties des te meer.

De samenwerking was geen eenrichtingsverkeer. LECA betrok Erfgoedcel k.ERF bij zijn driemaandelijks bijeenkomsten met de Nederlandse Werkgroep Driekoningenzingen en het VIE (Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed). Daardoor kwamen de plannen voor een internationale studiedag in een stroomversnelling.

Onder de noemer 'Driekoningen hier en elders in Europa' belichtten etnologen, erfgoedprofessionals en traditiedragers uit Vlaanderen, Wallonië, Nederland, Spanje en Duitsland op 24 oktober 2014 diverse aspecten van dit erfgoed. Traditiedragers het woord geven tijdens studiedagen is niet evident. Veel mensen voelen zich niet geroepen om voor een publiek uit te leggen hoe zij hun traditie beleven, laat staan dat ze hun erfgoedzorg bewust onder woorden kunnen brengen. Die extra organisatorische inspanningen wierpen echter wel hun vruchten af: op die dag werden er naast informatie vooral ook een hele hoop visitekaartjes uitgewisseld. Zo ontstond een informeel netwerk, dat een belangrijke aanvulling is op de officiële werkgroep waarin vertegenwoordigers van LECA, VIE, de Universiteit de Liège, de Universidad de Vigo en de Duitse volkskundige Alöis Döring zetelen.

Voor herhaling vatbaar?

Heeft het hele bedelzangtraject nu meer of minder bedelzangers opgeleverd? Met hoeveel procent is de overlevingskans van het gebruik gestegen? En hoelang zijn we nu verzekerd van een vlotte overdracht? Het antwoord op die vragen moeten we u schuldig blijven en dat is maar goed ook. Niet alles valt immers in cijfers te vatten. De kracht van de bedelzangtradities ligt in hun eenvoud en hun opmerkelijke vermogen zich aan

te passen aan de noden van de tijd. Het project heeft vooral een sensibiliserende invloed gehad. Zo stelt Lies Mermans, cultuurbeleidscoördinator van de gemeente Dessel en zelf actieve zingmoeder: “Dankzij de aanpak – het veld betrekken – zijn de producten echt wel afgestemd op de doelgroepen. Dat maakt van dit project een succes! Het heeft ons goesting gegeven om er hier zelf ook in te vliegen. Het in ere houden van tradities wordt vanaf 2015 opgenomen in het subsidiereglement voor lokaal cultuurbeleid. Op die manier willen we verenigingen stimuleren om verder te werken met het bedelzangproject.”

Effectstudies hebben in het kader van het immaterieel-erfgoedbeleid weinig nut.¹⁴ Het is veel zinvoller om na te gaan of traditiedragers zich effectief geholpen voelen en de aange-reikte hulpmiddelen als een versterking zien. Daarom geven we graag het (voor)laatste woord aan een traditiedrager zelf: “Uw initiatief zorgt ervoor dat dit erfgoed niet verloren gaat. Veel lof hiervoor en hopelijk is dit geen eindpunt maar een start voor verder onderzoek en bewaring voor de huidige en volgende generaties.”¹⁵ Lof hoeven we niet te krijgen, een kans om onze werking voort te zetten des te meer. Het immaterieel-erfgoedbeleid werkt. Ons traject toont duidelijk hoe netwerken van erfgoedorganisaties en traditiedragers elkaar kunnen versterken. We hopen dat ook deze bijdrage anderen inspireert om de krachten te bundelen en zo het immaterieel erfgoed op een duurzame manier te versterken. Laat ons daarom vooral verder werken op de ingeslagen weg, die nu al internationaal bejubeld wordt.

Laure Messiaen is coördinator van LECA | Landelijk Expertisecentrum van Cultuur van Alledag. Het centrum ondersteunt het erfgoed van feesten en rituelen. dr. Liesbet Depauw en Emmie Segers zijn stafmedewerkers van LECA. Van 1 januari 2014 tot 14 januari 2015 was Niels Schalley coördinator van het Kempense bedelzangtraject 'Zing Ze'.

1. M.J.G. DE JONG, *Kerstfeest in de middeleeuwen. Geschilderd en geschreven*. Leuven, Davidsfonds, 2001, p. 22-25.
2. A. DORING, *Rheinische Bräuche durch das Jahr*. Keulen, Greven Verlag, 2006.
3. M. JACOBS, 'Driekongen, bonenkoningen, echte koningen, feesten en macht. De koning drinkt: een spanningsboog van millennia', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 1(2008)4, p. 4-20.
4. J. LAUWERYS, 'Olen in oorlogstijd', in: *Jaarboek 3 van de Vrijheid en het Land van Geel*. Geel, Geels Geschiedkundig Genootschap, 1964, p. 129.
5. F. VAN MERRIS, 'Bericht Vastenavonddagen', in: *De Poperingheenaar*, 25 februari 1906, p.1.
6. Het begrip *Zersingen* heeft voor sommige muzikantologen een negatieve bijklank gekregen, in de zin dat het begrip vooral op het zelfdestructieve karakter van volksmuziek zou wijzen. Maar het begrip kan ook anders benaderd worden. Binnen het immaterieel-erfgoedbeleid is dynamiek immers een sterkte. Het zorgt ervoor dat de liederen – door ze te zingen – relevant blijven.
7. Voor een bijzonder interessante uiteenzetting over feest en lokale identiteit, zie L. CORNIPS en I. L. STENGES, 'Regionale identiteit. Lokale beleving van wie we zijn', in: *Idee: wetenschappelijk tijdschrift D'66*, 31(2010)5, p. 10-13.
8. Zie: www.immaterieelerfgoed.be/Detail/wat255
9. Voor een volledige lijst, zie: www.immaterieelerfgoed.be.
10. Het verslag van deze bijeenkomst kan u nalezen op www.immaterieelerfgoed.be.
11. CANON Cultuurcel, Kunsten en Erfgoed en VIOE, 'Erfgoededucatie in het Vlaamse onderwijs. Erfgoed en onderwijs in dialoog', via: <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/erfgoededucatie-in-het-vlaamse-onderwijs> (bezoekt op 5 januari 2015), p.74.
12. S. PEDERSEN, *Why Blog? Motivations for blogging*. Oxford, Chandos Publishing, 2010, p.77-78.
13. De gids kan u ook downloaden via www.lecavzw.be/sites/default/files/wysiwyg/bedelzang.pdf.
14. Voor een meer uitvoerige discussie van de zin en onzin van effectstudies, zie L. DEPAUW, *Paniek in context: een interdisciplinair, multimethodisch onderzoek naar het publieke debat over geweld in film tijdens het Interbellum in België*. Gent, Academia Press, in druk.
15. Paul De Beuckeleer, grootouder en voorzitter kerkraad Geel-Bel.

EEN GEMISTE KANS?

WAT ALS ... NEDERLAND EN BELGIË SAMEN WAREN GEBLEVEN?

WAT ALS NEDERLAND EN BELGIË SAMEN WAREN GEBLEVEN?

Wat zou dan de rol zijn van een stad als Mechelen, Leuven of Diest in dat land van bijna dertig miljoen zielen? Hoe zouden kunst en cultuur, onderwijs en wetenschap, economie en ecologie eruitzien? Een schrijver beantwoordt deze vragen waarna de burgemeester op zijn historisch visioen reageert. Daarna spreken zij hierover met **Marc Reynebeau** en geeft singer-songwriter **Lucky Fonz III** een miniconcert waarvan het Nederbelgisch Feestlied het orgelpunt vormt. In het najaar reist de reeks naar Haarlem (21 september), Den Haag (16 oktober), Rotterdam (november). Synthese in de Brakke Grond te Amsterdam (december).

EEN GROOTSCHALIGE HISTORISCHE OEFENING

D ONDERDAG 05 MAART - 20:15
STADSSCHOUWBURG MECHELEN

Met: **Bert Kruismans & Bart Somers**

WOENSDAG 01 APRIL - 19:00
MUSEUM M, LEUVEN

Met: **Atte Jongstra & Louis Tobback**

ZONDAG 05 APRIL - 11:00
BEGIJNHOF DIEST

Met: **Marc Reugebrink & Jan Laurys**

INFO & RESERVEREN: WWW.DEBUREN.EU

ICE en dieren

Stof voor reflectie

TEKST Chantal Bisschop

Vinkensettingen, circusdieren, valkerij, garnaalvisserij te paard, jaarmarkten ... Dieren spelen een belangrijke rol in veel uitingen van immaterieel cultureel erfgoed (ICE) in Vlaanderen. Maar net door de betrokkenheid van dieren worden deze tradities geconfronteerd met specifieke vragen, noden en soms zelfs tegenstand. Er heerst nogal wat verwarring en onbegrip over dit thema. Welke dierenrechten moeten we respecteren binnen de omgang met immaterieel erfgoed? Staan deze rechten haaks op onze kijk op en het respect voor ieders culturele identiteit en erfgoed? Na een historische en internationale contextschets brengt dit artikel verslag uit van het verkennend traject dat het Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) momenteel rond immaterieel erfgoed en dierenwelzijn ontwikkelt.

Mensen en dieren

Immaterieel erfgoed leeft vandaag, maar wortelt in het verleden. Tradities waarbij dieren betrokken zijn, dragen vaak duidelijk de sporen van een andere tijd in zich. Gebruiken die vroeger heel normaal waren, kunnen anno 2015 erg vreemd overkomen. Dat komt omdat de manier waarop we omgaan met en denken over dieren de afgelopen honderd jaar ingrijpend is veranderd. Twee grote en tegelijkertijd tegengestelde tendensen tekenen zich af: de afstand tussen mens en dier werd tegelijkertijd groter en kleiner.

De landbouwsector maakte de afgelopen eeuw een ware transformatie door. Door de intensivering en schaalvergroting verzakelijkte de relatie tussen mens en productiedier sterk. Voordien werd quasi elk dier geboren, gevoederd, verzorgd en soms ook geslacht op de boerderij. Veel dieren kregen ook een naam. Ook stedelingen hadden een veel directer contact met dieren. De stad werd al sinds de middeleeuwen bevoorrad met levende dieren (vooral runderen), denk maar aan de jaar- en veemarkten. Vee werd geslacht door slagers in de stad en in de 19e eeuw kreeg zowat elke stad een slachthuis. Vee dat door de smalle straatjes van de stad sjokte was toen heel gewoon. Tegenwoordig zijn dieren veeleer 'productie-eenheden': nummers in een gemechaniseerd en gespecialiseerd productieproces, in grote stallen onzichtbaar voor de buitenwereld. Landbouwproductiedieren verdwenen uit het zicht van de maatschappij. Bovendien zorgde de komst van de tractor en andere machines ervoor dat het aantal werkdieren, zoals paarden, ook sterk terugviel. Omdat het aantal boeren zo fel is afgenomen en door de toegenomen aandacht en regelgeving rond hygiëne en ziektes hebben weinig mensen nog persoonlijk contact met landbouwers en hun dieren. Vroeger hielden bovendien veel arbeiders konijnen (en kippen) om hun menu aan te vullen. Vandaag zijn dat vooral huisdieren geworden. De meeste 'gewone' mensen slachten deze dieren niet meer om ze op te eten. Er ontstond dus een veel grotere afstand tussen de productie van dieren en dierlijke producten enerzijds en de consument anderzijds.¹

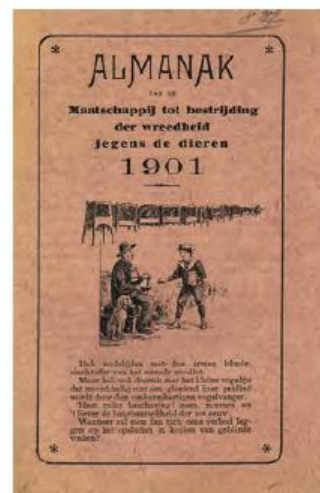
Dit staat in schril contrast met de manier waarop we vandaag omgaan met huisdieren. Hier vond een proces van vermenselijking plaats. Oorspronkelijk waren huisdieren voornamelijk de dieren die nuttig waren op de boerderij, zoals katten die muizen moesten vangen. Voor wie meer vermogend was en dus meer tijd had voor ontspanning, lag dat anders. Herenboeren bezaten wel al langer duiven en adellijke heren deden aan valkerij als ontspanning. Vanaf de 17e eeuw zorgde de burgerlijke huiselijkheidscultus voor een meer affectieve omgang met dieren. Sinds de late 20e eeuw wordt een huisdier beschouwd als een volwaardig gezinslid, waar we dan ook bijna evenredig veel geld aan uitgeven.² De aanwezigheid van grote aantallen gezelschapsdieren is een relatief recent fenomeen, grotendeels beperkt tot de welvarende regio's. Opvallend is trouwens ook dat waar het aantal huisdieren toeneemt er ook een groeiende bezorgdheid over dierenwelzijn valt op te tekenen.³

¹ Sinds 1998 zijn wedstrijden met dieren nog enkel toegestaan met honden, paarden en duiven. Tijdens Waregem Koerse zijn de paarden onontbeerlijk. © Stadsarchief Waregem

Nadenken over het moreel statuut van dieren is echter niet eigen aan onze tijd, maar gebeurde altijd al. Het maatschappelijke debat over dierenwelzijn is afhankelijk van de status die mensen aan dieren toekennen en dus van de wijze waarop men denkt over dieren. Hier staan twee opvattingen lijnrecht tegenover elkaar. De traditionele westerse ethiek, ten eerste, is sterk mensgericht of antropocentrisch. Het antropocentrisme hanteert een instrumentele visie op dieren. Dieren zijn er voor de mens, ze hebben geen intrinsieke waarde maar zijn belangrijk, nuttig, schadelijk ... voor de mens. De diergerichte visie of het zoöcentrisme, ten tweede, gaat wel uit van de intrinsieke waarde van dieren en hanteert een niet-instrumentele visie: dieren zijn uit zichzelf beschermingswaardig. Dit zoöcentrisme kwam vooral op tijdens het laatste kwart van de 20e eeuw en beschouwt het scherpe dualisme tussen menselijk en niet-menselijk leven als speciësisme of 'ras-sisme'. Een speciësist stelt de belangen van de eigen species boven die van andere, zoals een racist de belangen van het eigen ras boven dat van andere rassen stelt. Het mag duidelijk zijn, het antropocentrisme en zoöcentrisme zijn twee totaal verschillende grondhoudingen. Maar tussen deze twee uitersten bestaan ook tal van gematigde tussenvormen; het is dus veeleer een continuüm van radicale en gematigde stemmen.⁴

De zorg voor het welzijn van dieren dateert evenmin van gisteren. De oorsprong van de klassieke dierenbeschermingsbewegingen ligt in de 19e eeuw. De Belgische Koninklijke Maatschappij voor Dierenbescherming dateert bijvoorbeeld van 1863. Deze bewegingen ondernamen actie tegen wredeheden jegens dieren en om gezelschapsdieren te beschermen en op te vangen. In het laatste kwart van de 20e eeuw kwamen de dierenrechtenorganisaties op. Deze organisaties profileren zich uitdrukkelijk als verdedigers van rechten voor dieren. Een bekend internationaal voorbeeld is het Amerikaanse PETA of *People for the Ethical Treatment of Animals*, ontstaan in 1980. Meest bekend in België is natuurlijk GAIA (*Global Action in het Interests of Animals*, 1992), maar er bestaan tal van grotere en kleinere dierenrechtenorganisaties die elk op hun manier streven naar een betere wereld voor de dieren.⁵

Dierenethiek is daarom nog niet gelijk aan dierenwelzijn. Maar wat is dierenwelzijn nu eigenlijk? En hoe kunnen we dit 'meten'? Al jaren wordt gezocht naar een sluitende definitie maar tot nog toe is die niet gevonden. Een veel gebruikte ►

- Deze Almanak van de Maatschappij tot bestrijding der wreedheid jegens dieren (1901) geeft bij elke maand een diervriendelijke tip, wat verhalend proza met exemplarische moraal over dierenleed, alcoholmisbruik en goklust, en nog enkele aanbevelingen voor de jeugd. De almanak werd vooral bij onderwijzend personeel verspreid in de hoop dat zij in hun educatieve werk kinderen mee zouden sensibiliseren voor dierenwelzijn. © Stadsarchief Leuven

■ De betekenisinversie van het woord hondenkar is symptomatisch voor onze gewijzigde omgang met huisdieren. Rond 1900 was dat een kar die door een hond werd getrokken, nu is het een fietsaanhangwagentje om de hond te vervoeren. Links: Melkmeisje met hondenkar met melkbussen, 1880-1914. © KADOC - KU Leuven. Rechts: © Jeff Youngstrom

definitie is die van de vijf vrijheden die door een Britse onderzoekscommissie in 1965 naar voren werden geschoven:

- vrijheid van honger, dorst en onjuiste voeding;
- vrijheid van fysiek en fysiologisch ongemak;
- vrijheid van pijn, verwondingen en ziektes;
- vrijheid om het natuurlijke (soort eigen) gedrag te vertonen;
- vrijheid van angst en chronische stress.

Het 'meten' van het dierenwelzijn is echter bijzonder moeilijk. Onderzoek naar dierenwelzijn vergt een multidisciplinaire aanpak, zodat een geïntegreerde welzijnsbepaling kan worden bekomen.⁶ De vijf vrijheden liggen aan de grondslag van de Europese dierenwelzijnswetgeving.

De Belgische wet op het dierenwelzijn van 1986 heeft een lange voorgeschiedenis. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek en Strafwetboek hernamen de klassieke Romeinse normen: een dier maakt deel uit van het patrimonium van zijn meester. De eerste Belgische dierenbeschermingswet van 1929 toonde duidelijk hoe men evolueerde van eigendomsbescherming naar een zeker idee van dierenbescherming. Het dier moest beschermd worden om zijn wezen, met recht op menselijk mededogen, tegen 'buitensporige' wreedheden. Wat precies buitensporig is, werd niet specifiek ingevuld. Het ontwerp van een nieuwe dierenbeschermingswet werd in de jaren 1960 uitvoerig becommentarieerd door dierenbeschermingsverenigingen. Na verschillende ontwerpen duurde het uiteindelijk tot 1975 eer de wet op de dierenbescherming van kracht werd. De notie 'buitensporig' verdween en er werd een nieuw begrip geïntroduceerd, namelijk handelingen die lijden toebrengen aan dieren *zonder* dat zij getuigen van vrijwillige wreedheden. Dat wil zeggen dat ook onvoldoende zorg op het vlak van bijvoorbeeld huisvesting of hygiëne strafbaar is. De wet op de bescherming en het welzijn van dieren van 1986 overstijgt het gewone begrip dierenbescherming en stelt ook het welzijn centraal.⁷ Belangrijk in het kader van immaterieel erfgoed zijn de recente veranderingen

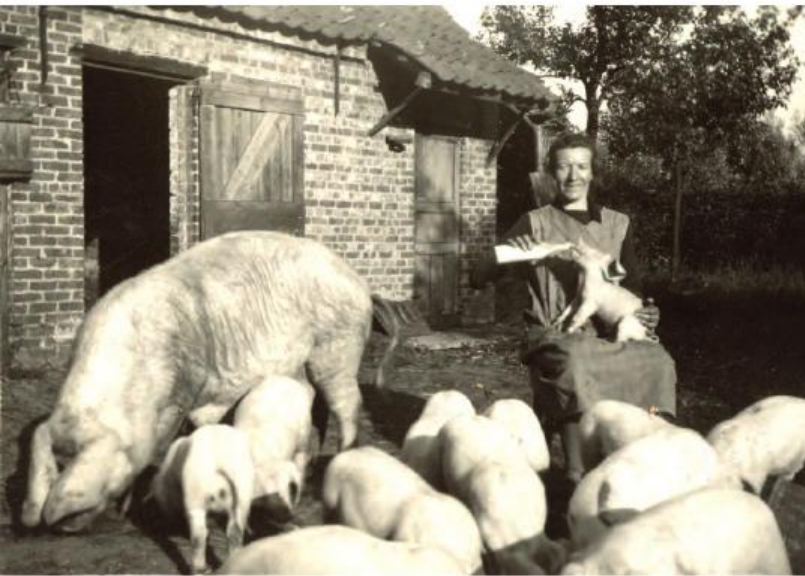
in de wet. Sinds 1998 zijn wedstrijden met dieren nog enkel toegestaan met honden, paarden en duiven. Sinds 1 mei 2013 gelden strikte voorwaarden voor het houden en aan het werk zetten van kermispony's. Wilde dieren mogen sinds 10 maart 2014 niet meer gehouden en gebruikt worden in circussen en bij rondreizende tentoonstellingen.⁸

In België behoorde de beleidsbevoegdheid voor dierenwelzijn eerst toe aan het federale ministerie van Landbouw. Met de regionalisering hiervan werd dierenwelzijn overgeheveld naar de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu (afdeling Dierenwelzijn). Door de zesde staats hervorming is dierenwelzijn sinds 1 juli 2014 een bevoegdheid van de Vlaamse overheid. Ben Weyts is de nieuwe Vlaamse minister van Dierenwelzijn.

Immaterieel erfgoed en dieren

Het mag duidelijk zijn: onze maatschappij is voortdurend in beweging en bijgevolg ook onze relatie met en onze denkbeelden over dieren en hun welzijn. Dit heeft ontegensprekelijk invloed op de evolutie van dierentradities. ICE-elementen zijn maar levensvatbaar zolang ze aansluiten bij de leefwereld van degenen die erbij betrokken zijn. Veel eeuwenoude tradities met dieren zijn daarom de laatste decennia verdwe-

“ ICE-elementen zijn maar levensvatbaar zolang ze aansluiten bij de leefwereld van degenen die erbij betrokken zijn. Veel eeuwenoude tradities met dieren zijn daarom de laatste decennia verdwenen, bv. het ganswerpen of ezelskoersen. Andere tradities pasten zich aan, niet alleen aan de veranderende tijdgeest, maar ook aan de wetgeving.

- De landbouwsector maakte de afgelopen eeuw een ware transformatie door. Door de intensivering en schaalvergroting verzakelijkte de relatie tussen mens en productiedier sterk. Links: Deze boerin voedt haar biggen bij met ondermelk, een restant van de boterproductie. Zele, 1931. © KADOC - KU Leuven. Rechts: Vleesfrigo - Smatch supermarkt, Deerlijk, 2006 © Wikimedia

nen, bv. het ganswerpen of ezelskoersen. Andere tradities pasten zich aan, niet alleen aan de veranderende tijdgeest, maar ook aan de wetgeving. Het gansrijden gebeurde bijvoorbeeld oorspronkelijk met levende ganzen. Vanaf de eerste dierenbeschermingswet van 1929 werd gebruikgemaakt van een vooraf geslachte gans en tegenwoordig met een via inspuiting geëuthanaseerde gans. Nog andere tradities transformeerden, zoals bv. het kattenknuppelen of -gooien, waarbij echte katten werden vervangen door pluchen exemplaren of klei(duif)schieten, waarbij kleien 'duiven' de levende dieren vervingen.

Toch blijven immaterieel-erfgoedelementen waarbij dieren betrokken zijn een gevoelig onderwerp. Verschillende visies op het maatschappelijk statuut van dieren zorgen voor uiteenlopende meningen. Soms monden dergelijke meningsverschillen uit in controverses, vaak breed uitgesmeerd in de media. Volgens dierenrechtenactivisten zijn tradities als gansrijden en visjesdrinken barbaars en niet meer van deze tijd. Verdedigers van deze gebruiken halen de erfgoedwaarde én het dynamische aspect aan van hun ICE-element. Hoe kunnen we daar als erfgoedsector het best mee omgaan?

UNESCO en de internationale situatie

In de UNESCO-conventie betreffende de borging van het immaterieel cultureel erfgoed worden dieren en hun welzijn nergens vermeld. Dit is niet zo vreemd, aangezien deze conventie het resultaat is van een lang traject in consensus zoeken. De tekst verwijst wel expliciet naar de internationale instrumenten rond mensenrechten.⁹ Over het begrip mensenrechten is er in de meeste delen van de wereld ondertussen min of meer een ethische consensus, voor de dierenrechten is die er nog lang niet. De conventie uit 2003 heeft het uitdrukkelijk over culturele diversiteit, en laat nu net de manier waarop we over dieren denken en hoe we ermee omgaan sterk cultureel bepaald zijn.

Daar zit dan ook de moeilijkheid: respect voor de culturele verschillen en diversiteit is volgens de conventie ondergeschikt aan mensenrechten, maar niet aan dierenrechten. Verschillende praktijken met dieren die in het verleden aanvaardbaar waren voor een groot deel van de bevolking, worden nu nog slechts door een kleine gemeenschap gekoesterd. Dat deze tradities meestal op een dynamische wijze zijn blijven voortleven, betekent dat ze nog symbolische waarde hebben voor de erfgoedgemeenschap. Moeten die dan worden stopgezet omdat ze ethisch niet meer aanvaardbaar zijn voor de meerderheid van de bevolking?¹⁰ Welke dierenrechten moeten we dan respecteren binnen de omgang met immaterieel erfgoed? Staan deze rechten haaks op een etnologische kijk op culturen? Veel vragen, weinig antwoorden ...

Op internationaal niveau is de discussie over hoe de wereldgemeenschap best zou antwoorden op ICE dat niet compatibel is met de opkomende globale morele en ethische normen in volle ontwikkeling. Wat bijvoorbeeld te zeggen van de globale ban op de commerciële walvisvangst? Is zo'n verbod niet ethocentrisch en destructief voor de traditionele Japanse eetcultuur en het Japanse erfgoed in het algemeen?¹¹ Toch beweegt er internationaal gezien wel wat op het vlak van ICE en dieren. In mei 2013 vond er in Parijs een reflectiedag over ICE en dieren plaats. Een panel van deskundigen, academici, beoefenaars en activisten ging het debat aan over deze gecompliceerde vragen.¹²

Tijdens de laatste UNESCO-bijeenkomst in Parijs eind 2014 kwam het ethische aspect van dierenwelzijn aan bod bij de bespreking van het Chinese dossier over het *Torch festival of the Yi People*. Tijdens dit festival worden ook dierengevechten gehouden en dat was voor het Intergouvernementeel Comité een reden om het dossier door te verwijzen naar het overleg van 2015 met een vraag naar extra motivatie van het dierenrechtenaspect. Voor het eerst werd hardop de vraag gesteld of de dierengevechten uit dit element wel verenigbaar konden zijn met het vereiste respect voor de gevoeligheden van

■ Dieren spelen een belangrijke rol in veel uitingen van immaterieel cultureel erfgoed (ICE) in Vlaanderen. Bij het garnaalvissen te paard spelen ze zelfs een hoofdrol. © Gemeente Koksijde, Dirk Van Hove

verschillende gemeenschappen, groepen en individuen en voor de duurzame ontwikkeling. Bovendien werd meer uitleg gevraagd over hoe het gebruik van levende dieren voor entertainment de dialoog tussen verschillende gemeenschappen met verschillende gevoeligheden zou kunnen bevorderen. In de algemene conclusie van de aanvragen voor de representatieve lijst werd een passage opgenomen die lidstaten aanzet tot uiterste voorzichtigheid met aanvragen voor elementen die referenties naar conflict of geweld inhouden – tussen mensen, dieren of tussen mens en dier – om mogelijke misverstanden tussen gemeenschappen tegen te gaan. Zo wil UNESCO de dialoog en het wederzijds respect tussen gemeenschappen, groepen en individuen blijven promoten.¹³

De wereld van immaterieel erfgoed en dieren is op dit moment zowel internationaal, regionaal als lokaal een moeilijk te ontwarren kluwen van voor- en tegenstanders. Als eerste stap is het daarom belangrijk dat elk land op zich zoekt naar een juist evenwicht en consensus tussen enerzijds het borgen van tradities die een essentieel deel zijn van hun huidige en toekomstige identiteit en anderzijds het respect voor dierenwelzijn. Daarbij is het uiteraard wel belangrijk dat specialisten in deze landen hun blik open houden, internationale contacten opbouwen en ervaringen uitwisselen. En dat is precies waar we in Vlaanderen nu mee bezig zijn.

ICE en dieren in Vlaanderen

Ook in Vlaanderen leeft het thema sterk en is dierenwelzijn een *hot topic*. De Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel

Cultureel Erfgoed brengt sinds 2008 het immaterieel erfgoed in kaart en telt op dit moment veertig elementen. Bij een hele reeks daarvan spelen dieren een hoofd- of bijrol, denk maar aan Houtem Jaarmarkt, vinkenzetten, hanenzetten, de kunst van de valkerij, garnaalvissen te paard, Waregem Koerse Feesten, maar ook de kermiscultuur, feest van Krakelingen en Tonnekensbrand en verschillende processies. De inventaris is natuurlijk maar het spreekwoordelijke topje van de ijsberg. In tal van immaterieel-erfgoedtradities die in Vlaanderen worden gekoesterd en overgedragen spelen dieren een niet te onderschatten rol.

Geregeld ontstaan er ook controverses, die niet zelden gretig door de media worden opgepikt. Denk bijvoorbeeld aan de reactie van Vogelbescherming Vlaanderen op de erkenning van het vinkenzetten als immaterieel erfgoed in juli 2013.¹⁴ Of eerder aan de aanklachten van GAIA tegen Houtem Jaarmarkt, Waregem Koerse en het Krakelingenfeest.¹⁵ Of nog: de jaarlijkse protesten tegen het gansrijden in de Antwerpse Polders. In het Openluchtmuseum Bokrijk kunnen bezoekers heel wat oude gedomesticeerde rassen van trekpaarden (Belgisch trekpaard), schapen, geiten, runderen, varkens en hoenders zien die ook ingeschakeld zijn in kweekprogramma's. Het is opvallend dat Bokrijk de laatste jaren veel meer geconfronteerd wordt met vragen en zelfs klachten van bezoekers over de omgang met de dieren, terwijl ze prima in orde zijn op het vlak van dierenwelzijn.

Zonder dieper in te gaan op elk van deze voorbeelden kunnen we besluiten dat het een brandend actueel thema is waar erfgoedliefhebbers en dierenverdedigers soms lijnrecht tegen-

■ In het Openluchtmuseum Bokrijk kunnen bezoekers heel wat oude gedomesticeerde rassen van trekpaarden (Belgisch trekpaard), schapen, geiten, runderen, varkens en hoenders zien die ook ingeschakeld zijn in kweekprogramma's. © Openluchtmuseum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk)

over elkaar staan. Hoe kunnen we daar als erfgoedwerkers het best mee omgaan? Waar hebben erfgoedgemeenschappen nood aan?

De studiedag 'Immaterieel erfgoed en de dieren. Samen naar praktijkuitwisseling en een ethische code?!' bracht in september 2013 erfgoedgemeenschappen, erfgoedwerkers en dierenorganisaties een eerste keer samen voor een open dialoog en praktijkuitwisseling over immaterieel erfgoed en dieren.¹⁶ De studiedag eindigde met een debat tussen Ann De Greef (GAIA), Dirk Lips (KU Leuven en UGent), Filip Santens (A.Vi.Bo.), Yves Segers (CAG en ICAG, KU Leuven) en Stefaan Top (LECA) over de vragen: welke relatie tussen mens en dier willen we respecteren binnen de omgang met immaterieel erfgoed? En kunnen we op termijn tot een ethische code komen die voor iedereen werkbaar is? Na afloop bleek dat iedereen overtuigd was dat een ethische code misschien toch niet de beste manier zou zijn om de spanning tussen ICE en dierenwelzijn te verlichten.

Het Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) nam het initiatief om met dit thema verder aan de slag te gaan. Binnen het ICE-netwerk is CAG trekker van het domein 'natuur en universum', een categorisering die UNESCO in de conventie voor het borgen van immaterieel erfgoed hanteert. Dit domein splitst CAG op in (voorlopig) drie meer bevattelijke thema's: 'mens en voeding', 'mens en landschap' en 'mens en dier'. Begin 2014 startte CAG een traject op waarin bekeken wordt welke noden en vragen er leven rond het thema ICE en dieren, zowel binnen gemeenschappen als bij het brede publiek. CAG wil met alle relevante en geïnteresseerde spe-

lers ervaringen en expertise uitwisselen en een duurzame dialoog aangaan. Op de contactdag 'Op het veld, in de keuken. Reflecteren over immaterieel erfgoed van landbouw en voeding' van 16 mei 2014 maakte de workshop over ICE en dieren nogmaals duidelijk hoe groot de nood aan aandacht is voor dit thema. Erfgoedgemeenschappen gaven het signaal dat sensibiliseren, de publieke opinie informeren en een positieve boodschap uitdragen voor hen de belangrijkste uitdagingen zijn.¹⁷

In het kader van dit traject werden reeds veel verkennende gesprekken gevoerd met erfgoedgemeenschappen, professionele erfgoedwerkers, dierenrechtenorganisaties, landbouworganisaties, overheidsinstanties, ethici ... Dit ging gepaard met moeilijke discussies zoals: welke dierenrechten moeten we respecteren binnen de omgang met immaterieel erfgoed? Moeten we deze praktijken helpen 'borgen', nl. waarborgen voor de toekomst, levend houden? Kunnen wij als 'erfgoedprofessionals' – of beter gezegd hebben wij het ►

“ ICE en dieren is een brandend actueel thema waar erfgoedliefhebbers en dierenverdedigers soms lijnrecht tegenover elkaar staan. Hoe kunnen we daar als erfgoedwerkers het best mee omgaan? Waar hebben erfgoedgemeenschappen nood aan?

recht om – deze mensen (te) adviseren om hun traditie eventueel aan te passen of staat dit haaks op onze kijk en respect voor ieders culturele identiteit en erfgoed? Om dit proces in volle ontwikkeling te documenteren, verscheen onlangs op het platform www.immaterieelerfgoed.be een themapagina over ICE en dieren (www.immaterieelerfgoed.be/Detail/thema/15). Daar kan u o.m. informatie over recente ontwikkelingen en een inspirerende bibliografie vinden. Ook de internationale situatie rond ICE en dieren wordt er nauwlettend opgevolgd.

In onze zoektocht naar en begeleiding bij borgingspraktijken die in overeenstemming zijn met dierenwelzijnsbelangen staan sensibilisering en bewustmaking van de erfgoedgemeenschap centraal. Want meer aandacht voor dierenwelzijn hoeft niet automatisch het einde te betekenen van een immaterieel-erfgoedpraktijk, wel integendeel. Eventuele tegemoetkomingen aan dierenwelzijnsorganisaties of aanpassingen aan de tradities zorgen er net voor dat het immaterieel erfgoed levensvatbaar blijft in een maatschappij waarin dierenwelzijn steeds belangrijker wordt. Externe kritiek kan ervoor zorgen dat er wordt stilgestaan bij bepaalde elementen die binnen de erfgoedgemeenschap zelf als (te) vanzelfsprekend worden gezien. We proberen in dit sensibiliserend voortraject ook de nodige aandacht te besteden aan het sensibiliseren en informeren van het bredere publiek en

de betrokken erfgoedgemeenschap voor te bereiden op eventuele maatschappelijke discussie. Een SWOT-analyse van het ICE-element waarbij de nodige aandacht aan het dierenwelzijnsaspect wordt besteed, staat zeker op de agenda. Dit zal in de loop van 2015 met verschillende ICE-elementen en hun erfgoedgemeenschappen in de praktijk worden getest.

Daarnaast onderzoekt CAG momenteel verder de mogelijkheden en wenselijkheden in verband met een geregeld praktijkoverleg rond ICE en dieren. Een twejaarlijkse bijeenkomst met erfgoedgemeenschappen die met dieren te maken hebben, zou beantwoorden aan hun vraag naar praktijk- en kennisuitwisseling. Hoe verschillend tradities ook kunnen zijn, op het vlak van dieren en dierenwelzijn leven immers veel gelijkaardige noden, gevoeligheden en vragen. Dit zou op termijn kunnen leiden tot collectieve borgingsacties. Het zou een evolutie kunnen inzetten van post factum verdediging tegen externe kritiek naar positief erop anticiperen en continue uitwisseling van percepties en inschattingen. Het mag duidelijk zijn, het thema ICE en dieren leeft en het verkennend traject is een proces in volle ontwikkeling. Wordt dus zeker vervolgd!

Dr. Chantal Bisschop is stafmedewerker ICE en mondelinge geschiedenis, Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG).

ICE en dieren bij onze noorderburen

In Nederland wordt het immaterieel cultureel erfgoed in kaart gebracht via de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Deze Inventaris wordt gecoördineerd door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE). Gemeenschappen kunnen in Nederland immaterieel erfgoed voordragen door middel van een voordrachtformulier met een beschrijving van hun traditie en de erfgoedgemeenschap. Ook moeten ze zorgen voor een erfgoedzorgplan, waarin de gemeenschappen zelf onder meer de knelpunten in kaart brengen die een overdracht van het immaterieel erfgoed naar volgende generaties in de weg zouden kunnen staan.

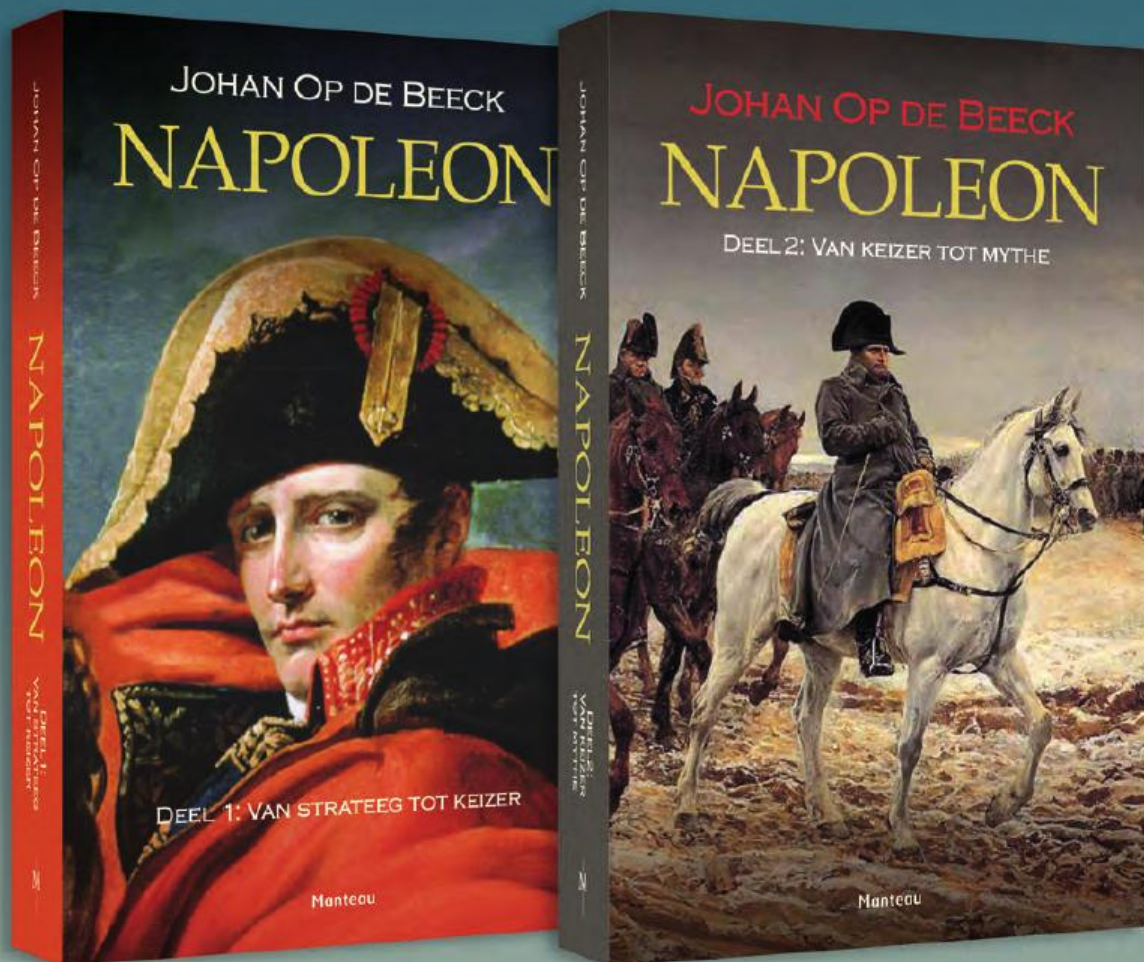
Dierenwelzijn vormde aanvankelijk geen apart aandachtspunt, maar kwam op de voorgrond met de voordracht van de valkerij als erfgoedpraktijk. Sindsdien besloot het VIE om er afzonderlijk aandacht aan te besteden in een apart informatieformulier. Elke ICE-gemeenschap die een die-rentraditie voordraagt, moet dat vooraf invullen. De vragen hebben als doel om zo goed mogelijk in kaart te brengen hoe men binnen de gemeenschap met dierenwelzijn omgaat en om de gemeenschappen te laten reflecteren op de maatschappelijke discussie over dieren in allerlei tradities. Het vragenformulier over het dierenaspect gebruikt het VIE tevens als vrijwaringsbewijs, om de verantwoordelijkheden duidelijk door de ICE-gemeenschap zelf te laten opnemen. Plaatsing op de inventaris betekent immers niet een erkenning of canonisatie van de omgang met dieren binnen deze traditie.

1. D. LIPS, E. DECUYPERE & S. AERTS, 'De relatie tussen mens en dier', in: J. DE TAVERNIER, D. LIPS & S. AERTS (EDS.), *Dier en Welzijn*. Tiel, Lannoo Campus, 2010, p. 63-68; G. CAZAUX (ED.), *Mensen en andere dieren. Hun onderlinge relaties meervoudig bekeken*. Leuven en Apeldoorn, Garant, 2004, p. 227.
2. VAN MOLLE, 'Een geschiedenis van mensen en (andere) dieren', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 125(2012)4, p. 466-467.
3. J. DE TAVERNIER, 'Huisdieren', in: DE TAVERNIER, LIPS & AERTS (EDS.), *Dier en Welzijn*, p. 155.
4. J. DE TAVERNIER, 'Dier of ding?', in: DE TAVERNIER, LIPS & AERTS (EDS.), *Dier en Welzijn*, p. 11-26; J. DE TAVERNIER, 'Visies op dierenwelzijn', in: CAZAUX (ED.), *Mensen en andere dieren*, p. 77-91; J. BRAECKMAN, 'Ethiek en het gedrag van mensen tegenover dieren: een historisch overzicht', in: *Vlaams diergeneeskundig tijdschrift*, 65(1994)4, p. 179-189; G. CAZAUX, D. VAN GISEGHEM & K. CARELS, *Dierenwelzijn in de Vlaamse landbouw en visserij op de onderzoeksagenda*. Brussel, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, 2008, p. 9-11.
5. Voor meer informatie over de werking van GAIA en de 'moderne dierenbelangenbeweging', zie bijvoorbeeld: M. VANDENBOSCH, 'Over altruïsme in het kwadraat. Perspectieven van activisme en bewegingen voor dieren in de eenentwintigste eeuw', in: CAZAUX (ED.), *Mensen en andere dieren*, p. 343-369.
6. J. DE TAVERNIER & H. VERVAECKE, 'Dierenwelzijn en wetenschap', in: DE TAVERNIER, LIPS & AERTS (EDS.), *Dier en Welzijn*, p. 27-56; F. PAULUSSEN, *Dierenwelzijn in de veehouderij*. Leuven, CAG, 2011, p. 1-2 (www.watetenwemorgen.be).
7. G. ADANT, 'De wetgeving op de bescherming en het welzijn van dieren', in: G. CAZAUX (ED.), *Mensen en andere dieren*, p. 131-140.
8. Voor meer info, zie: www.vlaanderen.be/nl/natuur-en-milieu/dieren
9. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948), het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1966) en het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (1966). www.immaterieelerfgoed.be/sites/ice-colibreo.com/files/18064_ca_attribute_values_value_blob_4043.pdf; M. JACOBS, 'De geest van de UNESCO-conventie van 2003: het geheim ontsluit', in: *faro tijdschrift over cultureel erfgoed*, 3(2010)4, p. 30-35.
10. L. BÉBARD, E.A. (RED.), *Biodiversité et savoirs naturalistes locaux en France*. Parijs, 2006, p. 35. Zie: www.fao.org/fileadmin/templates/olq/documents/documents/Biodiversityfrench.pdf
11. M.F. BROWN, 'Heritage Trouble: Recent Work on the Protection of Intangible Cultural Property', in: *International Journal of Cultural Property*, 12(2005), p. 50.
12. 10ème Journée du patrimoine culturel immatériel: 'Patrimoine et les animaux?', 25 mei 2013, Parijs.
13. *Decisions of the ninth session of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, 9.com, Decision 10, p. 27 en 10.12, p. 36. Zie: www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00574
14. Zie: www.immaterieelerfgoed.be/nieuws/opinions-duiding-vinkenzetten-immaterieel-erfgoed
15. Recent verscheen er ook een masterscriptie over controverses rond ICE waarin dierenwelzijn een groot aandachtspunt was: J. DE BIE, *Hoe gaan betrokken actoren om met controversie rond immaterieel cultureel erfgoed? De visie en het beleid toegepast op controversiële elementen op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed*, onuitgegeven Masterproef Geschiedenis, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Universiteit Gent, 2014.
16. Deze studiedag vond plaats in het kader van het project 'Suskewiel' en werd georganiseerd door Stad Harelbeke i.s.m. CAG, LECA, Sportmonium en tapis plein www.suskenieuws.be/studiedag.
17. Voor een verslag zie: www.hetvirtueleland.be/cag/bronnen/rapporten.

NAPOLEON

Naar aanleiding van de 200ste verjaardag van de Slag van Waterloo vertelt Napoleonkenner Johan Op de Beeck meesterlijk en meeslepend het fascinerende levensverhaal van Napoleon.

DE DEFINITIEVE NEDERLANDSTALIGE BIOGRAFIE VAN NAPOLEON, IN TWEE BOEKDELEN. NU OVERAL VERKRIJGBAAR.

‘Een pageturner waarin een van de invloedrijkste mensen uit onze geschiedenis weer tot leven wordt gewekt.’ – PETER VANDERMEERSCH (HOOFDREDACTEUR NRC)

‘Het is een feest om deze tweedelige biografie over Napoleon te lezen. Johan Op de Beeck heeft een prettige stijl van schrijven en weet zijn hoofdpersoon heel boeiend voor het voetlicht te brengen. (...) Hij slaagt er uitstekend in om een eerlijk en genuanceerd beeld van Napoleon te geven.’ – LITERATUURPLEIN

‘Johan Op de Beeck is een behoedzaam beschouwer die de veldslagen van Napoleon tot in de kleinste schermutselingen uit de doeken doet.’ – DE VOLKSKRANT***

‘Op de Beeck schreef de betere biografie over Napoleon. Hij gunt zijn hoofdfiguur met twee dikke delen het volle licht en doet hiermee recht aan een rijk en vol leven.’ – TROUW

Manteau WWW.MANTEAU.BE

Wisselleren

Een nieuwe vorm van professionalisering in de cultureel-erfgoedsector?

TEKST Jacqueline van Leeuwen

In de jeugd- en in de welzijnssector is het ondertussen al aardig ingeburgerd: wisselleren.¹ Verwante organisaties ruilen een tijdje van collega, of sturen een medewerker één dag per week op pad om elders over het muurtje te kijken. Hun motivatie? Op deze manier verwerven ze niet alleen nieuwe competenties, maar nemen ze ook hun eigen werking kritisch onder de loep. En uit goede gesprekken en kritische analyses zijn al heel wat nieuwe ideeën voortgekomen.

Toen we al die succesverhalen beluisterden, dachten we spontaan: is dat wisselleren ook niet ideaal voor de cultureel-erfgoedsector? Hier staat expertisedeling immers ook hoog op de agenda. We besloten het concept verder uit te spitten en klopten aan bij elf collega's uit heel verschillende erfgoedorganisaties: Mariet Calsius (Resonant), Luc Coenen (Stadsarchief Lier), Roos Coppens (Erfgoedcel Viersprong Land van Rode), Marieke Debeuckelaere (Kasteel van Gaasbeek), Bart De Nil (FARO), Koen De Scheemaeker (ADV), Aleid Hemeryck (Bruggemuseum), Frank Herman (Provincie Antwerpen), Katrijn Van Kerchove (agentschap Kunsten en Erfgoed), Nancy Tilkin en Esther Thys (Gallo-Romeins Museum) en Eva Wuyts (Vlaamse Erfgoedbibliotheek).

Wat is volgens hen de meerwaarde van wisselleren voor de erfgoedsector? Wie zouden ze uitsturen? Wat zijn de mogelijke valkuilen? En vooral: hoe zouden we dit in de praktijk kunnen organiseren? In dit artikel vatten we onze bevindingen samen en geven we het woord aan drie organisaties die de theorie al in de praktijk hebben omgezet. (cf. kaderstukken)

Waarom zouden we wisselleren? Wat is de meerwaarde?

Wisselleren betekent participeren aan de praktijk van anderen, en dat is volgens al onze gesprekspartners meteen het grootste voordeel van deze aanpak. In lezingen en literatuur ontbreekt immers vaak het concrete operationele niveau. Dat is jammer, want juist daar zitten vaak de gouden tips. Bovendien leeft het gevoel dat presentaties op studiedagen niet altijd de realiteit volledig weerspiegelen: wilens nillens

stelt men de zaken dan vaak mooier voor dan de werkelijkheid is.

In vergelijking met lezingen, presentaties en korte werkbezoeken biedt wisselleren dus de mogelijkheid om meer in te zoomen op de concrete details. Bovendien komen niet alleen de grote succesverhalen aan bod, maar ook de minpunten, en dat kan beslist een verademing zijn. Eva Wuyts noemt wisselleren daarom ook wel een vorm van benchmarking: “Je krijgt een veel beter zicht waar je zelf als organisatie staat in vergelijking met anderen.”

Voor de ontvangende instelling is het grote voordeel dat lerenden niet zomaar externen zijn, maar geïnformeerde buitenstaanders. Er komt iemand meekijken met bagage en kennis. Het referentiekader dat zo'n externe collega meebrengt is voldoende gelijk om interessante opmerkingen te maken. En vaak kunnen zij ook kleine, praktische tips meegeven. Die kennis van zaken onderscheidt een wisselleertraject van een gewone stage, meent Frank Herman: “In wezen is er geen ongelijkheid, zoals bij een stage in het hoger onderwijs wel het geval is. Bij wisselleren staan beide partijen op hetzelfde of een zeer gelijkend niveau, en ze kunnen elkaar zo uitdagen. Het zijn *peers*.”

Dat zo'n externe blik af en toe nodig is, behoeft amper beoog. Mensen hebben nu eenmaal de neiging om na een aantal jaren in hun eigen gewoontes vast te blijven zitten. Ze hebben hun eigen manier van werken, en hun routines. Dat heeft natuurlijk heel wat voordelen, maar het is niet slecht om die vanzelfsprekendheden ook eens in vraag te stellen. En dat kan tijdens zo'n traject.

Tot slot kunnen organisaties wisselleren ook inzetten als een manier om nieuwe pistes van samenwerking te onderzoeken en het eigen netwerk verder uit te bouwen. Op deze manier leert u de logica's binnen een andere organisatie heel goed kennen. En daar kunnen nauwe banden uit voortkomen.

Wat gaan we leren?

Even meedraaien in een andere organisatie en over de schouder van een collega meekijken, is natuurlijk altijd leerzaam. Toch vinden de meeste gesprekspartners een dergelijke ‘snuffelstage’ te vrijblijvend en pleiten ze voor een duidelijke focus. Aleid Hemeryck: “Wisselleren zou echt goed afgebakend moeten zijn. Met specifieke leerdoelen of als onderdeel van een bepaald intern project, zoals bijvoorbeeld de herinrichting van een museum. Er moet volgens mij wel een duidelijke scope zijn, anders haal je er te weinig voordeel uit.”

Luc Coenen deelt die mening en ziet de grootste winst bij de zwaarwichtigere vraagstukken: “Ik denk dat dit ideaal is voor de ernstigere dingen, de complexere processen. Voor kleine operationele aspecten kun je altijd even snel een collega bellen. Het wisselleren moet volgens mij bijdragen tot het oplossen van een praktijkgericht probleem of een nieuwe evolutie waar men voor staat.” Ook onze andere gesprekspartners houden een pleidooi voor een duidelijke focus of een finaliteit. Iemand uitsturen naar een collega is een hele investering in tijd en is daarom best gebaseerd op een weloverwogen keuze: een goed afgebakende, concrete vraag. ▶

WISSELLEREN WIEMU

Het Wielermuseum, gevestigd in een beschermd brandweerarsenaal in Roeselare, wordt binnenkort volledig vernieuwd. Bouwtechnisch, maar ook inhoudelijk. Met de integratie van Toerisme Roeselare in het huidige museumonthaal wordt gemikt op de verdere profilering van Roeselare als fiets- en wielersstad. De samensmelting van het museaal en van het toeristisch onthaal heeft ook gevolgen op personeelsvlak. De baliemedewerkers van beide sites zullen voortaan één vierkoppig onthaalteam vormen. Om deze symbiose vlot te laten verlopen, startten het Wielermuseum en Toerisme Roeselare medio 2014 met het traject ‘Dubbel Gemengd’. De titel verwijst uiteraard naar tennis waarbij het in het dubbelspel belangrijk is om goed op elkaar ingespeeld te zijn. Het is een manier om elkaar beter te leren kennen en om elkaars werking te begrijpen en in de vingers te krijgen. Concreet dienden de baliemedewerkers van het museum minstens één dag per week mee te draaien in het onthaal van Toerisme, en omgekeerd. Zo vormden ze telkens een ploeg van één baliemedewerker Toerisme en één van het Wielermuseum. Einddoel is dat ze elkaars onthaal autonoom kunnen ‘runnen’. Als gemengd team kregen ze daarnaast de opdracht een prospectie uit te voeren in een andere stad (Gent, Lille) met op het programma bezoeken aan zowel museale als toeristische onthalen. Doel was het beleven en evalueren van deze onthalen met het oog op het eigen te vernieuwen onthaal: wat is goed, wat minder, wat ‘nemen we mee’... Ze kropen in de rol van bezoeker/toerist (hun huidige en toekomstige ‘klanten’) en kregen de opdracht voor een vastgelegd bedrag een gevarieerde daguitstap (met culturele en actieve activiteit, restaurantbezoek, e.d.) in elkaar te boksen. Hun ervaringen (zowel over de ruimtelijke en inhoudelijke invulling van het onthaal zelf als over de klantvriendelijkheid van de medewerkers) presenteerden ze aan de volledige ploeg Wielermuseum-Toerisme. Hun insteken werden ook doorgespeeld aan en verwerkt door de ontwerpers van het nieuwe ‘gemengde’ onthaal. Dit traject liep tot einde 2014.

Thomas Ameye, conservator WieMu

zijn, en beter verkoopbaar binnen de eigen organisatie". Een gefragmenteerd traject is soms ook gewoon de meest aangegeven manier, bijvoorbeeld als men een groter project wil volgen. Aleid Hemeryck zegt daarover: "Neem nu dat mensen onze aanpak van Erfgoeddag willen bekijken. Dan kunnen we hen uitnodigen op kernmomenten als er echt iets gebeurt. Zo blijft het interessant en boeiend. En dan heb je geen last van 'lege' momenten, iets wat je bij stages uit het hoger onderwijs moeilijker kunt vermijden."

Wie is de ideale wisselleerder (m/v)?

Wisselleren is voor iedereen verrijkend, meent ons panel. De drempel is immers redelijk laag, de kosten eveneens. En dus kunnen medewerkers van alle niveaus erop uitgestuurd worden. Suppoosten en onthaalmedewerkers worden bijvoorbeeld vaak genoemd als collega's die meer vorming verdienen en minder snel naar een studiedag of workshop zullen gaan. Maar ook andere profielen komen zeker in aanmerking. Mariet Calsius: "Ik vind dat je zeker ook als leidinggevende bereid moet zijn in een dergelijk traject te stappen en te willen bijleren. Ik zie ons als medewerkers van een expertisecentrum wel aan wisselleren doen. Het is ook een vorm van nederigheid om te kunnen zeggen: 'Kijk, wij hebben ook niet alle wijsheid in pacht en we willen echt graag bijleren.'" Belangrijker dan het functieprofiel is de motivatie van degenen die zo'n traject aanvat. Er is toch een bepaald persoonlijkheidsprofiel voor nodig. Het moet gaan om mensen die echt bereid zijn om te geven en om mee te denken. Zij moeten bewust willen leren: dingen oppikken, ermee aan de slag gaan, conclusies trekken. Wisselleren mag immers niet verwateren tot een gezellig en vrijblijvend uitstapje.

Wisselleren moet bovendien deel uitmaken van een vormingsbeleid binnen een organisatie. Eva Wuyts: "Je moet dit niet zomaar voor iedereen doen. Je stuurt mensen uit waar je ook echt in wil investeren; waarvan je weet dat ze groeimogelijkheden hebben en nog een tijd binnen de organisatie blijven. Die zou ik echt zo'n ervaring gunnen." Maar te centraal aansturen kan ook nadelig zijn. In opdracht van de leidinggevende op leertraject 'moeten', bevordert nu eenmaal niet de motivatie. En het is juist die intrinsieke nieuwsgierigheid die van wisselleren een succes kan maken.

Hoelang duurt zo'n verkenning?

Eén ding is duidelijk: wisselleren vraagt meer tijd dan een klassiek vormingstraject. Katrijn Van Kerchove heeft zelf één dag wisselleren achter de rug² en getuigt: "Het was veel te kort, want ik heb eigenlijk een hele dag uitleg gekregen. Ik heb niet in de praktijk kunnen meedraaien en dat was erg jammer". FARO-collega Bart De Nil liep daarentegen een week lang mee in de National Archives te London.³ En dat was nodig: "want pas na een langere periode vallen de maskers af!".

Volgens sommigen is een aaneensluitende week ideaal, omdat de wisselleer-collega dan helemaal wordt ondergedompeld en zich niet steeds opnieuw moet inwerken. Anderen zien dat idee echter minder zitten, zoals Luc Coenen: "Moest ik een hele week weg zijn, zou dat echt een probleem zijn. Maar één dag per week zou wel haalbaarder

Op zoek naar een goede wissel

Een waardevol wisselleertraject staat of valt met de eigen motivatie, maar ook met een goede partnerorganisatie, die voor nieuwe inzichten en boeiende discussies zorgt. Op de vraag welke de gedroomde partners voor zo'n traject zijn, kregen we vaak het antwoord dat men bij directe collega's wil aankloppen. Toch zien velen ook de meerwaarde in van een sectoroverstijgende aanpak. Koen De Scheemaeker bijvoorbeeld: "Als je archieven onderling laat uitwisselen, dan zal de herkenbaarheid groot zijn. Ik denk dat het nog beter zou zijn als iemand van een archief eens een week zou meedraaien in een museum, omdat dat toch een totaal ander iets is. Volgens mij is het nuttiger om naar organisaties te gaan kijken die een beetje in de buurt zitten, maar die toch ook echt anders zijn". Roos Coppens beaamt dat: "Erfgoedcellen weten doorgaans al goed hoe het bij de collega's in andere

WISSELLEREN MOOSS

Reeds enkele beleidsnota's geleden (begin 2000) plaatsen we ons met Mooss op een spreekwoordelijk kruispunt tussen jeugd, kunst, welzijn en onderwijs. Tijdens de vele brainstormsessies over die uitgesproken positie kwamen we al snel op het idee om te gaan kijken hoe de belendende sectoren rondom ons werkelijk in elkaar zitten: *the real stuff* dus, niet de kennis uit de boekjes of de verhalen die de ronde doen. We noemden het 'jobshadows'. Van de Nederlandstalige term 'wisselleren' hadden we toen nog niet gehoord ... Het moest simpel te begrijpen zijn voor iedereen: je kon een week elders gaan werken (wel niet allemaal op hetzelfde moment natuurlijk) op voorwaarde dat er dan ook iemand van die organisatie of bedrijf een week bij ons kwam werken. Het hoefde niet noodzakelijk om dezelfde persoon te gaan. We willen wel een duidelijk engagement horen van de partner. De uitwisseling kan aaneensluitend zijn of in losse dagen gebeuren.

We deden zo al uitstappen in binnen- en buitenland, in de non-profit- en in de harde economische sector. Resultaat is er altijd geweest: op inhoudelijk, menselijk of organisa-

tieniveau kan je niet anders dan bijleren. Het is ook motiverend voor de medewerker en verrijkend voor diens collega's. Je hebt altijd verhalen mee en die inspireren. En leuk meegenomen is dat je ook een band smeedt met de andere partner. Je kan elkaar snel bellen, er komen soms opdrachten uit voort (voor de zakelijke lezer: het rendeert zelfs), enz. Een aanrader op elk vlak dus. En ja, soms is er te veel werk en moet je medewerkers verplichten om ook hiervoor open te staan. Want tijd voor wisselleren heb je altijd, je moet hem enkel willen vrijmaken.

Stefaan Vandelacluze,
coördinator Mooss

convenantregio's draait. Het wordt interessanter als je kunt praten met iemand vanuit een net iets andere context, een museum bijvoorbeeld". Maar het kan altijd nog breder: er is ook belangstelling om eens over het muurtje te gaan kijken bij gemeenschapscentra, sociaal cultureel werk of zelfs in de zakenwereld.

Wat zijn de valkuilen?

Wisselleren biedt heel wat voordelen, maar toch zetten nog niet zoveel organisaties erop in. Onbekend maakt onbemind, lijkt hiervoor een belangrijke verklaring. We denken er gewoon niet aan dat dit een manier is om te leren. Mariet Calsius: "Misschien is het ook wel typisch Vlaams om het leren heel klassiek te willen aanpakken en vooral toehoorder te willen zijn. We hebben soms niet door dat we zelf ook iets te bieden hebben."

Een andere belangrijke reden zou kunnen zijn dat dit een bijzonder informele leervorm is. Omdat het niet gaat over een concrete cursus of workshop zien leidinggevend niet altijd de meerwaarde in. En vaak is die meerwaarde ook niet direct merkbaar, maar komt ze pas over een langere termijn tot uiting.

Zelfs als we het nut ervan inzien, hebben we vaak te weinig tijd om werk te maken van het wisselleren. Drukke agenda's en hoge werkdruk zitten het wisselleren vaak in de weg. Een goede planning van een *wisselleertraject* is dan ook een belangrijke voorwaarde.

Een veel belangrijker drempel is een gebrek aan openheid. Roos Coppens zegt daar bijvoorbeeld over: "Mensen willen graag zien hoe het elders zit, maar het is moeilijker om zelf open te zijn." In een sfeer van concurrentie kan het moeilijk zijn om je zwakke plekken te laten zien, en dat is toch een voorwaarde voor wisselleren. Vertrouwen is inderdaad een

heel belangrijke succesfactor van wisselleren. Bart De Nil formuleert dat nogal stellig: "Je moet eigenlijk bereid zijn om je hele organisatie volledig door te denken, om alles in vraag te stellen, anders heeft het geen zin." Concurrentie tussen organisaties kan die openheid in de weg zitten, al signaleren velen dat er de voorbije jaren al heel wat openheid is gegroeid.

Anderzijds kan er ook wat gêne bestaan om zichzelf als goed voorbeeld naar voren te schuiven. Velen vinden het evidentier om mensen uit te sturen dan om mensen te ontvangen. Want niemand vindt zichzelf een modelorganisatie en men vraagt zich af of er wel voldoende geleerd kan worden. Maar als we wisselleren in de letterlijke betekenis als een wissel zien, dan is die bezorgdheid misschien nergens voor nodig?

Hoe vinden we elkaar?

Het allerbeste is natuurlijk als de twee partijen elkaar spontaan vinden, omdat het klikt, omdat ze beide vinden dat ze iets van elkaar kunnen leren en omdat er een basisvertrouwen is. Vermits deze spontane 'klik' niet altijd evident is, zou het volgens onze gesprekspartners wel handig zijn als er een soort facilitator is. Geen sturende coördinator die allerlei regeltjes oplegt, maar wel iemand die in alle discretie vraag en antwoord aan elkaar kan koppelen.

In de welzijnssector beschikt een dergelijke facilitator over een databank met vacatures.⁴ Dit vindt ons panel voor de erfgoedsector niet zo'n goed idee. Beter is het om te vertrekken vanuit een concrete vraag van een organisatie en niet van een aanbod. Zo'n openbare databank dreigt immers het wisselleren veel te formeel en te onpersoonlijk te maken.

Het breder bekendmaken van de mogelijkheden van wisselleren is volgens velen een eerste, en zeer belangrijke opdracht van zo'n facilitator. Inspirerende voorbeelden tonen, ▶

TAPIS PLEIN TE KRIJG! M/V MET TALENT

Tapis plein trakteert. 10 jaar werken met *erfgoed & participatie*. De baseline van ons feestjaar in 2014 zetten we letterlijk om in tien uitdeelacties. Elk met een eigen focus en uitdaging – weliswaar met oog op kennis- en expertisedeling rond ICE en erfgoedparticipatie – en te krijgen voor al wie ons hebben wou. Actie 9, *tapis plein te krijg!*, verzonnen we eigenlijk stiekem als cadeau voor onszelf. Een idee dat al in verschillende contexten naar boven kwam, maar nooit eerder werd uitgevoerd. Eens op een totaal andere plek aan het werk gaan. Ontdekken wat je kunt en wat je niet kunt. Leren over jezelf en nadien je eigen werkplek met andere ogen bekijken.

Tapis plein zoekt: een werkplek-voor-één-dag op 10 oktober. Onze professionele talenten zijn gekend en worden dagelijks goed benut, maar welke nog onontgonnen kansen schuilen er nog in elk van ons?

Een ons onbekende werkplek vinden en werkgevers-voor-één-dag overtuigen mee te doen, kostte moeite en persoonlijke overtuigingskracht. De drempels: de vooronderstelling dat zo'n dag veel tijd en energie kost: mensen willen zichzelf en hun organisatie van de beste kant laten zien. Het gevoel dat het takenpakket voor de werknemer in kwestie 'interessant' moet zijn en dus niet gewoon uit handwerk of meedraaien in de routine mag bestaan. En het feit dat één dag te kort is om écht iets te kunnen doen.

Niettemin kwamen we op 10 oktober op heel diverse werkplekken terecht bij enthousiaste werkgevers-voor-één-dag: een muziekcentrum, een winkel-interieurvormgevingsbureau, een architectenbureau, een kostuumatelier, twee musea en een erfgoedcel.

Eén dag bleek effectief te kort om echt te leren door te doen. Maar wel lang genoeg om de werkgever een positief-kritische kijk op zijn werking te bieden, om de eigen werking met andere ogen te zien én om te smaken naar meer.

Op de vraag of dergelijke actie zou aanbevolen worden aan anderen, luidde het antwoord nadien unaniem: "Ja!".

De reacties:

"Een dag aan het werk op een andere werkplek laat je met andere ogen kijken naar je eigen werkplek en je capaciteiten. En je

hoopt natuurlijk een bijdrage geleverd te hebben op je werkplek voor één dag."

"Een unieke kans om eens in de job van iemand anders te kruipen en tegelijk nieuwe aspecten van jezelf te ontdekken."

"Het opent de ogen voor werkgevers en werknemers."

"Proeven van een andere werkcontext = vragen stellen, nadenken en reflecteren."

"Ook voor de eigen medewerkers was dit een fantastische dag!"

"Een frisse en heldere kijk op de organisatie, mét nieuwe inspiratie tot gevolg!"

"En je netwerk uitbreiden met goede contacten!"

"Boeiend, nieuwe omgeving, zelfontplooiing, vergelijken en leren van een andere organisatie."

"Absoluut! Het is fijn om een gemotiveerde hulp voor één dag te krijgen. Bovendien krijg je een frisse kijk van buitenaf op je eigen organisatie en heeft de ander ook heel wat interessante zaken te vertellen over zijn/haar organisatie en vakgebied."

Op www.tapisplein.be/10jaar leest u alles over *tapis plein* trakteert. Op www.tapisplein.be/9 vindt u meer over de actie *tapis plein te krijg!*

Floortje Vantomme, stafmedewerker tapis plein

pilootprojecten ondersteunen en erover praten is al een heel goed begin en kan de bal aan het rollen krijgen. Extra duwtjes in de rug kunnen het wisselleren nog meer ondersteunen. Zo suggereert een aantal mensen om te werken met een soort speeddating voor wisselleren, die bijvoorbeeld tijdens het jaarlijkse Groot Onderhoud kan plaatsvinden. Anderen doen het voorstel om wisselleren te integreren in bredere trajecten. Zo kan men een collegagroep opstarten en binnen die groep wisselduo's vormen. Een ander idee is een thematisch wissellerstraject opzetten, waarbij men musea en archieven oproept om van elkaar te leren.

Een lichte vorm van sturing dus, maar vooral heel vrijblijvend. Want dit wisselleren zou toch vooral van onderuit moeten kunnen groeien, is de consensus. En dat kan ook door bij een adviesvraag te wijzen op de mogelijkheden van wisselleren. Mensen op het idee brengen, blijkt de belangrijkste stap.

Nancy Tilkin voelt daarnaast toch ook iets voor meer gerichte oproepen, online bijvoorbeeld: "Je zou, bijvoorbeeld op de FARO-website, telkens een andere erfgoedorganisatie

in de kijker kunnen zetten met de vraag: wat kunnen mensen bij u leren? Zo verzamel je een pool van organisaties die bereid zijn om mensen te ontvangen." Zeker een mogelijkheid om verder in overweging te nemen, al draagt dit ook het risico in zich dat bepaalde organisaties overbevraagd raken.

De praktische afspraken

Voor de meeste van onze gesprekspartners is het belangrijk om te vertrekken vanuit een concrete, praktische vraag. Ze spreken van een focus, of een doel op organisatieniveau: welke kennis en kunde wil het museum, het archief, het expertisecentrum of de erfgoedcel graag verwerven? Op basis van die vraag zoekt men een *sparring partner*. Vervolgens vindt het wisselleren plaats en na afloop moet er ruimte zijn voor evaluatie en feedback. Een dergelijk drieledig proces geeft de grootste kans op een duurzaam resultaat.

Een aantal leden van ons panel vraagt expliciet naar een overeenkomst of een beperkte engagementsverklaring die

“ In tijden van financiële krapte slinken de vormingsbudgetten heel snel. Maar de vraag naar nieuwe kennis en vaardigheden blijft bestaan. Wissellere kan een manier zijn om met beperkte kosten veel op te steken.

aan het wissellere voorafgaat. Voor de vormingsdiensten van gemeenten is het immers belangrijk dat er een papieren spoor van deze leeractiviteit bestaat. In deze overeenkomst kan men dan, naast de doelen van de uitwisseling, bepalingen opnemen over de verzekering en de loonkost van de wissellere. Bovendien is het belangrijk om in een dergelijk document te wijzen op de vertrouwelijkheid.⁵ Koen De Scheemaeker: “Met wissellere neem je een kijkje in de interne keuken van een organisatie en het is natuurlijk niet de bedoeling om interne problemen wereldkundig te maken. Bij ons speelt bovendien ook nog de vertrouwelijkheid van de stukken mee. Wij vragen van onze vaste medewerkers dat ze discretie in acht nemen, dus dan moeten we dat zeker ook vragen van de wisselleerders.”

Een engagementsverklaring lijkt dus wel aangewezen, en FARO stelt een model hiervan ter beschikking op de website. Op de vraag of er daarna nog een formeel verslag moet volgen, antwoorden al onze gesprekspartners negatief. Het opmaken van een verplicht verslag wordt gezien als planlast die de drempel alleen maar verhoogt. Het zou wel fijn zijn om na het wissellere feedback te ontvangen en om ervoor te zorgen dat de opgedane ervaring in de eigen organisatie doorstroomt, maar dat hoeft niet op een strikte, voorgeschreven wijze te gebeuren. Het is immers belangrijk dat deze informele manier van leren zoveel mogelijk informeel blijft.

Vrijheid, blijheid en geen vaste draaiboeken, kwaliteitseisen of rapporten dus, zo menen onze gesprekspartners. Al kan het wel handig zijn om de komst van een wissellere heel bewust voor te bereiden. Bart De Nil kreeg van de National Archives vooraf een compleet uurrooster cadeau, dat de educatieve activiteiten van de week in kaart bracht en de lege gaten opvulde met interviews. Op die manier kon hij optimaal meedraaien. Een goed idee, vinden de meesten, al pleiten ze ook voor minstens één vrije dag waarop iemand gewoon rondloopt, kijkt en luistert. Als men te sterk programmeert, dan kan het wissellere immers zijn doel voorbijschieten. Plannen met mate dus, en af en toe eens iets aan het toeval overlaten, is de boodschap.

Conclusie

In tijden van financiële krapte slinken de vormingsbudgetten heel snel. Maar de vraag naar nieuwe kennis en vaardigheden blijft bestaan. Wissellere kan een manier zijn om met beperkte kosten veel op te steken. De enige echte investering is tijd. Als het traject goed overdacht wordt en een duidelijke focus heeft, is het een ideale manier om diepgaand kennis en vaardigheden te verwerven. Bovendien moedigt het ook de reflectie over de eigen werking sterk aan.

Ons panel erfgoedwerkers is dan ook gewonnen voor deze leervorm en een aantal van onze gesprekspartners zet momenteel wisselleertrajecten op. FARO zal deze pilotpro-

jecten verder ondersteunen en zichtbaar maken binnen de sector. Bovendien zal het steunpunt wissellere trachten te integreren in langere trajecten en bij adviesvragen naar deze mogelijkheid verwijzen, in de hoop dat het wissellere daarmee ook in onze sector wind in de zeilen krijgt.

Tot slot nog een kritische noot. Hoewel onze gesprekspartners willen inzetten op wissellere binnen Vlaanderen, vinden ze het ook belangrijk dat de sector het internationale perspectief niet uit het oog verliest. Want juist de confrontatie met een volledig andere praktijk in het buitenland kan bijzonder verhelderend en leerrijk zijn. Het zou bijzonder jammer zijn als we enkel binnen de eigen (taal)grenzen zouden wissellere.

Ook de Vlaamse overheid vindt het belangrijk dat medewerkers de mogelijkheid krijgen om in het buitenland werk- en leerervaringen op te doen of duurzame contacten op te bouwen. Verschillende werkvormen kunnen tegemoetkomen aan deze nood. Het kan gaan om het gedurende enkele weken (of maanden) meedraaien in soortgelijke buitenlandse instellingen. Maar ook in de tijd beperktere formules kunnen, bijvoorbeeld een actieve participatie in een internationale conferentie of een prospectiereis. Het is de bedoeling dat de aangeknoopte contacten het evenementiële niveau overstijgen. Deze activiteiten worden gevat onder de noemer ‘competentieontwikkeling’. Het gaat om een (in)formeel leertraject of netwerkmoment op maat.

Sinds 2013 kan hiervoor ondersteuning worden gevraagd bij het agentschap Kunsten en Erfgoed. Er is een reglement met als doel om aan de op Vlaams niveau ingedeelde musea en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek de mogelijkheid te geven om een vaste medewerker een gepersonaliseerde ‘stage’ aan te bieden, gericht op competentieontwikkeling, en met het oog op kennisdeling binnen en buiten de eigen instelling. Daarnaast biedt het reglement aan deze medewerkers de mogelijkheid om op internationale bijeenkomsten een actieve rol op te nemen.

Voor meer informatie kan u contact opnemen met het agentschap Kunsten en Erfgoed (Hans van der Linden).

www.kunstenenerfgoed.be/nl/subsidie-voor-competentieontwikkeling-een-internationaal-cultureel-erfgoedperspectief

Dr. Jacqueline van Leeuwen is stafmedewerker organisatieontwikkeling en vorming bij FARO.

1. Bijvoorbeeld: www.projectvreemdgaan.be en <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/professionelen/private-voorzieningen/wissellere>. Een Nederlands voorbeeld: www.fcb.nl/overfcb/samen-werken--samen-leren/gebeuren/puberruil-op-het-werk
2. Deze uitwisseling vond plaats in het kader van het traject wissellere bij de Vlaamse overheid: www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/wissel-leren
3. B. De Nil, ‘Archieven als educatoren. Werkbezoek bij het departement Education and Outreach van The National Archives’, in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 6(2013)3, pp. 56-61.
4. Zie: www.projectvreemdgaan.be/vacatures-raadplegen. Uit het evaluatierapport 2013 van dit project bleek dat deze aanpak niet ideaal was. De lerenden hadden soms het gevoel dat ze eerder een klusje voor de ander hadden opgeknapt, dan dat ze zelf iets hadden bijgeleerd (www.projectvreemdgaan.be/wp-content/uploads/2014/03/Rapport-project-Vreemdgaan-2013-definitief.pdf).
5. Voorbeelden van dergelijke overeenkomsten in de welzijnssector: www.projectvreemdgaan.be/documenten; www.euromet.in/exchange-learning-agreement.doc; <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/professionelen/private-voorzieningen/wissellere>.

Chrysostomos

Meer dan alleen vandalenstreken

TEKST Julie Putzeys

Het staat vast dat de gemiddelde schooldirecteur Chrysostomos tot de meest gevreesde dag in het schooljaar uitroept. Op deze feestdag van de laatstejaarsleerlingen is het immers niet ongewoon dat leerlingen elkaar vastbinden aan hekken, schoolpoorten dichtlijmen en kippen, schapen of andere beschikbare dieren in de klas loslaten. De feestdag wordt ook wel eens 'Honderd Dagen' genoemd, omdat hij voor de laatstejaars ongeveer de laatste honderd dagen op de schoolbanken inluidt. Een enquête bij schooldirecties en leerlingen in Vlaanderen leert ons dat variatie en dynamiek troef zijn als zesdejaars voor één dag zelf de lakens uitdelen op school.

Ook de door de scholen zelf georganiseerde Chrysostomosactiviteiten zijn enorm uiteenlopend van aard. Sommige zesdejaars voeren een show op voor de lagere graden. Anderen gaan samen sporten, eten, schaatsen, bowlen of kijken naar een film. Op school ludieke spelletjes spelen, een uitstap naar de Efteling, een bezoek aan een brouwerij of een hele week verkleed naar school komen: het zijn stuk voor stuk invullingen van Chrysostomos waarmee scholen proberen om de balans te bewaren tussen vertier voor hun laatstejaars en schadebeperking en zo weinig mogelijk hinder voor de rest van de schoolpopulatie. Maar natuurlijk zijn er ook steeds activiteiten die de leerkrachten en directie niet kunnen voorzien. Het nachtelijk binnendringen van de school blijkt een favoriete eigen actie onder laatstejaars. Enkele jaren geleden was dit bijvoorbeeld het geval in Herentals, waar enkele leerlingen erin slaagden om op het dak te kruipen. De politie rekende hen echter in, nadat het alarm was afgegaan. Soms vinden leerlingen het ook fijn om ervoor te zorgen dat niemand de volgende dag de school kan betreden. Zo wisten zesdejaars in Maaseik in 2013 de poorten van hun school dicht te lijmen. Hier lieten ze het niet bij: ook de

■ De naam 'Chrysostomos' verwijst naar Johannes Chrysostomos, de patroonheilige van de redenaars, een aartsbisschop uit de vierde eeuw. Fresco van Johannes Chrysostomos in de Santa Maria sopra Minerva Kerk in Rome. © Lawrence Op

muren werden met lijm bespoten en een hoop hondendoep sierde de hoofdingang. In 2003 blokkeerden enkele zesdejaars in Tiel hun schoolpoort met schoolbanken.

Naast de acties die leerlingen naar aanleiding van Chrysostomos op school uitvoeren, is er traditioneel 's avonds ook een fuif. Voor de organisatie daarvan werken de leerlingen van diverse scholen uit eenzelfde gemeente vaak samen. Zo was er dit jaar in Leuven op donderdag 29 en vrijdag 30 januari zelfs een heus minifestivalletje in diverse clubs en feestzalen in de stad, georganiseerd door de laatstejaars van alle middelbare scholen samen.

Eieren, confetti, en een didactische penis

Soms balanceren acties op de rand van het vandalisme of gaan ze er net over. Muren besmeuren met eieren, bloem en confetti is een veelvoorkomend gebruik. Soms is ook de spuitbus van de partij. Sommige leerlingen gaan een stap verder en vernielen brievenbussen, of rukken verkeersbor-

■ Foto 1, 2, 3: © Sint-Barbaracollege Gent / Fotot 4: © @sunsetphotography

den uit de grond. In 2000 loosden de zesdejaars van het KCST in Sint-Truiden afwasproduct in de lokale fontein. Het bleek een grote uitdaging om het Truiens monument terug schuimvrij te krijgen. Nuancerend moeten we wel bedenken dat doorgaans enkel de uitzonderlijke en over de schreef gaande Chrysostomosacties de media halen en publiek bekend worden. In het overgrote deel van de gevallen wordt er bij vieringen door bijna-afzwaaiers uit het middelbaar onderwijs niemand verwond, aangeklaagd of gearresteerd.

Af en toe slagen laatstejaars er zelfs in om met een echt originele Chrysostomosstunt op de proppen te komen. Van dat kaliber was de 'kidnapping' van enkele schoolinspecteurs, die zesdejaars in 2003 op poten zetten. De directie van de school haalde opgelucht adem toen bleek dat 'Operatie Koekoek' opgezet spel was met medewerking van de inspecteurs.

Schooldirecties doen altijd hun uiterste best om de leerlingen zo goed mogelijk in toom te houden. In 2009 schakelde Don Bosco in Haacht zelfs een externe bewakingsfirma in. Het SHIVKV in Genk nam in 1994 de meest drastisch maat-

gel en schafte Chrysostomos tijdelijk af omdat de viering de jaren voordien voor te veel overlast had gezorgd. Als reactie organiseerden de leerlingen dat jaar een protesttrouwstoet, waarin ze een doodskest met zich meedroegen.

In sommige gevallen komt zelfs het stadsbestuur tussenbeide. In Tienen maakte de stad vier jaar geleden afspraken met de schooldirecties, politie en preventiediensten om alles in goede banen te leiden. Zo werd het de zesdejaars uitdrukkelijk verboden om op de openbare weg maskers te dragen, met bloem, ►

“ Scholen proberen om de balans te bewaren tussen vertier voor hun laatstejaars en schadebeperking en zo weinig mogelijk hinder voor de rest van de schoolpopulatie. Maar natuurlijk zijn er ook steeds activiteiten die de leerkrachten en directie niet kunnen voorzien.

“If you ever want to see your door again, ...”

Een week voor Chrysostomos sprak ik met enkele laatstejaars van het Sint-Albertuscollege in Haasrode. Ze vertelden me dat de directie hen in de aanloop naar de feestelijkheden een brief schreef met enkele voorwaarden. Op school moeten hun gezichten herkenbaar blijven, mogen ze geen attributen zoals bommetjes, spray en scheerschuim gebruiken, en mogen ze de andere leerlingen niet storen. De zesdejaars gingen hiermee akkoord, omdat ze voor het tweede gedeelte van hun Chrysostomos naar Langdorp zouden trekken. Daar zouden de regels heel wat minder streng zijn. “We krijgen er zelfs alcohol, maar als we zouden comazuipen of zo, worden we wel geschorst”, vertelden onze geïnterviewden.

Het is wel begrijpelijk dat de directie van SALCO z'n eisen stelde. De voorbije Chrysostomosvieringen in de school verliepen namelijk niet altijd even vlot. De leerlingen getuigden dat bij een van de vorige feestelijkheden een leerkracht gehoorschade opliep door een bommetje. En ooit werd er eens

een schaap in de klas gezet. Dat vonden de leerlingen een stap te ver. “Het diertje wist niet wat hem overkwam, dat is dieren mishandeling!”, pleitte Helena D.

Of ze dit jaar van plan waren een stunt uit te halen? Enkele leerlingen gaven toe dat ze toch de traditie willen eren. Ze waren van plan een toiletdeur los te maken en ergens te verstoppen. “En dan een briefje achterlaten met ‘If you ever want to see your door again, you’ll have to play a game...’”, grapte Arthur P., allusie makend op de filmfranchise Saw.

En hoe hun ideale Chrysostomos er zou uitzien? Boordevol grapjes. Helena D. zou graag naar alle klassen gaan om snoep naar de leerlingen te gooien. En de grond vol met bekertjes zetten zodat leerlingen en leerkrachten zich enkel zouden kunnen voortbewegen door de met water gevulde bekertjes op te drinken. Arthur P. vond het vooral belangrijk dat z'n haar groen zou zijn. “Maar dat doe ik sowieso, want dat is toegelaten”, voegde hij eraan toe.

eieren, confetti of andere voorwerpen te gooien, spuitbussen of waterpistolen te gebruiken en de burgers lastig te vallen.

Maar ook schooldirecties zelf komen af en toe in de problemen. In 2001 daagde een verontwaardigde ouder het KA Tervuren voor het gerecht, omdat een van de spelletjes tijdens Chrysostomos ietsje te gewaagd was. De leerlingen werd immers gevraagd om ballonnen stuk te prikken met een plastic penis.

Een eloquente kluizenaar

De naam ‘Chrysostomos’ verwijst naar Johannes Chrysostomos, een aartsbisschop uit de vierde eeuw en de patroonheilige van de redenaars. Aanvankelijk was Chrysostomos asceet, kluizenaar en priester in het Turkse Antiochië, toen onderdeel van het Romeinse Rijk. Later werd hij aartsbisschop van Constantinopel, het huidige Istanbul. Zijn redenaarskunsten leverden hem de naam ‘Chrysostomos’ op, wat letterlijk ‘gulden mond’ betekent. Naast een uitmuntend redenaar was hij ook een ijverig schrijver. Hij liet talloze verhandelingen, preken, brieven en werken na over het kloosterleven, het priesterschap en de eucharistie. Een terugkerend thema in zijn teksten is de zorg voor de behoeftigen.

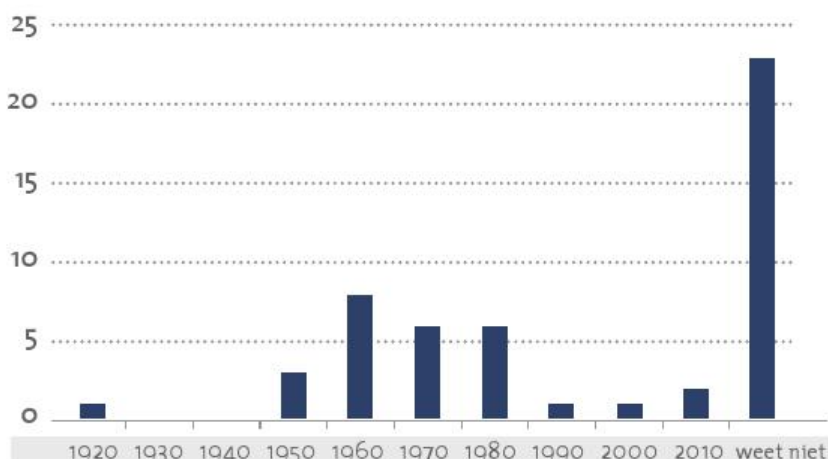
De keuze voor dit thema maakte hem erg geliefd bij de arme bevolking, maar minstens even onpopulair bij de gegoden. Dat laatste was aanleiding voor de Oost-Romeinse keizer Arcadius om hem zijn functie van aartsbisschop te ontnemen. Dit kwam mogelijk ook door de vrouw van de keizer, Aelia Eudoxia, die zich persoonlijk aangevallen voelde door Chrysostomos’ preken over de gepaste vrouwelijke klederdracht. Door

protesten van de bevolking werd hij na een korte periode in zijn ambt hersteld, om daarna evenwel verbannen te worden. Hij verloor echter nooit de steun van de toenmalige paus, Innocentius I, die hem kort na zijn dood in 438 heilig verklaarde.

Voornamelijk in de Grieks-orthodoxe kerk ging er veel aandacht uit naar Chrysostomos. Maar in de 20e eeuw kreeg de heilige ook meer aanzien in de katholieke kerk. Zo kwamen zijn teksten geregeld onder de aandacht tijdens het Tweede Vaticaanse Concilie in de jaren 1960. Een halve eeuw eerder, in 1909 om precies te zijn, duidde Paus Pius X Chrysostomos aan als patroonheilige van de predikers.

Kort nadien deed de Chrysostomosviering haar intrede in de Vlaamse secundaire scholen. Van de 60 scholen die onze kleine bevraging beantwoordden, bleken er 51 vandaag een Chrysostomostraditie te hebben. In een kleine helft van die

Sinds wanneer wordt op uw school Chrysostomos gevierd? (n=51)

■ Zijn redenaarskunsten leverden hem de naam 'Chrysostomos' op, wat letterlijk 'Gulden mond' betekent. Naast een uitmuntend redenaar, was hij ook een ijverig schrijver. Glasraam van Chrysostomos in de Mansfield College Kapel van Oxford. © Lawrence Op

“ In de 20e eeuw kreeg de heilige ook meer aanzien in de katholieke kerk. In 1909 duidde Paus Pius X Chrysostomos aan als patroonheilige van de predikers. Kort nadien deed de Chrysostomosviering haar intrede in de Vlaamse secundaire scholen.

scholen meent men dat de eerste vieringen zich situeren in de periode tussen 1950 en 1990. Oorspronkelijk was de feestdag enkel voorbehouden voor de Grieks-Latijnse klassen van ASO-scholen. Nu viert bijna elke ASO-school Chrysostomos. Maar ook steeds meer BSO- en TSO-scholen laten hun zesdejaars toe om de bloemetjes buiten te zetten voor hun laatste honderd schooldagen. Deze verbredingstrend begon in de jaren 1980. Chrysostomos wordt momenteel het minst gevierd in het buitengewoon onderwijs.

'In 't vroede', maar toch vooral 'In 't sotte'

'In den beginne' van de Honderd Dagenviering was er wel degelijk een duidelijke link met de historische figuur van Chrysostomos. Er werden namelijk welsprekendheidstornooien gehouden onder de studenten van de twee laatste graden, die toen bestempeld werden als de Poësis en de Retorica. De viering bestond toen uit twee delen. Ten eerste was er een gedeelte 'in 't vroede', waarbij de redekunst centraal stond. In een academische zitting gaven leerkrachten, leerlingen en eventuele gastsprekers het beste van zichzelf. Het tweede gedeelte van de viering was 'in't sotte', waarbij men de leerlingen trakteerde op een quiz, feestmaal, voetbalmatch ...

Inmiddels bevindt de traditie zich bijna volledig 'in 't sotte'. De Stedelijke Humaniora in Dilsen vormt hierop een uitzondering. Sinds 2001 reiken ze op Chrysostomos 'Het Gouden Bakkes' uit. "Zo willen we de persoon van Chrysostomos ook terug een beetje in de schijnwerpers zetten", licht directeur Ivo Aerts toe. "De leerkrachten nomineren een week voordien een zestal leerlingen. Dit zijn leerlingen die zich op een of andere manier extra verdienstelijk hebben opgesteld". Vervolgens dragen de genomineerden een zelfgeschreven tekst voor en stemmen de laatstejaars op diegene die ze het sterkst vonden. Die leerling krijgt dan de prijs van 'Het Gouden Bakkes'.

Het is eigenlijk wel ironisch dat de figuur van Chrysostomos geassocieerd wordt met een feest waarbij uitbundig en feestend gedrag de norm is; gedrag dat de gelovige kluisenaar zelf onmiskienbaar zou hebben afgekeurd. De feestdag mag dan inmiddels een niet meer zo goed passende naam hebben, het blijft wel een traditie waar de schoolgaande jeugd veel waarde aan hecht. Niet alleen omdat ze dan eens lol mogen trappen en de leerkrachten het leven moeilijk mogen maken, maar vooral omdat het een soort van afscheidsritueel vormt: het beginpunt van hun laatste dagen op school. En die willen ze zo memorabel mogelijk maken.

Julie Putseys is master Vergelijkende en Internationale Politiek (KU Leuven) en master International Relations of the Middle East (University of Exeter, UK). Ze werkt sinds 2014 als freelance journalist en schreef deze bijdrage als vrijwilliger voor FARO. cf. www.djulez.org/portfolio

Karrenmuseum lanceert databank historische voertuigen

TEKST Leo van den Berg

Karren en wagens waren eeuwenlang de transportspil in onze Vlaamse economie. Zoals we tegenwoordig niet zonder tractoren, bestelauto's en vrachtwagens kunnen, waren boerenkarren, stootkarren en voermanswagens tot zeker begin 20e eeuw onmisbaar. Het is vaak onduidelijk welke karren, wagens en koetsen nog worden bewaard en waar. Het Karrenmuseum in Essen verricht momenteel pionierswerk op dat vlak met de uitbouw van een online databank van bewaarde historische voertuigen.

In Vlaanderen is er relatief weinig literatuur te vinden over het bestaan en het gebruik van historische karren, wagens en koetsen. Ook het aanbod van wetenschappelijk onderzoek naar deze voertuigen, die toch eeuwenlang het tijdsbeeld mee bepaalden, is zeer beperkt. Een belangrijke studie is *Het landbouwvoertuig in de etnografie van de Kempen*, verricht door J. Theuwissen in 1957. Dit onderzoek beperkt zich echter tot de bespannen landbouwvoertuigen in de Kempen en is door de uiteenlopende soorten landbouwstreken in ons land niet overdraagbaar naar heel Vlaanderen. Voor het Karrenmuseum was de lacune aan wetenschappelijke ken-

nis over zijn kerncollectie aanleiding om in 2012 zelf het heft in handen te nemen. Een plan van aanpak werd uitgewerkt om, gespreid over meerdere jaren, systematisch in heel Vlaanderen bewaarde karren, wagens en koetsen in kaart te brengen, te beschrijven, te fotograferen en aan de hand van alle data te typologeren. Een dergelijke inventarisatie is niet alleen van groot belang voor bijvoorbeeld het eigen collectiebeleidsplan, maar ook een zeer bruikbaar instrument voor andere erfgoedbewaarders in Vlaanderen.

Drie segmenten voertuigen

Het Karrenmuseum onderscheidt binnen de groep voertuigen in zijn collectie zeer globaal drie segmenten: land- en tuinbouwvoertuigen, handelsvoertuigen en rijtuigen. De land- en tuinbouwvoertuigen werden ingezet in de primaire sector, die grondstoffen en voedsel levert. In principe horen hierbij ook de veeteelt, jacht, visserij en delfstoffenwinning, maar uit deze bedrijfstakken zijn weinig tot geen specifieke voertuigen bewaard gebleven die onder de verzameldoelstelling van het Karrenmuseum vallen. Aanmerkelijk complexer is de afbakening van het tweede segment, de handelsvoertuigen. Dit zijn voertuigen uit de secundaire, tertiaire en quartaire sector. Het betreft dan voertuigen die werden gebruikt voor het transport van goederen en personen binnen de nijverheidssector, de commerciële dienstensector en de

niet-commerciële dienstensector. Ogenschijnlijk minder complex is tot slot het derde segment van rijtuigen dat Van Dale weet te definiëren als “door één of meer paarden voortgetrokken particuliere wagens, ingericht voor het vervoer van een klein aantal personen.”

Het Karrenmuseum ontving eind 2012 projectondersteuning van de Vlaamse overheid om een eerste wetenschappelijke inventarisatie en typologering van historische voertuigen in Vlaanderen op te stellen. Het onderzoeksveld betrof de nog bewaarde landbouwvoertuigen in Vlaanderen. Collectiebeheerder Marin Menu leidde namens het Karrenmuseum het onderzoek. Partners waren het Centrum voor Agrarische Geschiedenis, de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, het Openluchtmuseum Bokrijk, het Museum voor de Oudere Technieken, het heemkundig museum De Botermolen, het provinciaal museum Bulskampveld en de Musea Oost-Vlaanderen in Evolutie (MovE). Met deze partners werd een klankbordgroep samengesteld om gedurende het project onder meer tot een gedragen methodiek en thesaurus te komen.

Monnikenwerk

Een reeks proefopnames van landbouwvoertuigen uit de eigen collectie bevestigde nog maar eens dat onderzoeker Marin Menu een heus monnikenwerk te wachten stond. De volledige beschrijving van een op het eerste gezicht eenvoudige aardkar leverde zo'n driehonderd unieke gegevens op. Elke beschrijving begon met algemene gegevens over de locatie van bewaring en de aanwezige onderdelen van het voertuig, maar werd vervolgens ook uitgebreid naar een gedetailleerde registratie van de spaken, naafbanden, asblokken, lamoebomen, laadvlakken, rongen, zijborden, decoratieve afwerkingstechnieken, constructietechnieken en alle mogelijke toebehoren. Een zeer bruikbare aanvulling in het onderzoek is de toekenning van een bondig waardeoordeel over de authenticiteit, conditie en volledigheid van het voertuig, voorzien van een motivatie. Dit is niet alleen van belang voor de beheerders van de onderzochte voertuigen, maar zeker ook voor de Vlaamse erfgoedgemeenschap in het algemeen. Voor het Karrenmuseum zijn de waardeoordelen zeer belangrijke criteria voor het eigen collectiebeleidsplan. Maar natuurlijk kunnen ook andere erfgoedbewaarders in Vlaanderen hier hun voordeel mee doen. Na de beschrijving van elk voertuig plaatste Menu het betreffende object, indien de staat ervan het toeliet, voor een groot wit scherm om er steeds vanuit dezelfde positie een kwalitatief hoogwaardige foto van te maken. Van veel voertuigen bleek nog geen of kwalitatief onvoldoende beeldmateriaal te bestaan.

Boomstructuur

Na de beschrijving van liefst 86 voertuigen uit de eigen collectie reisde Menu begin 2013 kriskras door Vlaanderen naar andere musea en privéverzamelaars om landbouwvoertuigen te beschrijven en te fotograferen. Terwijl Nederland volledig in de ban was van een mogelijke nieuwe Elfstedentocht, trok hij in de barre winterse omstandigheden van schuur naar loods om uiteindelijk nog eens 258 voertuigen op te kunnen nemen in de databank. In totaal maken nu 344 sledes, kruiwagens, karren en wagens deel uit van de inventa-

- Foto links: De geografische spreiding van de verschillende typologische groepen bevestigde een aantal eerdere vermoedens. West-Vlaanderen blijkt volgens het onderzoek een typisch wagengebied te zijn. © Karrenmuseum
- Foto's boven: Na de beschrijving van elk voertuig werd het betreffende object, indien de staat ervan het toeliet, voor een groot wit scherm geplaatst om er een kwalitatief hoogwaardige foto van te maken. © Karrenmuseum
- Tot de collectie van het museum behoren onder andere land- en tuinbouwvoertuigen. Deze werden ingezet in de primaire sector, die grondstoffen en voedsel levert. © Karrenmuseum
- Elke beschrijving werd uitgebreid met een gedetailleerde registratie van de spaken, naafbanden, asblokken, lamoebomen, laadvlakken, rongen, zijborden, decoratieve afwerkings- en constructietechnieken en andere toebehoren. © Karrenmuseum

risatie. Op basis van al deze gegevens kon uiteindelijk een verdere thesaurus worden uitgewerkt. Als sluitstuk kon een hiërarchische boomstructuur van typologische groepen van Vlaamse landbouwvoertuigen worden opgesteld. De geografische spreiding van de verschillende typologische groepen bevestigde een aantal eerdere vermoedens. Zo blijkt West-Vlaanderen een typisch wagengebied te zijn, terwijl met name in de provincie Antwerpen en in de Kempen vooral karren in de landbouw werden ingezet. In de tussenliggende gebieden gebruikten boeren en tuinders veelal een mengeling van deze voertuigen.

Zowel de volledige databank als de boomstructuur zijn sinds de afronding van het onderzoek in de zomer van 2013 gratis te downloaden via de website van het Karrenmuseum.¹ Deze documenten geven een volledig inzicht in het onderzoek en alle uitvoerige beschrijvingen. De databank is een Excel-bestand met onder meer een handleiding, alle details per voertuig, meer uitleg over de beschreven kenmerken, een geografisch overzicht van de typologische groepen, een geografisch overzicht van detailkenmerken en een verklarende terminologielijst. De hiërarchische boomstructuur is beschikbaar als pdf. Vanwege de relatief wijdvertakte structuur is het aan te raden om deze afbeelding digitaal te bekijken en eventueel in te zoomen. De boomstructuur start met de indeling in vijf hoofdgroepen: van 0 tot en met 4 wielen.

Een van de conclusies is dat de hoofdgroep tweewielige voertuigen met afstand de meeste typologische subgroepen kent en dat daar ook absoluut (124 objecten) de meeste voertuigen onder ressorteren. De onderzoeksgegevens worden ook allemaal geïntegreerd in de digitale databank van Het Virtuele Land,² een initiatief van het Centrum voor Agrarische Geschiedenis.

Handelsvoertuigen

Het voorbereiden, uitvoeren en afronden van het onderzoek naar de bewaarde landbouwvoertuigen nam voor Marin Menu ruim een jaar in beslag. Inmiddels is hij alweer met veel overgave gestart aan een vervolg. In 2014 gaf de Vlaamse overheid namelijk groen licht voor de ondersteuning van de uitvoering van een vrijwel analoog onderzoek, ditmaal naar handelsvoertuigen. Met name de wetenschap dat ook dit

■ Voor het publiek zijn er toegankelijke werkplaatsen, zoals de zadelmakerij, de wagenmakerij en de smidse, die met authentieke gereedschappen en machines zijn ingericht. Vrijwilligers demonstreren hier geregeld ambachten. © Karrenmuseum

type erfgoed vrijwel zienderogen verdwijnt, is voor Marin Menu een belangrijke drijfveer om het onderzoekswerk zo snel te hervatten.

Versnippering

Het huidige onderzoeksproject van het Karrenmuseum heet formeel *Typologering van de bewaarde bespannen, of door menselijke kracht aangedreven handelsvoertuigen*. Partners hierbij zijn het Openluchtmuseum Bokrijk, het Museum voor de Oudere Technieken (MOT), het Centrum voor Agrarische Geschiedenis (CAG), de Unie van Zelfstandige Ondernemers (UNIZO), het Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed (ETWIE) en het Expertisecentrum Digitaal Erfgoed (PACKED). De laatste twee zullen een belangrijke rol spelen in de digitale ontsluiting van de onderzoeksgegevens. Alle data zullen niet alleen beschikbaar worden gesteld op de website van het Karrenmuseum, maar krijgen ook een plek in de online kennisbank van ETWIE³. Waar de zoektocht naar bewaarde landbouwvoertuigen door een behoorlijke clustering van dit erfgoed nog relatief eenvoudig was, ervoer Marin Menu al snel dat de handelsvoertuigen juist sterk versnipperd worden bewaard. Hij verwacht uit de eigen collectie van het Karrenmuseum opnieuw zo'n tachtig objecten te kunnen opnemen, maar elders in Vlaanderen wordt dit type voertuigen zeker niet zo geconcentreerd bewaard, waardoor hij heel wat meer plaatsen zal moeten bezoeken om tot een vergelijkbaar aantal voertuigen te kunnen komen. Bovendien zijn de locaties en bewaarders van dit type erfgoed veel minder bekend. Heel wat ondernemers bewaren hun (vaak nog familiaal) bedrijfs erfgoed in een kelder of magazijn, maar de aanwezigheid hiervan is vaak moeilijk of niet te achterhalen.

Om in de eerste plaats een representatief beeld te krijgen van bewaarde handelsvoertuigen in Vlaanderen, lanceerde het Karrenmuseum een brede oproep. Via persoonlijk schrijven en oproepen in (vak)media worden erfgoedbewaarders, ondernemers en privéverzamelaars gevraagd om eventuele handelsvoertuigen in hun collectie mee op te laten nemen in het onderzoek. Ook blijft het Karrenmuseum op zoek naar tips en suggesties van andere erfgoedwerkers en van bijvoorbeeld oud-werknemers van firma's die wellicht werkten met ongemotoriseerde handelsvoertuigen of deze nog bewaarden. Aan de hand van de respons die momenteel is binnengekomen, heeft onderzoeker Marin Menu er vertrouwen in om opnieuw ruim driehonderd voertuigen in zijn onderzoek op te kunnen nemen. In de zomer van 2015 worden voor dit onderzoek de laatste handelsvoertuigen geïnventariseerd, beschreven en gefotografeerd. In september zal Menu vervolgens aan de hand van alle data nieuwe typologische groepen bepalen en een hiërarchische boomstructuur opstellen. Tegen die tijd zullen ook al deze data raadpleegbaar zijn op de websites van het Karrenmuseum en van ETWIE.

Toekomst

Mede door de vele positieve en aanmoedigende reacties op dit pionierswerk heeft het Karrenmuseum ook de ambitie om een derde en voorlopig laatste segment van bewaarde voertuigen in Vlaanderen te onderzoeken: de rijtuigen. Met de steun van de Vlaamse overheid kan het Karrenmuseum dan straks een trilogie van onderzoeken voorleggen, die samen een zeer gedetailleerd beeld schetsen van nog bewaarde his-

torische ongemotoriseerde voertuigen in Vlaanderen. Dat is in de eerste plaats een schat aan kennis voor het cultureel-erfgoedveld, maar ook in de omringende landen wordt hier nu al met gepaste belangstelling naar uitgekeken.

Leo van den Berg is algemeen directeur van het Karrenmuseum in Essen.

1. Zie: www.karrenmuseum.be/info-onderzoeksprojecten.aspx
2. Zie: www.hetvirtueleland.be
3. Zie: www.etwie.be/kennisbank

DILIGENCE VAN GEND & LOOS

Een zeer tot de verbeelding sprekend voorbeeld van een handelsvoertuig is de diligence van Van Gend & Loos in de collectie van het Karrenmuseum. Met deze postkoetsen werden met name in de 19e eeuw mensen en goederen vervoerd binnen het huidige Nederland, België en Noord-Frankrijk. Dat verliep via vaste trajecten en geregelde tijden, al zal er in die dagen ook geklaagd zijn over de stiptheidsprestaties.

Door Franse invloed verbeterde aan het begin van de 19e eeuw het wegennetwerk aanzienlijk en konden Jan Baptist Van Gend en Maria Loos hun dienstverlening met de gekende zwart-gele diligences fors uitbreiden. De daaropvolgende decennia werden steeds meer vestigingen en bestemmingen aan het vervoersnetwerk toegevoegd. Er zijn opvallend veel parallellen met het huidige openbaar vervoer. Zo konden reizigers aan de grens met Duitsland en Frankrijk hun tocht met andere bedrijfskoetsen vervolgen naar bestemmingen verder in Europa. En ook toen al was er in zo'n voertuig onderscheid tussen reizen in eerste en tweede klasse.

Aan het eind van de 19e eeuw werd de concurrentie van het spoorvervoer te sterk en nam het gebruik van postwagen-transport snel af. Via een lange omweg kwam deze postkoets in het bezit van het Karrenmuseum. De internationale transportfirma DHL, die indirect Van Gend & Loos heeft overgenomen, ontfermde zich onlangs als peter over het behoud van deze unieke diligence.

© Karrenmuseum

HET KARRENMUSEUM

Het met een kwaliteitslabel erkende Karrenmuseum in Essen verwerft, beheert, onderzoekt en toont een museumcollectie die representatief is voor het landvervoer in Vlaanderen, voortgedreven door mens of dier tot halverwege de 20e eeuw. De circa 250 voertuigen staan in een twee hectare groot museumpark verspreid opgesteld in loodsen en een koets-huis. Er zijn voor het publiek toegankelijke werkplaatsen, zoals de zadelmakerij, de wagenmakerij en de smidse, die met authentieke gereedschappen en machines zijn ingericht. Vrijwilligers demonstreren hier geregeld ambachten. Ondanks gevoelige besparingen slaagt het Karrenmuseum er de jongste jaren in om mede door een dynamische vrijwilligerswerking zijn infrastructuur en algemene publiekswerking naar een hoger niveau te tillen. In 2014 ontving het Karrenmuseum ruim 11.000 bezoekers.

HANDELSVOERTUIGEN

Voor het wetenschappelijk onderzoek 'Typologering van de bewaarde bespannen, of door menselijke kracht aangedreven handels- en dienstvoertuigen' worden handelsvoertuigen als volgt gedefinieerd: "Handelsvoertuigen zijn de voertuigen die worden benut voor het transport van goederen en personen van de ene plaats naar de andere binnen de nijverheidssector, de commerciële dienstensector en de niet-commerciële dienstensector." We verstaan hieronder onder meer de volgende types voertuigen:

- Stootkarren
- Brouwerskarren en -wagens
- Bakkerskarren en -wagens
- Brandweerkarren en -wagens
- Handelstriporteurs
- Handelsfietsen
- Hondenkarren
- Begrafniswagens
- Scharensliepen
- Omnibussen
- Gevangeniswagens
- Defensiewagens
- Praalwagens
- Havenvoertuigen
- Steekkarren

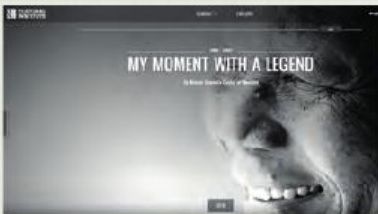
Indien u handelsvoertuigen uit uw collectie wil laten opnemen in het onderzoek, kan u zich wenden tot het Karrenmuseum via 03 667 11 42 of info@karrenmuseum.be. Onderzoeker Marin Menu zal vervolgens contact met u opnemen om de mogelijkheden te bespreken. Ook tips en suggesties blijven meer dan welkom.

Pinfo **Hybride info**

contentcuratoren: Bram Wiercx en Annemie Vanthienen

Maak mobiele museumapps met Google Open Gallery

Vanaf nu kan u ook mobiele apps bouwen via Google Open Gallery. Elf musea in Nederland, Frankrijk, Nigeria en Italië kregen de primeur. Samen met de medewerkers van Google ontwikkelden ze een app (voorlopig alleen beschikbaar voor Android) voor hun musea.

www.google.com/culturalinstitute

Kempense kranten

Eind vorig jaar plaatste Erfgoedcel k.ERF haar krantenbank online. Hiermee wil ze de lokale Kempense kranten beschikbaar maken voor een breed publiek. Momenteel staan alvast de *Gazet van Mol*, de *Gazet van Baelen* en een deeltje van *Het Kempisch Annoncenblad* online, goed voor 15.000 pagina's. Uiteindelijk zullen er meer dan twintig verschillende titels in de krantenbank opgenomen worden, in totaal bijna 140.000 pagina's. De krantenbank kwam tot stand in samenwerking met archieven, documentatiecentra en uitgeverijen uit de k.ERF-regio.

www.kempensekranten.be

Crossmediale publiekswerking hands-on. Een modulair vormingstraject

**crossmediale
PUBLIEKS
WERKING
hands-on**

Ga aan de slag met *digital storytelling*, *augmented reality*, erfgoedbeacons, erfgoedroutes, platformen zoals Google Open Gallery en het organiseren van een webconferentieverbinding. Deze vormen vinden plaats in Antwerpen, Gent en Brussel.

www.faronet.be/nieuws/crossmediale-publiekswerking-hands-on-een-modulair-vormingstraject

Street View breidt uit met Belgische bezienswaardigheden

Google voegt nieuwe beelden toe aan Street View van bekende Belgische bezienswaardigheden. Zo kan u nu via Street View onder andere de ruïne van de priorij O.L.V. Ten Troon in Grobbendonk bezoeken, wandelen door het Bos van de Vrede in Bastogne, of binnenkijken in Kasteel Hertoginnedal. Dankzij de Street View Trekker, een rugzak met daarop een 360°-camera gemonteerd, en de Street View Trolley, een duwkar met camera-systeem, kunnen ook moeilijk bereikbare plaatsen gefotografeerd worden voor Street View.

<http://maps.google.com>

Vuil vel

Een balorige jongedame die haar vieze kikkerbruidegom in stukken knipt, een wellustige vrouwenfretter of ouders die hun eigen kinderen met de blote hand vermoorden ... Marita De Sterck, antropologe en vaak bekroond jeugdautheur, herwerkte in *Vuil vel* veertig gedurfde Vlaamse volksprookjes waarin agressie en erotiek een grote rol spelen, tot vlot leesbare verhalen. Ze baseerde zich daarvoor op oude handschriften en archieven, onder meer uit het Letterenhuis en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Het geheel wordt aangevuld met veertig lino's van Jonas Thys.

Marita de Sterck, Jonas Thys. *Vuil vel. Veertig Vlaamse volksprookjes*. De Bezige Bij, 2015.

De zaak 1534

Recent werd de authenticiteit van het Panoramisch gezicht op Gent 1534, een van de topstukken van het STAM, in twijfel getrokken. Dit vormde voor het STAM de aanleiding om een grondig onderzoek te laten uitvoeren op dit stuk. De resultaten van het onderzoek worden nu voorgesteld in een kleine tentoonstelling. Tot en met 24 mei in het STAM, in een deel van de Bijlokeabdij dat anders niet toegankelijk is.

www.stamgent.be

BEELD

TWEET

BOEK

WEBSITE

'Tijdreis 2000 jaar Domplein in Utrecht' wint prijs

De jury van de tweejaarlijkse Geschiedenis Online Prijs heeft de iPad-app 'Tijdreis 2000 jaar Domplein in Utrecht' bekroond als beste applicatie. Met de app maakt u een virtuele reis langs het Domplein vanaf de Romeinse tijd tot nu. 360 graden-panorama's, 3D-modellen en afbeeldingen van archeologische vondsten laten zien hoe het plein door de eeuwen heen van karakter veranderde. De Tijdreis is de virtuele tegenhanger van de ondergrondse ontdekkingsreis DOMunder, waarbij bezoekers op avontuur gaan onder het Domplein.

De Geschiedenis Online Prijs is een initiatief van Historisch Nieuwsblad, DE REE archiefsystemen, Archieven.nl en de Koninklijke Bibliotheek en wordt dit jaar voor de zevende keer uitgereikt.

www.geschiedenisonlineprijs.nl

Goede voorbeelden van museumwebsites

Regelmatig verschijnt een top 10 van de beste museumwebsites. Omdat het laatste overzicht alweer dateert van een tijdje geleden en de ontwikkelingen in webdesign elkaar razendsnel opvolgen, zijn we in de LinkedIn-groep van FARO begonnen aan een nieuw lijstje. Deze voorbeelden staan er alvast op: www.newmuseum.org, www.welcomecollection.org, www.crockerartmuseum.org ... Wordt vervolgd!

Project Bouwbedrijf CVAA

■ *Aannemer Henri Verbeure bij de Sint-Petruskerk van Lo. Archief Joris Verbeure*

Het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven (CVAA) is op zoek naar archieven van aannemersbedrijven – van kleine eenmanszaken tot grote bouwbedrijven. Samen met onderzoekers en erfgoedzorgers is het CVAA begin 2015 gestart met het in kaart brengen van het cultureel erfgoed van het bouwbedrijf. Dat erfgoed bestaat zowel uit archief als uit objecten en immaterieel erfgoed, zoals kennis over de ambachten die ermee verbonden zijn. Bedoeling is onder meer een gids op te stellen van publieke en private archieven die onderzoekers in staat stelt de bouwbedrijven van de 20e eeuw meer in detail te bestuderen. Zowel architecturale, technische, economische en sociale aspecten komen hierbij aan bod.

Hebt u vragen of interesse? Neem dan contact op met koen.verswijver@vai.be. Meer informatie vindt u op www.cvaa.be.

Erfgoed en media

FARO @faronet (2 februari 2015)

Oproep erfgoed en media: doe iets met de VRT! <http://bit.ly/iCoTece> @RoelDaenen @Kunstvlo #vrterfgoed youtu.be/DNPvXv9kdlk

Kazerne Dossin heeft een eigen app

De Kazerne Dossin app neemt u mee op toer door het museum en de stad. Op verschillende plekken legt u via portals connecties tussen heden en verleden. Kijk, luister, voel en ontdek!

Vanaf 21 maart te ontdekken in de Apple AppStore & Google PlayStore.

Expert in de Klas

Eind vorig jaar realiseerden studenten van PXL Education een webconferentieverbinding tussen het restauratieatelier van het Muziekinstrumentenmuseum (MIM) in Brussel en een klas uit de eerste graad van de ASO-methodeschool van Veldeke in Hasselt.

<http://bit.ly/17RfCNY>
www.expertindeklas.be

Morsecode op Inventaris Vlaanderen ICE

■ © FARO, foto: Philippe Debroe

Mechelse zendamateurs, automatische seinsleutel.
<http://bit.ly/iLQtPdo>

APP

QUOTE

OPROEP

TIP

André Berten (71): “Minstens even belangrijk is de goede sfeer”

Op de laatste pagina ontmoet u voortaan iemand uit de cultureel-erfgoedsector die zijn of haar passie met u deelt.

WIE

Naam André Berten

Leeftijd 71 jaar

Woonplaats Schoten

Bijzonderheden Tot 1999 werkte ik op de IT-dienst van SABENA. Zo'n anderhalf jaar voor het faillissement ben ik met brugpensioen gegaan. Zoals zovele gepensioneerden, probeer ik mijn tijd zo zinvol mogelijk te besteden. Naast mijn vrijwilligerswerk in het MOT houd ik mij bezig met natuurwandelingen, fotografie en, misschien nog het meest, tentoonstellingsbezoek. Zo kon u mij de voorbije weken terugvinden in Bozar, het SMAK, Mu.ZEE, het Fotomuseum Antwerpen en het Musée de la Photographie Charleroi.

WAAR

Ik doe vrijwilligerswerk in het Museum voor de Oudere Technieken in Grimbergen. Dit is voor mij niet dicht bij de deur, want ik woon in Schoten. Elke maandag pendel ik met trein en bus van en naar Grimbergen, toch een traject van telkens haast twee uur.

WANNEER

Elke maandag teken ik present, van 9 tot 17 uur. En dit sinds 2000. De vorige conservator van het MOT kende mij en was op de hoogte van mijn passie voor fotografie. Op een goede dag polste hij of ik interesse had om als vrijwilliger objecten te fotograferen. Vijftien jaar later ben ik hier nog altijd en fotografeer ik nog altijd collectiestukken.

WAT

Ik ben inmiddels een van de oudste vrijwilligers van het MOT. Ik maak foto's van de collectiestukken. Deze foto's worden toegevoegd aan ADLiB, maar worden ook gebruikt in de vaste presentatie en voor tentoonstellingen. Op dit moment ben ik vooral bezig met de stukken uit de vaste presentatie. Afhankelijk van de grootte van de objecten, fotografeer ik zo'n 10 tot 20 collectiestukken per dag. De voorbije vijftien jaar zijn al zo'n 10.000 objecten mijn lens gepasseerd. Ruwe schattingen tonen dat ik ongeveer halverwege ben ... Het is natuurlijk ook een taak die nooit af is, want er komen altijd collectiestukken bij.

WAAROM

Wat drijft me? De liefde voor de fotografie. Ik hou enorm van fotografie. Heel motiverend daarbij is dat ik met professioneel materiaal kan werken. Het MOT heeft bij de start van mijn vrijwilligersloopbaan geïnvesteerd in goede opnameapparatuur. Een foto nemen van een object is natuurlijk anders dan het maken van een landschapsfoto. En toch: het geeft veel voldoening om een mooie foto te kunnen maken van een object. Het fotograferen van deze stukken is een echt precisiewerkje. Zo moeten de objecten duidelijk in beeld worden gebracht, met een goede belichting en tegen een effen achtergrond. Met daarbij nog een nabehandeling in Photoshop. Al deze handelingen hebben iets van een ritueel, ik word daar heel rustig van.

GOUDEN RAAD

Er zijn vele organisaties die op zoek zijn naar vrijwilligers die zich voor langere tijd willen engageren. Welke tip geeft André aan deze organisaties? Ik kan alleen maar voor mezelf spreken, maar om vrijwilligers gemotiveerd te houden moeten ze iets kunnen doen dat hen aanspreekt of dat aansluit bij hun interessesfeer. Bij mij is dat de fotografie. Minstens even belangrijk is de goede sfeer: de vrijwilligers in het MOT zijn een volwaardig onderdeel van het team. Dat is ook de reden waarom ik 's maandags vrijwilligerswerk doe in het MOT. De andere vrijwilligers zijn er dan ook en over de middag zitten we samen. Per slot van rekening moet vrijwilligerswerk ook gezellig blijven.

IK GEEF DE FAKKEL DOOR AAN ...

Ik heb onlangs in Mu.ZEE de inspirerende tentoonstelling 'De Zee - Salut d'honneur Jan Hoet' bezocht. Ook de vaste collectie en het gebouw op zich vind ik interessant. Ik herinner mij dat naast een schilderij van William Turner een suppoost stond, een dame, die mij spontaan aansprak en een hele uitleg gaf over dat schilderij. Dit was een aangename verrassing. Ik zou daarom graag de fakkel doorgeven aan deze dame met de vraag: "Wat maakt de job van zaalsuppoost uitdagend voor jou?"

ERF

ERFGOEDDAG

ZONDAG
26

04

WWW.ERFGOEDDAG.BE

IN VLAANDEREN EN BRUSSEL SPECIALE VERVOERSVOORWAARDEN BIJ DE LIJN EN NMBS

ERFGOEDDAG IS EEN INITIATIEF VAN FARO. VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW, IN SAMENWERKING MET DE ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN IN VLAANDEREN EN BRUSSEL.

STEUN EENS EEN
ERF
GOED
DOEL
ERFGOEDDOEL.BE

- FARO. VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW
- PRIEMSTRAAT 51 | BE-1000 BRUSSEL
- T +32 2 213 10 60 | F +32 2 213 10 99
- INFO@FARONET.BE | WWW.FARONET.BE
- PRIJS LOS NUMMER: 8 EURO